

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1972 2

91

49197200396,3

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

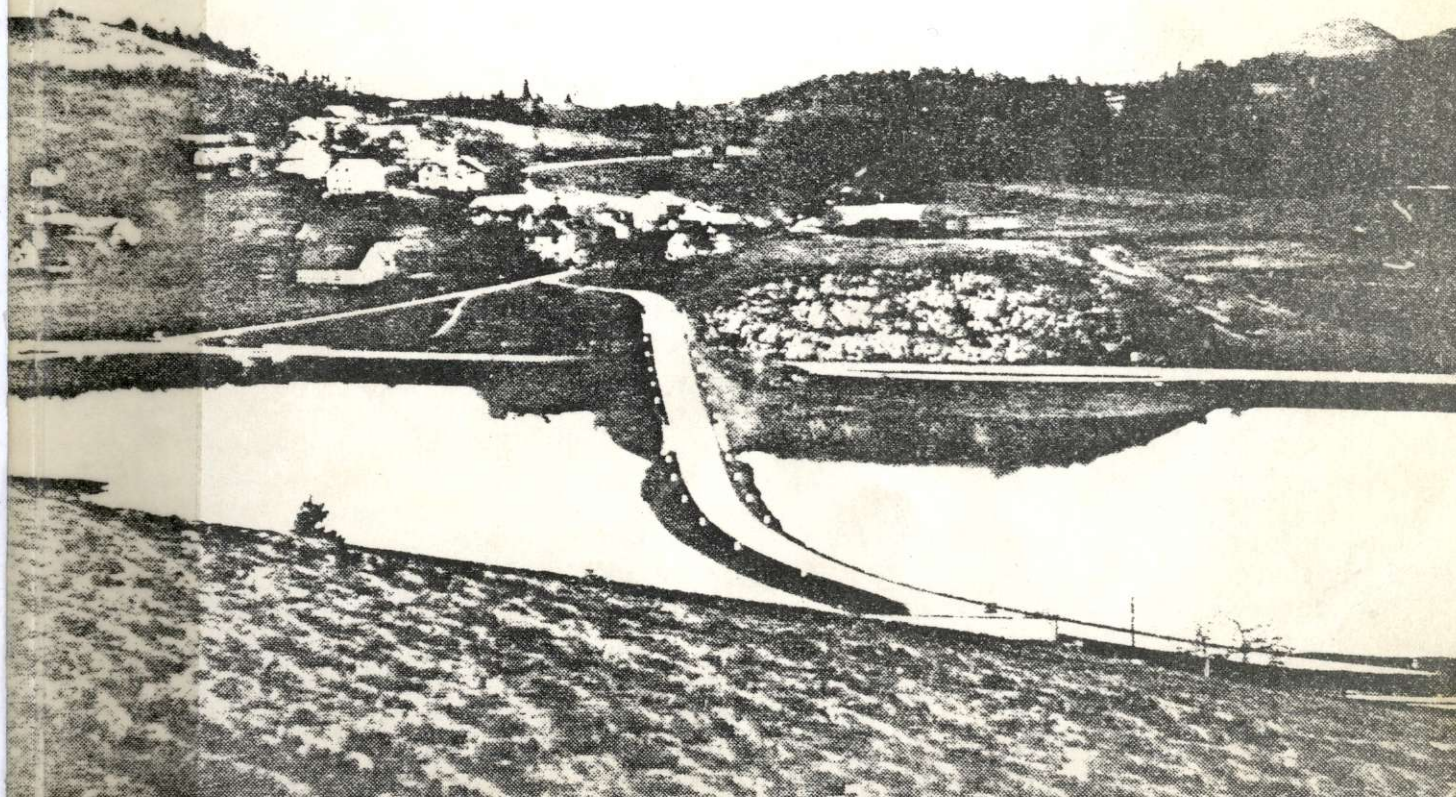
COBISS 2

SLOVENSKI OBZORNIK

Leto XIX
Številka 3

Ljubljana
1972

PETDESETLETNICA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE
(1922 - 1972)

VSEBINA

III B210/72-3

1972-754

Članki

	Stran
✓ F. Hribar, Problematika kvalitete voda v Sloveniji (1 karta)	1
✓ M. Pak, Nekateri osnovni procesi transformacije mestnega prostora in njegove strukture (5 kartogramov)	7
V. Kokole, Podobe iz Bretanje 1. del, (2 karti)	13
✓ A. Lah, Fragmenti iz Latinske Amerike	23
✓ T. Štefe, O zaposlovanju naših delavcev v tujini	32
✓ M. Zgonik, Snovno gradivo kot miselno gradivo	38

Društvene vesti

Govor ob odprtem grobu Vilka Finžgarja (I. G.)	53
Predavanja v ljubljanski podružnici geografskega društva Slovenije v sezoni 1971 - 72 (M. N.)	54
Geografski simpozij ob 10 letnici Instituta za geografijo Univerze v Ljubljani	55
Poročilo o geografskem krožku na celjski gimnaziji v šol. letu 1971/72 (Z. K. Š.)	56

Slika na naslovni strani: Dolenjska pokrajina med Bičem (ime po bičju v mokrinah, ki so po dežju narasle v jezero) in Zagorica zadaj levo nad cesto Ljubljana-Zagreb

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Uredniški odbor: dr. Ivan Gams, dr. Svetozar Ilešič, dr. Vladimir Kokole, dr. Avguštin Lah, Tone Oblak, Mara Radinja, Urednik Mara Radinja.

Ljubljana, Grintovška 1. Upravnik Cita Marjetič.

Za člane GDS je letna naročnina 16 dinarjev, za nečlane in ustanove 20 dinarjev. Naročajte in vplačujte na naslov: "Geografski obzornik", Ljubljana, Aškerčeva cesta 12, Štev. tek. rač. 50101-678-48839

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami
GO izhaja s finačno pomočjo kulturne skupnosti Slovenije
Tiskal: Zavod SRS za statistiko v Ljubljani

Franc Hribar

PROBLEMATIKA KVALITETE VODA V SLOVENIJI

Vedno hitrejša rast stopnje urbanizacije in industrializacije v svetu povzroča vedno močnejši pritisk na vodno gospodarstvo. V naravi se sicer obnavljajo količine razpoložljive sveže vode, vendar je neplansko in nedisciplinirano izkoriščanje vodnih zalog marsikje privedlo v položaj, ki navdaja prebivalstvo z zaskrbljenostjo. Gospodarjenje z vodo zahteva regionalno planiranje naraščajočih potreb po vodi, potrebne ukrepe, da se prepreči nadaljnje slabšanje kvalitete voda, in primerne sanacijske posege na vodah, katerih onesnaženost je že preseгла dopustne meje. Skratka potrebna je zaščita voda in s tem človekovega okolja.

Problem zaščite voda zajema niz samostojnih in istočasno tesno povezanih dejavnosti, kot so tehnologija industrijskih proizvodnih procesov, kondicioniranje odplak, raziskovanje mešanja in razredčevanja odplak in rečnih voda, proučevanje kemijskih, fizikalnih in biokemijskih transformacij onesnaževalnih snovi v vodotokih, analiziranje in kontrolo koncentracij in sestava odpadnih voda, ki onesnažujejo površinske in podtalne vode.

Raziskavanje kvalitete voda obsega pet delno ločenih področij:

- 1) raziskave površinskih vodotokov, jezer in morja,
- 2) raziskave samočistilne sposobnosti posameznih odsekov vodotoka in stopnje njegove dovoljene obremenitve,
- 3) raziskave podtalnih voda,
- 4) raziskave komunalnih in industrijskih odplak,
- 5) sanacijske ukrepe in čistilne naprave.

Metodologija proučevanja onesnaženosti voda mora obsegati:

- a) oceno stopnje onesnaženosti in spremembe v času in prostoru.

Ta raziskovanja kvalitete voda morajo imeti splošen (teritorialni) in sistematski (časovni) značaj;

- b) raziskovanje avtopurifikacije voda na posameznih odsekih (detajlni program).

Kakor mora biti gospodarjenje z vodo v republiki enotno in usklajeno v okviru federacije, tako morajo biti usklajene tudi raziskave kvalitete voda. Reke prečkajo republiške in državne meje, zato je nujna enotnost v metodologiji raziskav, njihova časovna uskla-

jenost in enotnost v obdelavi rezultatov. Ker so rezultati raziskav o kvaliteti površinskih in podtalnih voda, kakor tudi odplak, ki se vanje izlivajo, ena osnovnih postavk za vodnogospodarske programe, morajo biti te raziskave čimbolj temeljite, sistematične in planirane za celotno republiko. Te raziskave omogočajo gospodarstvu, da izdelava načrt za dovoljene stopnje obremenjevanja vodotokov z delno očiščenimi odplakami, pri čemer je posebno važno poznanje pretočnih vodnih množin, poznanje vsebnosti prostega kisika v vodi in drugih dejavnikov samočistilne sposobnosti vodotoka. Zato je potrebno stalno in sistematično spremljati kvantitativne in kvalitativne spremembe vodotokov, predvsem na močno industrializiranih področjih, za katera je značilno po vsebnosti in koncentracijah zelo raznoliko in neplanirano onesnaževanje recipientov.

Enako važna sta tudi raziskovanje in kontrola podtalnih voda v aluvialnih ravninskih območjih, kjer so bogate zaloge kvalitetno še neoporečne pitne vode, obstaja pa možnost, da se onesnaži z infiltracijo močno onesnaženih površinskih voda, posebno če se vodonosni sloj podtalne vode delno obnavlja ali bogati z infiltrirano vodo površinskega vodotoka.

Obremenjenost površinskih vodotokov s komunalnimi in industrijskimi odplakami določamo z biološko porabo kisika po 5 dneh (BPK₅), s porabo kalijevega permanganata in z bikromatsko metodo, izražamo pa jo v ekvivalentih (E), to je s količino porabljenega oziroma onesnaženega vode, računajoč na enega prebivalca. Tu gre v bistvu le za organska onesnaženja, izdatno pa onesnažujejo vode različne toksične snovi, pesticidi, težko razpadljivi detergenti, naftni derivati in drugo. Raziskave nam kažejo, da količine odplak, ki se izlivajo v recipient, posebno ob večjih mestih in industrijskih bazenih, naraščajo v toliki meri, da daleč presegajo pretočne in samočistilne sposobnosti vodotoka. Čistilnih naprav ni ali pa je njihova zmogljivost nezadostna, kakovostno stanje naših rek pa se slabša iz dneva v dan. Naj navedem nekaj podatkov: Železarna na Jesenicah, ki je bila nedavno še glavni onesnaževalec Save, je z izboljšanjem tehnološkega postopka in z drugimi ukrepi znižala onesnaževanje Save na 15 700 E, ekvivalent usnjarne v Tržiču je 31 585, tovarna Eksoterm in Sava v Kranju pa 31 141. Tovarna celuloze v Goričanah onesnažuje Soro za 128 000 ekvivalentov, odplake Ljubljane pa kljub delnemu čiščenju znašajo 427 836 E. Za odplake rudnika v Zagorju je ekvivalent 20 000, za rudnik v Trbovljah 50 000, za termoelektrarno I. in II. v Trbovljah pa 100 000. Skupno znese ekvivalent za Trbovlje 161 289. Onesnaženost Voglajne je pred izlivom v Savinjo 264 488 ekvivalentov, obremenjenost Savinje pred iztokom v Savo pa 561 764 ekvivalentov. Obremenjenost Save do Brežic, oziroma do republiške meje, znaša 2,124 360 ekvivalentov.

Popolnega uničenja Meže je kriv rudnik svinca v Mežici s 492 500 ekvivalenti in železarna v Ravnah s 120 000 ekvivalenti onesnaženja. Količina onesnaženja, ki ga Meža skupno z Mislinjo prinaša v Dravo, znaša 645 629 ekvivalentov. Maribor obremenjuje Dravo s 272 238 E, Ptuj pa s 131 600 ekvivalenti.

Razmerje med količino industrijskih odplak in količino kanalizacijskih odplak (prebivalstvo) se najbolje odraža na Muri do Cmureka, ki jo tovarni papirja v Čeršaku in na Sladkem vrhu obremenjujeta s 107 800 ekvivalenti, kanalizacija pa z 250. Enak je tudi primer na Idrijci, ki jo rudnik živega srebra onesnažuje s 466 430 E, vse manjše industrije in prebivalstvo ob Idrijci in Bači do izliva v Sočo pa le s 7 035 ekvivalenti. Prav tako onesnažuje Notranjsko Reko v Ilirski Bistrici tovarna lesonita s 55 543, prebivalstvo pa le s 1 650 ekvivalenti.

Navedeni primeri zgovorno kažejo, da je industrija s svojimi odpadnimi vodami glavni krivec za vedno hitrejšo slabšanje kvalitete naših voda. Ker industrijska dejavnost stalno narašča, vodne kapacitete vodotokov pa so nespremenjene, je razumljivo, da pride ponekod, posebno v sušnih obdobjih, ko so pretočne in samočistilne sposobnosti vodotokov zelo zmanjšane, do katastrofalnih situacij (Notranjska Reka, Meža, Voglajna in spodnji tok Save). Res je, da so čistilne naprave, tako mehanske kot biološke, zelo draga investicija in se jim tovarne izogibajo ter raje plačujejo višji vodni prispevek, v slučaju

množičnega pogina rib pa nekaj starih milijonov odškodnine, za stalno slabšanje kvalitete voda pa ne odgovarja nihče. Nujno potrebni bi bili zakoni, po katerih bi bili industrijski obrati prisiljeni očistiti svoje odpadne vode do take stopnje, da ne bi uničevali naših voda. Ekonomsko najbolj sprejemljiva rešitev je gradnja skupnih čistilnih objektov za posamezne industrijske bazene ali pa za več industrijskih obratov skupaj.

Kvalitetno stanje voda označujemo z razredi kvalitete (bonitetni razredi) voda, z biološkega vidika pa s stopnjami saprobnosti:

- I. razred - pitna voda, kjer je event. potrebna dezinfekcija, biološko ji ustreza oligosaprobna stopnja.
- II. razred - voda za kuho, za vodne športe in za zahtevne industrijske postopke, biološko je to beta-mezosaprobna stopnja.
- III. razred - voda za manj zahtevne tehnološke postopke, voda za namakanje, s to je istovetna alfa-mezosaprobna stopnja.
- IV. razred - vse ostale vode, biološko je to polisaprobna stopnja.

Končno imamo še odseke vodotokov, ki so izven kategorije, kjer je zaradi premočne onesnažitve cona popolnega biološkega uničenja.

Norme za klasifikacijo površinskih voda so naslednje:

F a k t o r j i	R a z r e d			
	I.	II.	III.	IV.
Suspendirani material mg/1	10	30	80	več
Izparina mg/1	350	1000	1500	-
Prosti kisik O ₂ mg/1	8	6	4	0,5
Biološka poraba kisika BPK ₅ Mg/1	2	4	7	več
Stopnja saprobnosti	oligosaprobna	beta-mezosaprobna	alfa-mezosaprobna	polisaprobna
Koliformne bakterije MPN/1	200	6000	-	-
Vidne odpadne materije	brez	brez	brez	-
pH - vrednost	6,8-8,5	6,8-8,5	6,9 -	-
Vonj	brez	brez	-	-
Produktivnost	oligotrofna	evtrofna		

Norme za jezera so iste; prav tako tudi za podtalne vode, izvzemši parametre stopnje saprobnosti in produktivnosti.

Kvaliteto morske vode razvrščamo v tri razrede:

- I. razred - ugodno za vzgajanje ostrig,
- II. razred - ugodno za kopanje in vodne športe,
- III. razred - ostali teritorij,

Norme za klasifikacijo morske vode so naslednje:

F a k t o r j i	R a z r e d		
	I.	II.	III.
Suspendirani material mg/1	10	30	-
Koliformne bakterije MPN/100 ml	10	20 0000	-
Olje, nafta, derivati	brez	brez	-
Vidne odpadne materije	brez	-	-
Vidna barva	brez	-	-

Z biološkimi analizami določimo stopnjo saprobnosti po Kolkwitz-Liebmannovem sistemu, tako da v določenem profilu oziroma odseku vodotoka raziščemo v planktonu, na dnu in obrežju pogostnost in vrste rastlinskih in živalskih zastopnikov, karakterističnih za posamezne razrede čistosti.

Medtem ko nam dajo fizikalno-kemijske analize sliko trenutnega stanja kvalitete voda in jih moramo zato v posameznih profilih opravljati 24 ur z 2-do 4-urnimi presledki, nam nudijo biološke analize sliko kvalitetnih razmer na določenem odseku vodotoka.

Stanje kvalitete površinskih voda v Sloveniji

Razen Drave in Mure z nekaj pritoki so vse reke v Sloveniji izvorno čiste. Močno obremenjevanje z industrijskimi odplakami, zlasti na pritokih, pa njihovo stanje hitro dokaj poslabša. Sava je do Jesenic čista, pod jeseniško železarno pa je v IV. kvalitetnem razredu. Zaradi izboljšave tehnološkega postopka železarne je zadnji dve leti opaziti znatno izboljšanje. Usedanje v bazenu HE Moste, pritok čiste Radovne in Završnice pa izboljša njeno stanje, tako da ima odsek Radovljice stopnjo čistosti III. - IV. razreda. S pritokom čiste Save Bohinjke, ki vsebuje veliko algovne flore, se njeno stanje od Radovljice do Kranja izboljša na III. in celo na II. razred. Odplake kranjskega industrijskega bazena sprevržejo njeno kvaliteto zopet na II. - III. - stopnjo. V Medvodah priteka Sora, ki je že pod Škofjo Loko v III. kakovostnem razredu, odplake papirnice v Goričanah pa poslabšajo njeno stanje v IV. razred, tako da je v Savi njen vpliv opazen še mimo Ljubljane. Stanje se opazno slabša zadnji dve leti, tako da je Sava še po pritoku Ljubljanice in izredno onesnažene Kamniške Bistrice na stopnji čistosti III. - IV. Tako smo v profilu Sv. Jakob od leta 1968 do 1970 zabeležili porast maksimalnih vrednosti za suspendirani material od 65 do 99 mg/1, vsebnosti raztopljenih snovi od 236 do 260 mg/1, BPK₅ od 3,0 do 5,6 mg/1 in KPK (kemijsko porabo kisika) od 67,6 na 111,6 mg/1.

Savo rešuje v znatni meri, posebno v njenem gornjem toku, hiter tok in velika turbulenca in s tem tudi visoka vsebnost kisika. Tako se Sava do Litije očisti na III. - II. kvalitetni razred, ki do Zagorja preide v II. razred. Odplake Zasavskega premogovnega bazena sprevržejo njeno kvaliteto zopet v III. razred. Odpadki termoelektrarn v Trbovljah pa so zadnji dve leti poslabšali stanje Save na III. - IV. kakovostno stopnjo. Tako stanje se s pritokom onesnažene Savinje še poslabša in traja še daleč naprej od Radeč. Tako smo v Radečah zabeležili (1968 - 1970) porast maksimalnih vrednosti suspendiranega materiala od 53 - 404 mg/1 in raztopljenih snovi od 247 - 307 mg/1. Do Krškega se Sava zopet delno očisti, v Vidmu pa tovarna celuloze zopet poslabša njeno kvaliteto, da je še pod Brežicam v III. - IV. razredu.

Pritok Krka je kot kraška voda do Novega mesta dokaj čista (II.). Novomeška industrija ji z odplakami poslabša kvaliteto na II. - III. razred, vendar se Krka do izliva v Savo zopet očisti na II. razred.

Kvaliteta čiste Savinje se poslabša že s pritokom Pake, vendar do Celja obdrži II. kakovostni razred. Pritok povsem uničene Voglajne s Hudinjo pa jo sprevrže v III. - IV. razred. Do izliva v Savo se njena kvaliteta izboljša na III. kakovostni razred, vendar je v profilu Vel. Širje (pred Zidanim mostom) opazno stalno naraščanje vsebnosti suspendiranega materiala, vsebnosti raztopljenih snovi, sulfatov in kloridov.

Drava priteka že iz Avstrije dokaj onesnažena (II. - III.). Pritok povsem uničene Meže stanje mestoma še poslabša, vendar hitri tok Drave, vrsta usedalnih bazenov in bistri pohorski pritoki izboljšajo njeno stanje, da je do Maribora v II. kakovostnem razredu. Mariborski industrijski bazen poslabša njeno kvaliteto na II. - III. razred. Tako stanje traja še naprej od Ptuja in je šele pred Ormožem opaziti delno izboljšanje kvalitete. Enako onesnažena sta tudi njena pritoka Dravinja in Pesnica. Kakor Savo rešujeta tudi Dravo hiter tok in zadostna nasičenost s kisikom. V letih od 1965 nismo opazili bistvenega poslabšanja.

Mura prihaja že iz Avstrije močno onesnažena (III. - IV. bonitetni razred). Stanje deloma poslabša še naša papirna industrija in je delno izboljšanje opazno šele v Petanjcih (III. razred). Enako onesnažena je v svojem spodnjem toku tudi Ščavnica. V letih od 1965 do 1970 je opazno stopnjevanje onesnaženosti Mure, v tem času je bil zabeležen porast maksimalnih vrednosti suspendiranega materiala od 47 - 183 mg/l, raztopljenih snovi od 292 - 313 mg/l, BPK₅ od 9,4 - 12,6 mg/l, poraba KMnO₄ od 128 - 237 mg/l, sulfatov od 23,3 - 41,0 mg/l in klora od 7,9 - 11,1 mg/l.

Soča je izvorno čista do Tolmina. Tu preide v I. - II. kvalitetni razred, od Anhovega naprej pa je njena kvaliteta v II. razredu. Zadnji dve leti je opazno tudi stalno naraščanje vsebnosti fenolov. Pritok Vipava preide pri Ajdovščini iz II. v III. bonitetni razred in se njeno stanje ne spremeni do meje pri Mirnu.

Notranjska Reka je primer čistega vodotoka, katerega je nesmotrno prekomerno obremenjevanje z industrijskimi odplakami v nekaj letih povsem uničilo. Sedaj kot taka ogroža turistično pomembne Škocjanske jame in delno že tudi stari tržaški vodovod Brojnice pri Nabrežini, zato so letos v tovarni lesonita zgradili prve čistilne (mehanske) naprave in uvedli postopno sanacijo.

Stanje podtalnih voda

Dosedanje študijske raziskave obstoječih režimov podtalnih voda v aluvialnih ravninskih območjih Slovenije, ki jih je opravil Hidrometeorološki zavod SRS, so pokazale, da so ti izdatni in neprecenljivi vodni viri sedaj še kvalitetno neoporečni, kolikor bolj pa bodo onesnažene vode površinskih vodotokov, toliko večja je možnost, da se bodo posredno onesnažili z infiltracijo onesnaženih površinskih voda. Naj prikažemo to medsebojno odvisnost:

- 1) podtalna voda Sorškega polja se večinoma obnavlja z infiltracijo savske vode;
- 2) podtalnica Ljubljanskega polja se prav tako napaja z infiltrirano vodo Save;
- 3) podtalnica Kamniške doline se delno obnavlja z infiltrirano vodo Kamniške Bistrice;
- 4) podtalnico spodnje Savinjske doline delno obnavlja infiltrirana Savinja;
- 5) na Dravsko-Pesniškem polju se podtalnica le deloma v ožjem obdravskem pasu obnavlja z vodami Drave;
- 6) podtalnica Apaškega polja se deloma napaja z vodami Mure;
- 7) prav tako se podtalnica Obmursko-Ščavniškega polja obnavlja z infiltrirano Muro;
- 8) na Prekmurskem polju se podtalnica le v ožjem levo-obrežnem pasu Mure napaja z njenimi onesnaženimi vodami;
- 9) podtalnica Krškega polja se večinoma napaja z infiltrirano vodo Save;
- 10) podtalnica ravninskega območja med Šempetrom pri Gorici in Mirnom se skoraj v celoti obnavlja z infiltrirano vodo Soče.

Kvaliteta morja ob slovenski obali

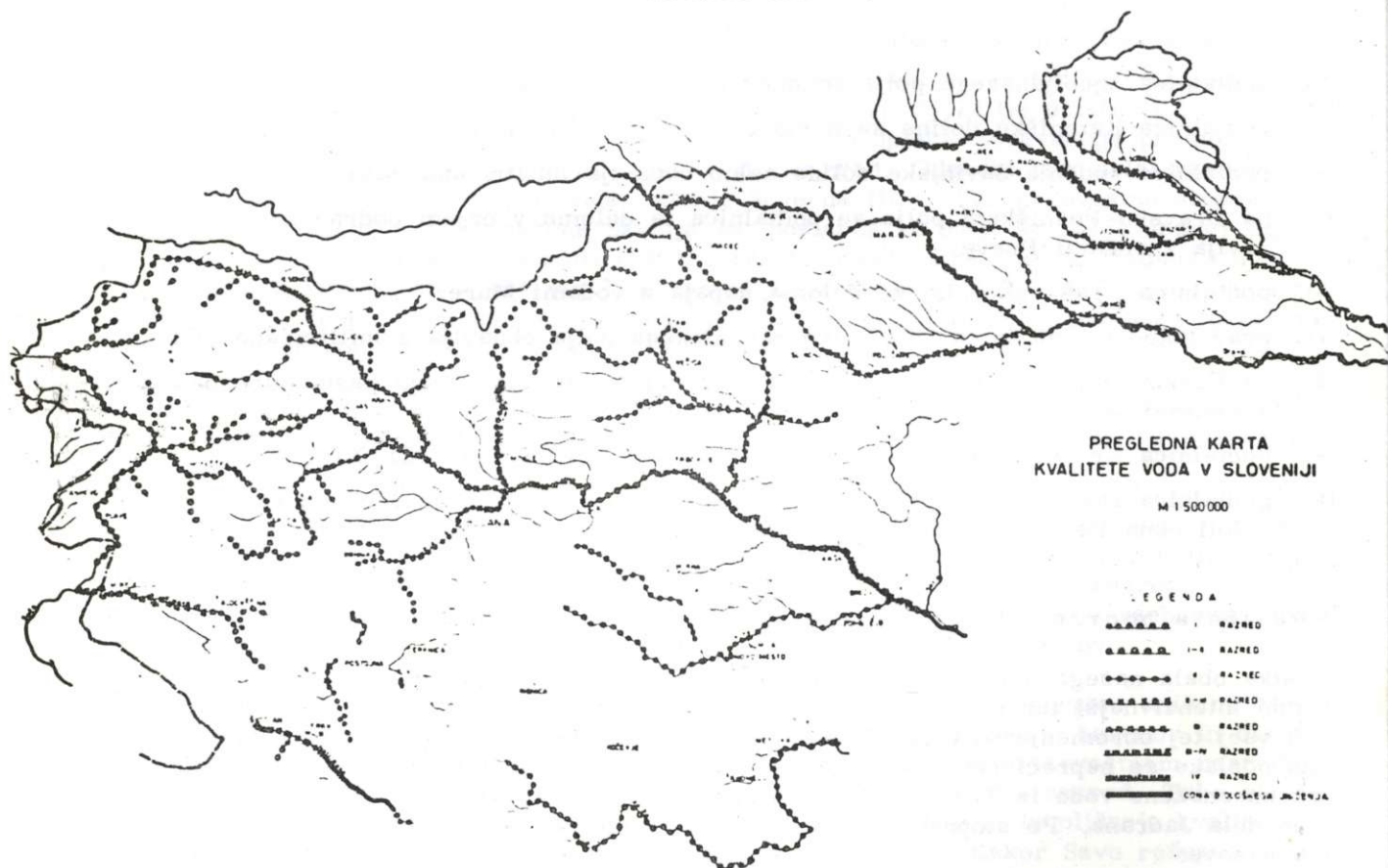
Kratka obala našega morja naj bi služila vsem potrebam Slovenije, izkoriščamo jo za vedno intenzivnejši turizem, ribištvo, pomorski promet in trgovino ter za industrijo. Pri vsej tej obremenjenosti pa je ves obmorski pas brez ene same čistilne naprave in vse odplake se neprečiščene izlivajo naravnost v morje. Poleg tega pa prinaša morski tok onesnaženo vodo iz Tržaškega zaliva in nesnago Pada, ki je največji onesnaževalec tega dela Jadrana. Po stopnji kontaminacije bi morje ob naši obali razdelili v naslednje pasove:

- 1) čista kontaminacija - I. kvalitetni razred, za katerega je značilna združba *Fucus virsoides*, obsega Strunjan, Fieso in obalo od Sv. Lucije do Savudrije;
- 2) srednje močna kontaminacija - II. razred, za katerega je značilna združba *Ulva - Spirorbis*, je na območju od Žusterne do Izole, od Fiese do Piranske Punte in od Pirana do Portoroškega zaliva;
- 3) zelo močna kontaminacija - II. do III. razred, za katerega je značilna prisotnost *Enteromorpha*, obsega predel pred Koprom, Semedelo in Portoroški zaliv;
- 4) maksimalna kontaminacija - III. razred, za katerega je značilna prisotnost rodu *Beggiatoa*, pa je v koprski luki, obala pred Izolo in Piranska Punta.

Slovenija ima sicer razmeroma velike vodne zaloge, raziskave pa kažejo, da to naše bogastvo nesmotrno uporabljamo in uničujemo. Pri izgradnji naše industrije smo popolnoma zanemarili skrb za njeno osnovno surovino - vodo. Zgodovina pa nas uči, da so gospodarsko in kulturno propadli veliki narodi, ko so izgubili oblast in kontrolo nad vodo. Industrija s svojimi neočiščenimi odpadnimi vodami je največji uničevalec površinskih in podtalnih voda, v nekaterih področjih Slovenije je oskrba z zdravo, čisto vodo količinsko in kakovostno že problematična. Gospodarska in življenjska nuja zahteva popoln pregled stanja in dogajanj v naših vodah. Vse rezultate sistematičnih raziskav je treba zbrati ter ovrednotiti v količinskem in kakovostnem katastru voda in v katastru komunalnih in industrijskih odplak. Ti katastri so osnova za vsa vodnogospodarska planiranja, za potrebne sanacijske ukrepe pri kritičnih stanjih voda in tudi izhodišče za nujne zakonske predpise, da bomo lahko zagotovili dovolj kakovostne vode sebi in zanamcem.

PREGLEDNA KARTA
KVALITETE VODA V SLOVENIJI

M 1:500 000

Mirko Pak

NEKATERI OSNOVNI PROCESI TRANSFORMACIJE MESTNEGA PROSTORA IN NJEGOVE STRUKTURE

Nekatere teorije o prostorski razvrstitvi mestnih struktur

Živimo v času hitrega ekonomskega, socialnega in družbenega razvoja, ki je najmočnejše osredotočen na določenih področjih, njegovi učinki pa so opazni v vseh geografskih okoljih. Spreminja se podoba pokrajine in njena struktura in spreminja se celoten kompleks dejavnikov, ki sodelujejo pri spreminjanju pokrajine. Pred našimi očmi rastejo mesta in menjajo svojo notranjo podobo, velike spremembe pa opazujemo vsak dan tudi v izvenmestnem prostoru. O slednjem je v različnih sredstvih javnega obveščanja vsak dan največ slišati in o tem so nas strokovnjaki različnih strok, med njimi še posebno tuji in domači geografi, dodobra poučili. Nemalokrat ima človek vtis, da je težišče procesov transformacije prostora v izvenmestnem prostoru in da je tam tudi njihovo žarišče. V resnici pa so prav mesta nosilci ekonomskega potenciala in s tem tudi žarišča dogajanj v mestnem in izvenmestnem prostoru.

Izredno močne in prostorsko obsežne so spremembe v mestnem prostoru. Ob širjenju mestnega prostora se stalno spreminjajo tudi njegove strukture in funkcije. Rastejo nove tovarne, upravne in druge javne zgradbe, nove trgovine in servisne dejavnosti, nove ceste in druge komunalne naprave, nove rekreacijske površine in nove stanovanjske sosese različnih struktur. Obseg naštetih sprememb je odvisen od velikosti mesta, od njegove funkcije v širšem prostoru in od njegove ekonomske moči. Vse te strukture in prostorske spremembe v mestu pa imajo določene prostorske zakonitosti. Z nekaterimi od njih se bomo seznanili v nadaljevanju tega prispevka.

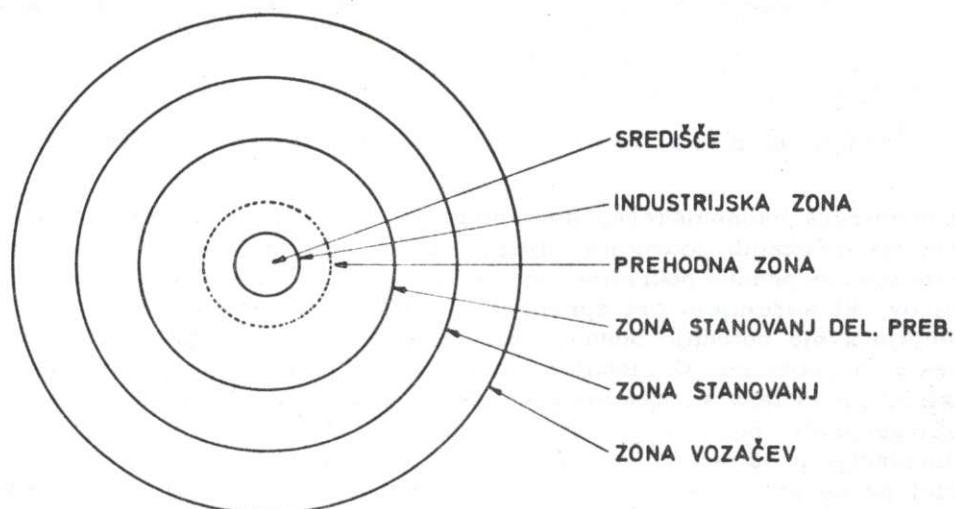
Mesto je prostor, kjer so koncentrirane osnovne funkcije človeške dejavnosti, bivanje, delo, oskrba in potrošnja, izobraževanje, udejstvovanje v prometu, rekreacija. Vsaka od teh funkcij zahteva poseben prostor in določene institucije v prostoru, zato to organizacijo neprestano spremljajo prostorski procesi, ki nenehno spreminjajo regionalno strukturo funkcij skupaj s socio-ekonomsko in fiziognomsko strukturo stanovanjskega prostora.

Vendar se kažejo v večini mest določene zakonitosti v regionalni strukturi funkcij. Te zakonitosti so rezultat dolgotrajnega razvoja mest ter njihove povezave z ožjo in širšo regijo, izvirajo pa iz funkcionalnih razlik med mestom in vasjo ali ob primeru velikih mest s celotnim državnim teritorijem. Strukturna razdelitev mestnega prostora vsebuje torej določene zakonitosti, ki kažejo v grobem model, ki je v stalnem vertikalnem in horizontalnem prestrukturiranju. O tem je bilo izdelanih že večje število teorij in modelov, od katerih je potrebno nekoliko podrobneje spoznati vsaj naslednje tri: Burgessovo koncentrično teorijo (Concentric theory) o urbani strukturi, Hoytovo teorijo sektorjev (Sector theory) ter Harrisovo in Ullmanovo teorijo mnogokratnih jeder (Multiple nuclei theory).

I. Burgessov model temelji na ideji, da je razporeditev posameznih mestnih struktur rezultat vzročnosti med družbo na eni strani in geografskim, prostorskim okoljem na drugi strani. Burgessov model je torej opis prostorske razporeditve vseh oblik funkcij

(bivanja, dela, rekreacije, prometa itd.) v mestnem prostoru. Ta prostorska razporeditev je komponenta različnih socialnih in ekonomskih procesov in sil. Torej vzročnost med določenimi mestnimi-družbenimi procesi na eni strani in izrabo prostora (land use) na drugi strani. Burgessov model predstavlja trenutno stanje v razvoju mesta v obliki mestnih zon, ki so razporejene radialno na mestno središče.

K 1

Burgess je razdelil mesto na pet zon:

1. Središče mesta je tako imenovani Central Business District (CBD), ali po slovensko centralni poslovni prostor (CPP) imenovan. (Na koncu sestavka so navedeni nekateri osnovni pojmi). Tu je osredotočena administracija, komerciala, stara industrija, kultura in žarišče prometnega sistema. Industrija je na robu tega predela.
2. Sledi prehodna zona. Na eni strani so v njej industrijski in obrtni obrati, na drugi strani pa je tukaj osredotočena ostala terciarna dejavnost, predvsem penzioni ter slaba stanovanja, vezana na staro strukturo zazidave. To je prehodna zona med centrom in stanovanjskimi predeli.
3. Zona delavskih stanovanj je zasedena predvsem z družinami delavcev in jo imamo danes najbolj oblikovano v Amsterdamu na robu v devetnajstem stoletju zgrajenega dela mesta.
4. Stanovanjska zona - "Residential zone", kjer stanujejo prebivalci višje socialne strukture; tu so tudi že vilske četrti.
5. "Commuters zone" ali zona vozačev je neke vrste mejno področje mesta. V nej so subcentri, prebivalstvo pa je zaposleno predvsem v centru mesta.

Takšno izrabo mestnega prostora je Burgess ekonomsko utemeljil z razlikami v višini najemnine in ceni zamljišča glede na oddaljenost od mestnega središča.

Berry je razložil to odvisnost z diagramom, ki vključuje glede na oddaljenost od središča mesta naslednje elemente:

1. ekonomske aktivnosti s poslovnim značajem,

2. ekonomske aktivnosti z industrijskim značajem,
3. stanovanjsko aktivnost.

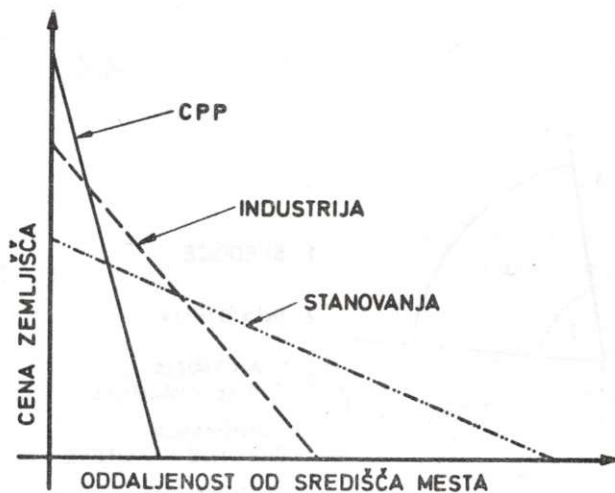
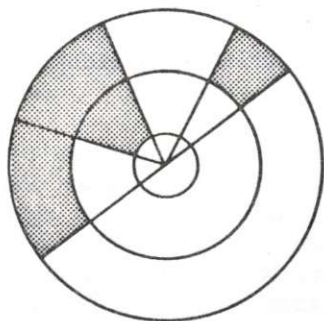

Diagram kaže visoko koncentracijo aktivnosti s poslovnim značajem v središču mesta in hitro pojevanje z oddaljevanjem od njega. Prav tako je iz diagrama razvidna nižja koncentracija dejavnosti industrijskega značaja v središču mesta in njen večji delež vs-
 tran od mestnega središča. Stanovanjska aktivnost pa je v središču mesta najmanjša od
 teh treh in pada mnogo počasneje z oddaljevanjem od središča.

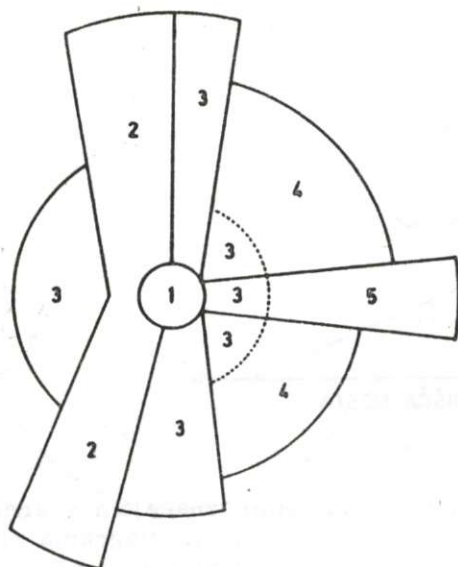
Vsaka od teh zon ima tendenco, da se širi na račun zunanje sosednje zone, kar vodi k
 stalnim prostorskim spremembam.

V resnici je ta model zelo shematično podan, kajti večina mest kaže vse prej kot tak-
 šen koncentrični model. Razvoj v zadnjih desetletjih pa je zahteval tudi predstavitev neka-
 terih zon, na primer industrije, na obrobje mest. Večje koncentracije so tudi ob veli-
 kih cestah in drugod zaradi vse večje neposredne povezave mesta z obmestjem in širšo
 regijo.

Za boljši prikaz prostorskega razvoja mesta in njegovih funkcij pa je bila osnovna Bur-
 gessova shema koncentričnih krogov razdeljena na odseke, ki natančneje kažejo oddalje-
 nost od mestnega središča, lokacijo v okviru mesta in obseg določene strukture. To me-
 todo je H. Hoyt uporabil za prikaz prostorskega razvoja nekaterih ameriških mest.

II. Za prikaz razporeditve mestnih struktur pa je Hoyt uporabil sektorsko teorijo (Sector theory), s katero je diagonalno in radialno iz središča mesta omejil posamezne funkcijsko enake dele, upoštevajoč pri tem prometno omrežje. Tako ima ta model v osnovi elemente dostopnosti in je kombinacija koncentrične in radialne lokacije. S tem je tamodol korak bliže k dejanski prostorski razvrstitvi struktur.

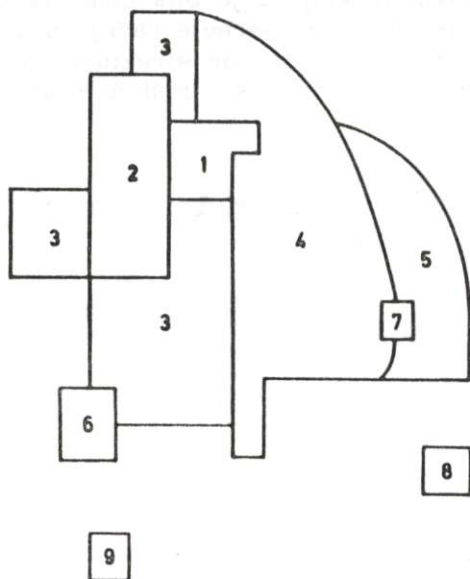

K 4

- 1 SREDIŠČE
- 2 INDUSTRIJA
- 3 STANOVANJA SLABE KVALITETE
- 4 STANOVANJA SREDNJE KVALITETE
- 5 STANOVANJA BOLJŠE KVALITETE

III. Korak dalje pomeni Harrisova in Ullmanova "Multiple theory" z monocentrično zgradbo. Izhaja iz osnovne ideje, da je očiten določen vpliv gibanja na razporeditev posameznih struktur okrog mestnega središča: to je razporeditev glede na prometno omrežje in upošteva da je v mestu več centrov različnih funkcij (na primer trgovski, kulturni, upravni, industrijski itd.). Predvsem pa je to povezano z ekspanzijo sekundarne produkcije in s proporcionalno večjim razvojem terciarne produkcije.

Ta model je še bolj kompleksen od obeh zgoraj prikazanih koncentracij v mestni razvrstitvi in predstavlja v grobem dejansko prostorsko distribucijo funkcij v mestu. Strukturam, navedenim že v zgornjem modelu pod točkami 1 do 5, so tukaj dodane še naslednje strukture:

K 5

- 6. težka industrija,
- 7. zunaj ležeče poslovno središče,
- 8. suburbani stanovanjski predel,
- 9. suburbani industrijski predel.

Nestanovanjske funkcije v mestu

Središče in težišče dejavnosti v mestih je osredotočeno v centralnem poslovnem prostoru ali CBD ali tudi City imenovanem, za katerega je značilna največja koncentracija poslovnosti, administracije, finančnega kapitala, trgovine, kulture in zabave, in vse to kaže v visokih cenah zemljišča in v visokih zgradbah. Murphy in Vance sta CPP ali CBD prostorsko omejila z dvema indeksoma: CBHI in CBII. V CPP mora biti CBHI, to se pravi, razmerje med površino vseh nadstropij, ki so zasedena s tipičnimi dejavnostmi za CPP; in površino pritličja, je 1 ali večji od 1, in CBII mora biti nad 50%, to pomeni, da mora biti 50% površine vseh nadstropij zasedenih s tipičnimi dejavnostmi CPP.

V nemški literaturi se pogosto uporablja deloma istoveten termin Geschäftszentrum, ki se pogosto omejuje tudi na koncentracijo samo trgovskih ulic z različno intenzivno izrabo.

Poleg tega pa se v mestu razvijajo še druga središča preskrbe, in sicer središča sosesk (neighbourhood centers), središča oskrbe za širši mestni prostor na robu mest (subcentri) in regionalni poslovni centri z lokacijo ob daljnovodnih cestah, tako imenovani schopping centri.

Centralni poslovni prostor leži skoraj praviloma v središču mesta, ki ga srečamo v literaturi največkrat z imenom Inner City (notranje mesto ali kratkomalo središče), kar ima bolj geografski pomen, ali Urban core, kar ima bolj funkcionalni pomen. Prostorsko pa je to fizično-morfološki predel s karakterističnimi oblikami zazidave, mrežo ulic ter je večkrat omejen na področje, ki je v preteklosti ležalo znotraj mestnega obzidja. To je prostor, v katerem se širi površina, zasedena s CPP dejavnostmi. Današnji hitri ekonomski razvoj in ekspanzija terciarnih dejavnosti pa sta marsikje že razširila meje CPP preko meja klasičnega mestnega središča, ki se je tako tudi samo razširilo preko meja nekdanjega mestnega obzidja.

Razvoj in ekspanzija terciarnih dejavnosti v CPP vnaša v celoten prostor središča velike spremembe v njegovi strukturi, funkciji in fiziognomiji. V vsem mestnem prostoru delujejo centrifugalne in centripetalne sile, ki premikajo posamezne dejavnosti in celotne funkcije od mestnega središča do obrobnih predelov in obratno. V mestnem središču se vse bolj koncentrirajo dejavnosti, ki ne morejo biti ena brez druge, dejavnosti, ki ne zasedajo veliko prostora, in tisti elementi CPP, ki so ekonomsko upravičeni. Študija središč šestih nemških mest, Düsseldorfa, Stuttgarta, Essena, Bremena, Nürnberga in Duisburga, je pokazala, da je delež uradov povsod večji od deleža trgovin in obrti skupaj. Iz mestnega središča vse selijo industrija in obrt ter velik del dejavnosti, ki služi širšemu regionalnemu prostoru. Večja ekonomska koncentracija ima bolj razvite komunikacije, kar tudi zmanjšuje potrebo po fizični koncentraciji. In končno se skupaj s prebivalstvom in zaradi drugačnega načina preskrbe s predmeti vsakodnevne oskrbe izseljujejo tudi tovrstne trgovine. V Amsterdamu se je npr. od leta 1957 do 1964 izselilo iz središča mesta skupaj 538 dejavnosti, od tega 358 trgovin za vsakodnevno oskrbo prebivalstva. Seveda pa se je iz mestnih središč umaknil tudi promet in se največkrat koncentriral na robu CPP. Število mest z ulicami, namenjenimi samo pešcem, hitro narašča. V Ljubljani je takšna zona za pešce Stari trg, v Mariboru pa Gosposka in Jurčičeva ulica.

S spremembo funkcij so najtesneje povezane tudi spremembe v strukturi izrabe CPP, pri čemer je še posebno važen potencial potrošnikov, tesna povezava med posameznimi dejavnostmi, tradicija in prestiž. Poleg velike koncentracije določenih specialnih dejavnosti se v mestnem središču vse bolj razvija industrija zabave, sem se selijo hoteli, razne uslužnostne dejavnosti in podobno. V CPP, predelu največje koncentracije potrošnikov, pa se cena zemljišču še nadalje dviga in močno sodeluje pri njegovi nadaljnji strukturalni transformaciji.

Končno je v Inner Cityju določen del stavb še vedno zaseden s stanovanji. Ganser nava-
ja za München, da iz bojzani pred monotonostjo želijo s stanovanjsko funkcijo poskrbe-
ti za mešano strukturo. Sicer pa so raziskave pokazale v Inner Cityju izredno velik de-
lež mladega prebivalstva, v Amsterdamu od 0-4 in od 2-29 let, v Münchnu je kar 60%
prebivalcev mlajših od 30 let. Značilna je tudi izredno visoka mobilnost prebivalcev,
zlasti zaposlenih v terciarju, med katerimi gre 95% vseh migracij na račun samskih o-
seb.

Prostorske in fiziognomske spremembe v središču mesta kažejo rast CPP v širino, v
višino in v sami njegovi notranjosti v obliki pasaž. Dolžina izložbenih oken v glavni tr-
govski ulici Münchna je na primer kar 7 krat tako dolga, kot je dolžina ulice. Nazoren
primer rasti CPP v širino imamo v Ljubljani ob Titovi cesti za Bežigradom. V Mari-
boru se to kaže v drugi obliki tako, da se iz strogega mestnega središča izseljene sto-
ritvene dejavnosti selijo na njegov rob v Slovensko in Gregorčičevo ulico. Z gradnjo no-
vih poslovnih hiš ob Titovi cesti v Ljubljani raste CPP hkrati tudi v višino, v Maribo-
ru pa se to dogaja z gradnjo veleblagovnic.

K fiziognomskim spremembam je treba šteti tudi nove prometne ureditve, sanacije po-
sameznih stavb, celih uličnih blokov in četrti. V nekaterih evropskih mestih so celotna
mestna središča podvrgli sanaciji in zanjo izdelali načrte, pri katerih so socialnoge-
ografske raziskave enakovredne drugim. Med najboljšežnejšimi predeli sanacije sta stari
mestni središči Münchena in Amsterdama. V Amsterdamu sanirajo letno 350 poslovnih
prostorov, s čimer dobijo 100 novih, funkcijsko primernih. Namesto dotrajanih večsta-
novanjskih hiš na robu središča mesta pa gradijo javne zgradbe, za katere v strogem,
večinoma zgodovinsko zaščitenem delu mesta doslej ni bilo prostora.

Selitvi nekaterih dejavnosti predvsem iz mestnega središča na njegovo obrobje sledimo
že dolgo vrsto let v gospodarsko najbolj razvitih deželah in predvsem v njihovih najve-
čjih mestih. V preteklosti je bil osnovni dejavnik tega procesa prostor, predmet seli-
tve pa industrija. V zadnjih letih pa se selijo vse dejavnosti, in to v vseh mestih. O-
snovni dejavnik je sedaj ekonomski, rezultat tega pa ni več samo prostorska razvrsti-
tev posameznih dejavnosti, temveč vseh funkcij človekove dejavnosti, njihovih struktur
ter izrabe prostora in fiziognomije mestnega prostora.

Angleško	Nemško	Slovensko
Business Centre	Geschäftszentrum	Centralni poslovni prostor CPP
CBD - Central Business District	Zentrales Geschäftsgebiet	CPP
CBHI - Central business height indeks	Hohenindex	CPP višinski indeks
CBII - Central business intensity indeks	Intensitätsindex	CPP indeks intenzivnosti iz- rabe
Central Core	Stadtkern	Mestno jedro
Commercial Core	Geschäftszentrum	Trgovinsko središče
Hard Core	Harter Kern	Mestno jedro
Inner City Shopping Centre	Innerstadt Einkaufszentrum	Nakupovalno središče

L i t e r a t u r a :

1. James H. Johnson, Urban Geography. An Introductory Analysis. Oxford 1966
2. Wolfgang Hartenstein and Gunnar Staack, Land Use in the Inner Core. Urban Core and Inner City. Proceedings of the International Study Week Amsterdam. University of Amsterdam, Leiden 1967
3. Karl Ganser, Mobility, a Feature of the Residential Function of the Inner City. Proceedings of the Leiden 1967
4. R. E. Park, E. W. Burges and R. D. McKenzie, The City. Chicago 1925
5. H. Hoyt, The Structure and Growth of Residential Neighbourhoods in American Cities. Washington 1939
6. C. D. Harris and E. L. Ullman, The Nature of the Cities. Annals of the American Academy of Political and Social Science (1942)
7. R. E. Murphy and J. E. Vance, Delimiting the CBD. Readings in Urban Geography. Chicago and London 1959.

Vladimir Kokole

PODOBE IZ BRETRANJE

Ti popotni zapiski so podoživljanje strokovne ekskurzije po Bretanji, ki sem se je udeležil ob priliki simpozija o aplicirani geografiji v Rennesu poleti 1971. Šlo je pravzaprav za več ekskurzij v tednu med simpozijem in v naslednjem tednu. Tedaj sem imel izjemno priložnost, da se pod strokovnim vodstvom prof. Michela Phlipponneauja seznanim z Bretanjo in njenimi problemi. O simpoziju posebej bo prinesel krajše poročilo Geografski vestnik. Prav tako sem pripravil tudi daljšo recenzijo Phlipponneaujeve knjige o Bretanji za "razglede" v Vestniku. Bil pa sem mnenja, da je smiselno, če tudi s svojimi neposrednimi spoznanji in vtisi z ekskurzije seznanim širši krog geografov in jim tako tudi podrobneje predstavim Bretanjo, ki je zanimiva iz več razlogov.

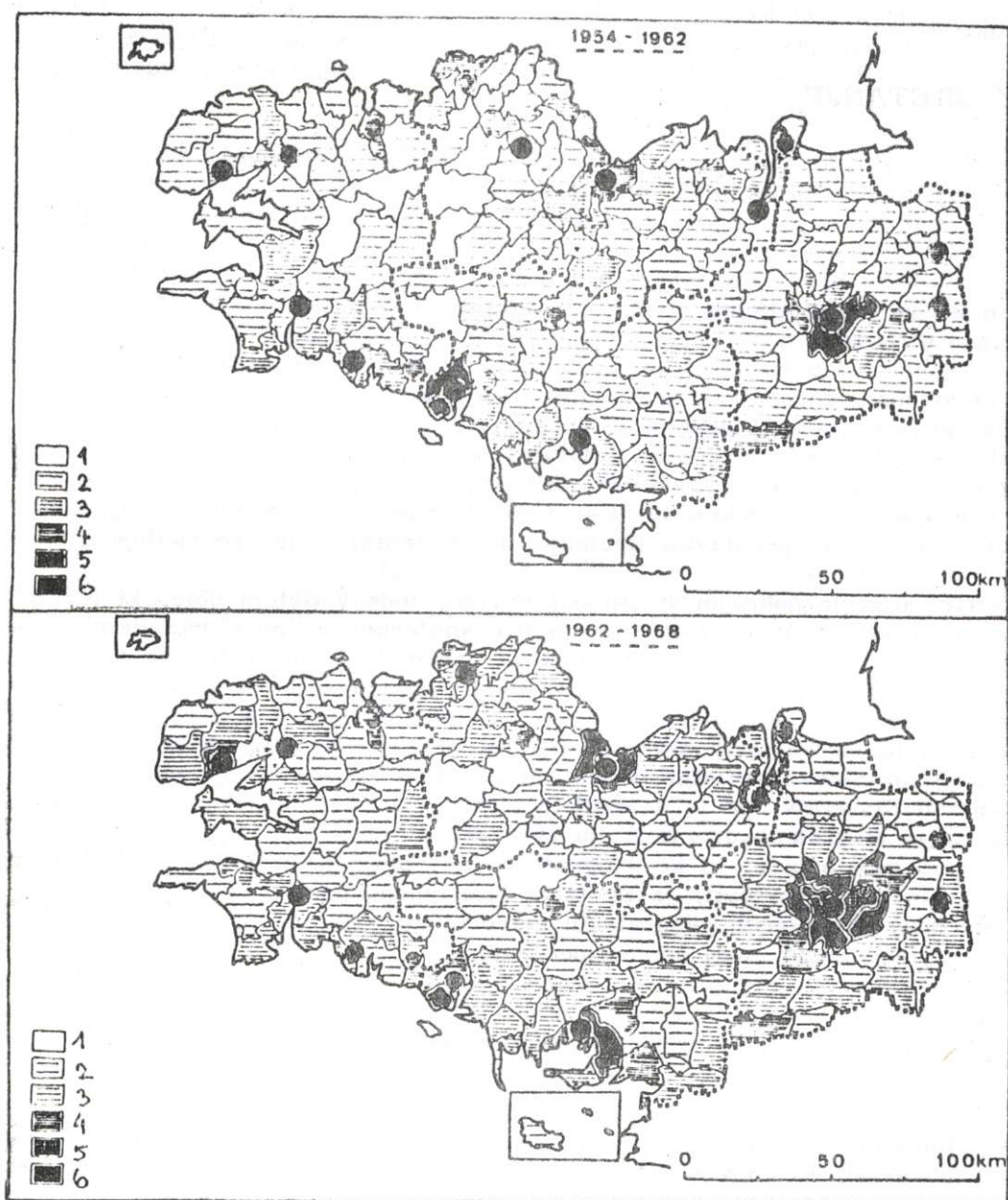
Bretanja je ena od mnogih pokrajin v Zahodni Evropi, toda v tistem delu, ki leži vstran od pasu ob osi London - Milano. Leži kar močno periferno, v "manj razvitem" delu Francije. Je pa Bretanja spričo polotoške lege in zaradi kulturnozgodovinskih okoliščin tudi močno individualizirana provinca, izrazito svojevrstna regija. S svojimi 28 332 km² v obsegu štirih departementov uradne regije s tem imenom oziroma petih 35 312 km² v historični pokrajini ter z 2,5 oziroma 2,9 milijona prebivalcev ni prav bistveno večja kot nacionalni prostor Slovencev. Čeprav še zdaleč ni toliko samosvoja politično teritorialna enota kot SR Slovenija, pa je v Franciji najbolj za regionalizem zavzeta pokrajina. Industrializacijo in urbanizacijo doživlja šele sedaj. Zato tudi nemara ni tako neprimerna dežela za primerjave, ki se geografu na potovanju po tujini vedno vsiljujejo. Kakor pa sem se mogel prepričati, je Bretanja tudi mnogo pestrejša dežela, kot jo sicer moremo spoznati iz splošnih geografskih priročnikov. Tudi to je morda razlog, da o njej napišem kaj več in na manj stereotipen način.

I. Rennes in Nantes - dve veliki bretonski mesti

Z Bretanjo smo se udeleženci simpozija seznanili najprej v mestih. Ustavil bi se zato najprej pri značilnostih mest in pri njihovih problemih in problemih urbanizacije vobče. To so tudi problemi, ki so v sodobni preobrazbi Bretanje močno v ospredju. Do nedavna je bila namreč še pretežno agrarna dežela. Prav v zadnjih dveh desetletjih pa jo je zajel intenziven proces urbanizacije, enako kot Slovenijo. Vsiljujejo se mnoge paralele, čeprav ne gre prezreti tudi razlike in drugačen okvir za te procese, tako v naravnih lastnostih dežele kot v gospodarski, politični, kulturni in vobče družbeni strukturi.

Če odmislimo arhitekturne detajle, vidimo, da temeljna prostorska in celo družbena struktura mest, novih in starih delov, v Bretanji ni taka, da bi lahko pričakovali kakšne presenetljive razlike v primerjavi s Slovenijo. Nasprotno, presenečen sem bil pravzaprav zato, ker je bilo marsikaj podobnega in v modernih delih domala enakega, zlasti v arhitekturi. Stare mestne četrti pa so tako in tako zrastle v istih civilizacijskih okvirih srednjeveške, pa tudi še mnogo poznejše Evrope. Večjih mest kot Ljubljana pa Bretanja - v okviru štirih departementov - tudi ne premore. Rennes, središče te "regije", ima okrog 200 000 prebivalcev. Večji Nantes pa je ležal periferno celo v historični vojvodini bretonski. Bretonski vojvode so tam pač imeli svoj grad, toda od zdru-

Krajši prispevek o Bretanji je napisala v Geografskem obzorniku pred leti tudi Vera Kokole (letnik XII. št. 4).

RAZVOJ PREBIVALSTVA BRETANJE PO KANTONIH
(Povprečna letna rast)

1. Zmanjšanje za 1,5% in več
2. Zmanjšanje za 0,4 do 1,5%
3. Stagnacija od -0,4 do +0,4%
4. Porast od 0,4 do 1,5%
5. Porast od 1,5 do 2%
6. Porast za 2% in več

žitve s Francijo - šele v 16. stoletju - je bil vendarle Rennes kraj, kjer je zasedal bretonski "parlament", najvišja sodna oblast v deželi. Po francoski revoluciji je bil zgolj sedež departementa. Tretje največje mesto Brest (170 000 prebivalcev) in četrto, Lorient (70 000 prebivalcev) nista stari bretonski mesti, ampak francoska ("kolonialna", pravijo nekateri) implantacija iz dobe francoske prekomorske ekspanizije v 17. stoletju. Obe mesti sta se medtem seveda že vrstili v teksturo urbanega omrežja Bretanje; ne eno ne drugo pa nisredišče départementa. Lorient je dejansko po celokupnih centralnih funkcijah že prehod k nasledni ravni bretonskih mest, k srednje velikim mestom, kot so že Vannes, Saint-Brieuc, Quimper in Saint-Malo, sama stara historična središča in, razen zadnjega, središča départementov. Še vedno so centralne dejavnosti osnova za gospodarski obstoj teh mest, čeprav je zlasti Saint-Brieuc zajela tudi skromna industrializacija. Vse ostalo so manjša mesta, tradicionalna središča večjega sli manjšega zaledja. Le redka imajo čez 20 000 prebivalcev, celo takih z več kot 10 000 ni veliko. Še pred petnajstimi leti so le redka med njimi imela tudi kakšno pomembno vredno industrijo, razen živilske (Fougères prav na severovzhodu s pomembno obutveno industrijo sedaj stagnira pri 25 000 prebivalcih, Hennebont, blizu Lorienta z manjšo železarno pa jo je izgubil). Podeželska mesta vstran od obale so bila praktično brez vsake industrije. Živela so in v glavnem še vedno živijo od obrti, trgovine, upravnih in drugih služb. Obalna mesta je od srede prejšnjega stoletja vsekakor poživljal turizem. Toda važnejši zanje je bil ribolov in njihova pristanišča, ki se jih je posluževala sicer v zadnjem času le obalna kabotaža. Lega na notranjem koncu estuarjev, do koder so mogle včasih jadrnice, je zanje prav tipična!

Res veliko mesto, ki se naglo razvija je - poleg Nantesa, ki je poseben primer - danes samo Rennes sredi vzhodne Bretanje.

Rennes smo si ugledali pod strokovnim vodstvom že kar prvi dan proti večeru. Rennes je bil do zadnje vojne eno tipičnih francoskih provincialnih mest z nekaj manj kot sto tisoč prebivalci, obenem pa še mesto v eni najbolj zaostalih in najbolj agrarnih provinc. Mesto leži v sotočju kanaliziranih rek Ille in Vilaine - po katerih se imenuje département, ki mu je Rennes upravno središče - v reliefno povsem neizraziti valoviti pokrajini. Le razmeroma prav majhen del starega srednjeveškega jedra, tik ob sotočju, se je ohranil do danes. Rennes je bil zlasti trgovsko mesto in središče raznih upravnih in družbenih služb, garnizijsko mesto in železniško križišče z železniško postajo že onkraj Vilaina. Osrednji del mesta - na obeh straneh te reke, ki je danes delno prekrita z ploščadjo -, z dobrega pol ducata pravokotnih ulic na vsako stran, je bil po požaru, ki je uničil večji del starega Rennesa, pozidan v glavnem v 19. stoletju. Edino sodna palača, nekdanji dvorec deželnih stanov ali "parlamenta" s konca 17. stoletja, ter magistrat iz 18. stoletja, so poleg dveh, treh cerkva arhitekturno pomembnejše večje zgradbe, ki so se ohranile do danes. To šahovnico v osrčju mesta obdaja obroč stanovanjskih četrti iz 19. in začetka 20. stoletja. Na severu in vzhodu so to večinoma enodružinske hiše poremožnejših slojev prebivalstva, na jugu in zahodu, ob železnici in zlasti okrog postaje, ki je še precej manjša kot ljubljanska, pa so revnejše in gosteje pozidane delavske četrti; pa tudi v glavnem z nizko zazidavo, ki je segla ob cestah tudi še dlje v okolico. Sicer pa je Rennes ostal razmeroma kompaktno mesto vse do zadnje vojne, z radijem do dva in le izjemoma do tri kilometre od središča. Prebivalstvo je naraščalo počasi, kajti v mestu so se naselila le prav redka industrijska podjetja. Delavski razred - majhen po številu - so v Rennesu sestavljali predvsem železničarji in grafičarji.

Pravi razvojni sunek je prišel šele po drugi svetovni vojni, ki Rennes ni kaj dosti prizadela, z "decentralizacijo" nekaterih industrij iz Pariza. Odločilno vlogo je imela "presaditev" (kot se izražajo) dveh obratov, tovarn podjetja Citroën na odprti teren La Jannais, nekaj kilometrov južno od Rennes-a. Tam je zrastle do danes velika industrijska zona, kjer samo Citroën zaposluje blizu 10 000 ljudi. Sledili so: rafinerija nafte za potrebe bretonskega tržišča, velika tovarna gradbenih elementov, tovarna elektronskih naprav in še nekatera druga, manjša podjetja. Razširila pa so se tudi nekatera starejša podjetja. Povojna socialna zakonodaja v Franciji je sprožila močan porast v raznih družbenih službah. Sledila je trgovina, obrt in vse druge storitvene dejavnosti za pove-

čano število prebivalstva v mestu in povečane potrebe v regiji.

Villejean, takoj zraven "cité universitaire" (študentskega naselja), kjer smo stanovali, je dober primer širjenja Rennesa na način t.im. "grands ensembles". To so v urbanem razvoju in urbanem oblikovanju isto kot nekatere naše velike "soseske": prosto stoječi bloki in stolpnice, pa v sredi - ali ob glavni arteriji - trgovine in manjši servisi, nekaj zelenja, predvsem pa mnogo betona. Domala vsi bloki in celo stolpnice do 16 nadstropij v Villejeanu, kot v drugih soseskah v Rennesu, so popolnoma ali deloma montažne zgradbe iz prefabriciranih elementov. "Grands ensembles" so vsi grajeni z državno subvencijo. Stanovanja so v glavnem najemniška, financirana po vsedržavnem programu stanovanjske gradnje, ki je tisto, kar ponekod imenujejo "socialno gradnjo". Skratka, to so H.L.M. (habitations a loyer moderé = stanovanja za zmerno najemnino). Z njimi razpolagajo občine in jih oddajajo po vrstnem spisku prijavljenih potreb. To so stanovanja z vsem osnovnim stanovanjskim standardom, toda majhna po kvadraturi. Država financira s posojili v okviru teh "sosesk" tudi gradnjo lastniških stanovanj. Poleg tega pa v Rennesu in drugod gradijo tudi privatna podjetja bloke oziroma stanovaja "za tržišče". Ta pa so seveda tudi po tržni ceni. Po večini so to precej prostornejša, a sicer ne bistveno bolj opremljena stanovanja, toda mnogo dražja. Najemnine se sukajo med 500 in 1 000 novih frankov na mesec. Pravijo, da jih je precej nezasedenih.

Organizirana kolektivna gradnja na večjih kompleksih in z večjimi stavbami se je začela šele po letu 1958, ko so bile občine z vladnim odlokom zadolžene, da določijo in z državno pomočjo opremijo zemljišča. To so Z.U.P. (zones a urbaniser par priorité), nekaj podobnega kot gradbeni okoliši do nedavna pri nas. Prej so v glavnem zazidavali še prazne parcele v mestu in v predmestjih. Grands ensembles še vedno rastejo, toda poslednja leta je vse večja težnja po individualni gradnji. Lastna hiša, so nam odkrito povedali, je po večini tudi končni cilj mladih družin z omejenimi dohodki, stanovanje v blokih pa je zanje le prehodna rešitev. Pritisk je velik v Rennesu, še bolj pa v komunalno opremljenih vaseh in trgih v okolici, vse do dvajset kilometrov oddaljenosti, ker je tam zemlja cenejša.

Le Rheu je primer druge vrste organiziranega širjenja mesta in drugega tipa bivalnega okolja. Le Rheu je bila do nedavna vas, kakih 7 km oddaljena od središča Rennesa proti zahodu in je tudi središče ene od okoliških občin. Na "občni" so nas ekskurziste seznanili z urbanističnimi in razvojnimi načrti za to naselje. Že danes je tu okoli 3 000 prebivalcev, računajo pa, da jih bo 6 000, ko bodo zasedli še preostala razpoložljiva in po načrtu predvidena zemljišča. V mali dvorani zraven so nam priredili pravo "razgrnitev" teh urbanističnih zasnov. Le Rheu gradijo načrtno kot naselje nizke zazidave, kjer prevladujejo individualne hiše z vrtovi. Vmes vkomponirajo tudi skupine vrstnih hiš (ki tu tudi uživajo prednosti H.L.M.). Zemljišče kupi občina vnaprej in ga komunalno uredi. Toda sicer je prepuščeno bodočim stanovalcem precej svobode glede oblikovanja, čeprav se morajo držati nekaterih osnovnih načel urbanističnega in arhitekturnega oblikovanja. Tako morajo biti, npr. vse hiše krite z enakimi škrlji, zidane iz granita ali belo pobeljene ipd. Le Rheu tedaj bolj spominja na angleška "nova mesta" ali velike "vrtne četrti" kot pa na anarhično zazidavo obmestnih predelov v Franciji ali pa tudi pri nas doma. Osnovna zamisel je bila, da bi individualno gradnjo - za katero je v Franciji ob rastočem življenjskem standardu enak pritisk kot pri nas - načrtno kanalizirali na določeno območje in jo tam skladno izvedli.

Tudi na naših ekskurzijah iz Rennesa na vse strani smo se mogli seznanjati z urbanizacijo v Bretanji; posebno na poti v Nantes. Na širše razsežnosti tega problema nas je opozorilo najprej dejstvo, da se na vsej 101 km dolgi poti nismo peljali skozi nobeno drugo mesto. Še največji kraj Nozay, nekako sredi poti, nima več kot 2 000 prebivalcev in seveda nobene industrije. Drugič je bilo značilno, da glavna cesta - ki vendar povezuje obe največji bretonski mesti ni v vsem poteku nič več kot stara, asfaltirana "route nationale". Po večini ni nič širša kot naša gorenjska cesta med Šentvidom in Kranjem! Le tu in tam ima tretji pas, domala nikjer pa ni izvennivojskih križišč. Bretanja je bila pač do nedavna še pretežno agrarna in industrializacija je razen v

Nantesu - prodrli vanjo šele prav v zadnjem času. Ko smo zapustili urbano aglomeracijo Rennesa, za veliko "rocade" (izvennivojskim križiščem) in novim nakupovalnim centrom (ki je res pravi "shopping center" v ameriškem stilu in celo gradi ga neko kanadsko podjetje!), smo se ves čas vozili po pokrajini, kjer - na prvi pogled - nič ne razodeva, da bi tja segli sodobni tokovi. Vrstijo se vasice in samotne kmetije, tu pa tam še kakšen star trg. Bains de Bretagne, manjše toplice, so pri tem vsekakor izjema. Toda pozornejše oko je le moglo opaziti, da ta pokrajina še nekaj desetnih kilometrov vstran od Rennesa ni povsem agrarna. V vaseh, zlasti pa v trgih, je bilo za starimi precej novih hiš. Naš neutrudni vodnik prof. Phlipponneau nas je opozoril, da gre za hiše ljudi, ki se vsak dan z avtom vozijo v Rennes na delo. Po večini so iz srednjih slojev. Občine pospešujejo tako gradnjo z urejanjem majhnih gradbenih okolišev. Davki, ki se potem stekajo v občinske blagajne, so prav dragoceni, poleg tega pa ti ljudje v kraju tudi nakupujejo in trošijo in s tem poživljajo trgovino in obrt, ki je sicer tudi na bretonskem podeželju v krizi. Stari domačini seveda tudi dobro služijo s prodajo parcel in gradbenimi storitvami.

Urbanizacija prebivalstva, če smemo tako reči, pa tu nastopa tudi v bolj "skriti" obliki, pa tudi še na mnogo širšem območju, zlasti južno od Rennesa. Tam živi na podeželju in dela v Rennesu na tisoče delavcev-kmetov, ki se vozijo na delo tudi do 50 km daleč. Nagel porast urbane zaposlitve, posebno pri Citroënu, je obseg in radij dnevne migracije močno povečal. Pri Citroënu je stvar zavestne politike, da držijo novo delovno silo na podeželju, vstran od sindikalnega življenja v mestu. Zato jim s popustom organizirajo prevoz na delo. Kmetijstvo pa je zaradi tega seveda zapostavljeno.

Probleme življenja in razvoja velikega mesta, prave regionalne metropole, smo spoznali na primeru Nantesa. Nantes je še v historični Bretanji. Tu stoji še mogočni grad bretonskih vojvod, ob Loiri, ki je tu že kar mogočna reka. Branil je dostope od juga v vojvodino. Širša okolica Nantesa, "peti bretonski departement" (sicer se uradno imejuje Loire-atlantique), se širi še največ 35 km na južno stran Loire, kjer edino v Bretanji raste tudi že vinska trta. Ta departement pa ni vključen v francosko "plansko regijo" Bretanjo. Nantes je središče druge take regije (Pays de Loire). Vsekakor je središče znatnega dela zahodne Francije, predvsem pa je veliko пристanišče ob Atlantiku. Od tam dalje je Loire velik estuar in ob izlivu je ob njem drugo pristaniško mesto, Saint-Nazaire, do koder morejo pripluti tudi zelo velike ladje. Obe mesti si pristaniške funkcije dejansko delita. Nantes je postal važno pristanišče po odkritju Amerike in pomorske poti v Indijo. Kot veliko mesto in zaradi širokega zaledja je bil Nantes (300 000 prebivalcev brez Saint-Nazaira) uradno določen tudi kot ena izmed osmih francoskih "metropol ravnotežja", ki naj bi v politiki prostorskega planiranja paralizirale vpliv Pariza oziroma zavrle premočno koncentracijo urbanizacije v Parizu in okolici. To naj bi dosegli z načrtnim razvojem ustreznih dejavnosti oziroma centralnih funkcij za široko zaledje. Poleg drugih ukrepov predvidevajo, da bi postal Nantes sploh "pol razvoja" za ta del Francije, kjer "v provinci" (v Beogradu bi rekli - u unutrašnjosti) ni močnih regionalnih središč, kot so npr. v Angliji Birmingham, Manchester in še nekatera. Analize omrežja mest v Franciji, pri katerih so bistveno sodelovali geografi, so pokazale, da se tudi Nantes uvršča med take potencialne metropole. Bolj sporno je vprašanje, katero je tisto ozemlje, ki bi bila metropola njegov pol razvoja. Po zakonu o prostorskem planiranju so dobile te "metropole" posebna sredstva za načrtovanje svojega razvoja in osnovali so posebno organizacijo, ki naj bi skrbela za pripravo načrtov (to so O. R. E. A. M. - Organisation & Etudes d'Aménagement de l'Aire Métropolitaine - študijski zavodi za prostorsko urejanje metropolitanskega območja).

Nantes je res proglašen - skupaj z Saint-Nazairom - za metropolo ravnotežja, toda njegova vloga v urbanem sistemu Francije ni povsem trdna. Nantes ne leži ob glavnih prometnih koridorjih Francije, kakršen je predvsem tisti, ki sledi osi: Le Havre in Lille-Paris-Lyon-Marseilles z odcepi proti Bruslju in Strassbourgu. Leži zahodno od te osi, v "nerazvitem" delu Francije, ki je relativno mnogo bolj agraren in ki po dinamiki industrijskega razvoja močno zaostaja za severnim in vzhodnim delom. Ta zahodni in južozahodni del ima zato tudi le malo velikih mest. Med njimi sta tako Bordeaux kot Tou-

louse večji od Nantesa s Sant-Nazairom ! Celó na območju med rekama Seine in Garonne dominantna vloga Nantesa nikakor ni nesporna. Rennes - le 100 km vstran - ima komaj kakšno pomembno centralno funkcijo manj kot Nantes ! Območje, ki pretežno gravitira k Nantesu in za katero je to mesto res nesporno regionalno središče, je zelo različno za posamezne dejavnosti. Analiza, ki jo je napravil OREAM, je to nesporno pokazala in s tem povedala, da je uradna "planska regija" Pays de Loire komaj kakšna zaokrožena funkcijska regija.

Kot res nesporen adut za razvoj Nantesa kot velikega metropolitanskega centra se slej ko prej izkaže njegova pristaniška funkcija, ki jo lahko industrijska še okrepi. S svojimi tonami ladijskega prometa v luškem kompleksu Nantes-Saint-Nazaire se ta slejkoprej izkaže kot eden največjih v Franciji. Ob ustrezni specializaciji luških dejavnosti bi mogel to tudi ostati. Posebej še, ker je za obalo - predvsem pri Saint-Nazairu in petrolejskem pristanišču Donges (vmes med obema mestoma) - še obilo za industrijo pri mernih ravnih površinah. Tam se je že doslej razvila znatna petrokemična industrija! Vedno bolj kritična determinanta za razvoj industrije - bližina velikega tržišča - pa ostaja problem številka ena. Regionalno tržišče v "zahodnih provincah", kakor pravijo, da se izognejo natančnejšemu opredeljevanju regionalnega zaledja, je slej ko prej omejeno. Kljub temu pa je v metropolitanskem območju Nantes-Saint-Nazaire daleč največja zgoštev industrije v teh "provincah" - kakih 80 000 delovnih mest v zelo različnih panogah, od metalurgije (črne in barvne še bolj) in ladjedelnštva do strojne, kemične, elektrotehnične in še vedno pomembne živilske industrije, ki predeluje uvožene surovine.

Za ogled Nantesa nam je po triurni diskusiji v uradu OREAM ostalo le malo časa. Ogledati smo si mogli, nekaj kar iz avtobusa, samo osrednji del mesta in začetek pristaniške cone. To staro jedro je bilo zgrajeno na prvotnem otoku v široki strugi Loire. Že bežen sprehod po centru in zlasti po obrežju Quaidela Fosse - kjer je bilo včasih glavno pristanišče jadrnic - razodene, da je Nantes veliko živahnejše mesto kot Rennes. Bilo pa je v preteklosti tudi dosti bogatejše. Predvsem trgovsko mesto z razvito prekomorsko trgovino. Najodličnejši del starega Nantesa so hiše, prave palače takratnih bogatih trgovcev s sladkorjem, kolonialnim blagom, kovinami in ... sužnji. Nantes je imel žalostni sloves, da je bil v Franciji glavno "tržišče" za prekupčevanje s sužnji za kolonialne plantaže. 18. stoletje je bilo za te trgovce vsekakor zlata doba. Kar je Nantes kasneje izgubil s trgovino, je pridobil z industrijo.

II Armor in Argoat

S tema dvema keltskima besedama so z dobrim čutom za temeljno geografsko členitev okolja že oddavnaj označevali oba dela dežele Bretoncev. Ar-mor pomeni dežela ob morju tisti priobalni pas - širok tudi do 20 km - ki ves živi z morjem in kjer je pozeba domala neznana stvar, ves razcefran z mnogimi estuarji. Ar-goat je (bil)dežela gozdov: tisti del Bretanje vstran od obal, ki ga je sicer poznal predzgodovinski človek - lovec in pastir - ki pa se ga je "galoromanska" poselitev domala izognila. To je tisti del "male Bretanje", ki je v 5 stoletju pričakal keltske begunce iz Velike Bretanje kot ogromen in skoraj nenačet pragozd. Argoat je še vedno pokrajina valovitih planot ali celo gričev, z bistrimi rekami, kjer se srečujejo postrvi in lososi, toda gozd se je moral v stoletjih umakniti sekiri, ognju in plugu.

Obalna Bretanja - Armor - je poleti turistična dežela in predvsem s turističnimi privlačnostmi in problemi turizma smo se spoznali že na eni prvih popoldanskih ekskurzij. Krenili smo iz Rennesa proti severu, proti obali, kajti domala ves bretonski turizem - razen izletov v okolico - je obmorski turizem; pa še izletniki se vozijo pretežno proti obalam. Tam pa Bretanja vsekakor lahko marsikaj ponudi. Odsek obale, ki smo ga obiskali tistega dne, je v turističnih perspektivah označen kot "côte émeraude" (smaragdna obala), med Cancaltom in večjim zalivom pri Saint-Brieuc-u. Ogledali smo si dejansko samo košček te obale ob ustju reke Rance. La Rance, ki teče proti severu, je od Dinana dalje dejansko blizu 25 km dolg estuar in pristanišče tega starinskega mesteca je

vse stisnjeno med vodo in strmimi bregovi valovite planote, ki se je vanjo zarezala reka. Estuar je zelo razčlenjen z nešteto zavoji in zalivčki na obeh straneh. Proti ustju pa se zoži na dobrih 500 m in tam je sedaj pregrajen z velikim betonskim jezom, ki skriva v sebi turbine in generatorje. To je edina elektrarna na svetu, kjer izkoriščajo plimovanje. Vrtljive turbine, ki so tehnično čudo, se vrtijo neprestano zdaj enkrat v to, zdaj v drugo smer, pač v skladu s plimovanjem. Kapaciteta je 400 MGW in to je za Bretanjo, ki lastnih energetskih virov skoraj nima, pač kaj pomembna stvar.

Po ogledu smo se zapeljali čez jez na zahodno stran La Rance in bili v devetih minutah v Dinardu, prav ob koncu estuarja. Dinard je bil do srede prejšnjega stoletja ribiška vasica, a od konca 19. stoletja se je razvil v enega najbolj mondenih letoviščarskih krajev v Franciji sploh. Poglavitna klientela pa so bili bogati Angleži z druge strani La Manchea. Velikih zgradb v Dinardu skoraj ni, pač pa so vzdolž obale in za njo cele četrtri razkošnih, solidno grajenih penzionov in vil med prekrasnimi vrtovi. Dve plaži, ki se vrvata med granitno skalovje, s katerim se tu že nizki priobalni plato spusti v morje, sta bili popolni. Bili smo pač sredi sezone. Toda le malokakšnega kopalca smo opazili v vodi, toliko več pa v umetnih bazenih ob robu plaže. Ko so nam povedali, da je temperatura morja kakšnih 18°C, smo razumeli. Te odprte bazene delno tudi ogrevajo! Sami se nismo prepričali, kajti imeli smo še obsežen program do poznega večera, ki se tu zavleče poleti do desetih zvečer.

Z roba platoja smo že iz Dinarda lahko opazovali naš naslednji cilj: Saint-Malo onkraj La Rance. Iz daljave dveh kilometrov smo razločno videli mogočno obzidje mesta, ki je dejansko na otoku. Utrdbe pa so tudi na drugih čereh okrog mesta.

Saint-Malo je bil ob koncu srednjega veka in še dolgo potem vodilno pomorsko mesto v Bretanji, izhodišče za živahno prekomorsko trgovino in za ribolov na odprtem morju, vojno oporišče in gusarsko gnezdo obenem. Vse to, ali večina tega, je do danes izgini- lo. V pristanišču ni več mogočnih jadrnic, ki so bile ponos francoske mornarice v 17. in 18. stoletju in so prevažale bodisi tovore kolonialnega blaga ali sode z vinom in oljem iz mediteranskih dežel ali pa razvažale po svetu slovito bretonsno platno. Vojne ladje so se preselile v Brest ali Cherbourg, ostalo pa je še nekaj ribiškega brodovja, ki je včasih mnogo številnejše - odhajalo vsako leto po polenovke na daljne obale New Foundlanda. V pristanišču danes prekladajo bolj prozaične tovore: gradbeni material, premog iz Anglije, les, umetna gnojila, pa seveda čebulo, korenje, cvetačo itd. iz Bre- tanje.

Ostal pa je Saint-Malo, slikovito mesto na otoku. Pa še tu je boljše, če rečemo: vsaj ta je bil obnovljen. Kajti med štirinajstdnevno kanonado avgusta 1944 med osvoboditelji in branečimi se Nemci je bilo utrjeno mesto skoraj povsem uničeno. Ostalo je obzidje in temelji; iz teh pa je zrastel novi stari Saint-Malo, podobno kot stara Varšava. Ogled mesta ob krožnem sprehodu po obzidju - kot v Dubrovniku - seveda spada v vsak turistični itinerar. Sploh sem se ob tej priliki večkrat spomnil na naš Dubrovnik. Mesto je zelo tesno pozidano, vse iz kamna. Toda tu je sveže oklesan granit, ki kipi navzgor štiri, pet nadstropij in se zgoraj ne konča z blede rdečimi korci, ampak s temno sivimi, skoraj črnimi armorikanskimi škrlji. Mnogo resnejši, pa tudi bolj odličen utis napravi na človeka ta bretonski Dubrovnik! Tudi tu še stanujejo potomci mnogih znamenitih starih rodbin, ki so si pridobile premoženje ali pa vsaj slavo s svojo pomorsko dejavnostjo raznih vrst. Ti drugi so bolj znani: Jacques Cartier, Surcouf, Duguay-Trouin. Saint-Malo, pa je znan tudi po dveh velikih imenih iz literature: Châteaubriand in Lamennais sta bila rojena tu!

Nekaj čara starih časov nam je priklicah sprejem pri županu. Ta nas ni sprejel v svoji "mairie", ampak v slovesni sprejemnici v starem gradu, ki je del obrambnega zidovja mesta. Gole stene iz granita so ovešene s starimi slikami iz zgodovine mesta in z orožjem; svoj nagovor je začel župan, ko je v velikem kaminu visoko zaplapolal živi ogenj iz kupa trsk, politih z alkoholom, in razsvetlil sicer nekam mračno dvorano. In nazdravil nam ni s sicer neizbežnim šampanjcem, ampak s portom in malago! Vse to

je bil seveda le uvod v prav resno in zagreto debato o problemih mesta in turizma v tem kotu Bretanje.

Saint-Malo je vsekakor eden od "hautes lieux de tourisme" v vsefrancoskih razsežnostih. Čez milijon je vsako leto obiskovalcev, ki si ne ogledajo zgolj kulturne spomenike, ampak nekateri izkoristijo tudi okoliške plaže, športne terene, zabavišča in kazino. Župan pa nam je odkrito povedal, da samo od turizma Saint-Malo ne more živeti, in je nanižal celo vrsto ciljev, ki si jih je zastavila mestna uprava za razvoj. Ne gre le za to, da bi ohranili in vzdrževali edinstvene značilnosti mesta, kar je vsekakor pogoj. Treba je storiti še marsikaj drugega. Da bi dosegli enotnost v reševanju problemov, so se leta 1967 združile vse tri sosedne občine, ki so že prej sestavljale skupno in neprekinjeno urbano aglomeracijo: stari Saint-Malo, Saint Servan neposredno ob La Rance in Paramé za veliko plažo ob La Manche. Skupaj šteje ta aglomeracija danes blizu 50 000 prebivalcev (Saint-Malo sam le tretjino tega). Do leta 1985, tako računajo, se bo prebivalstvo območja ob ustju La Rance - to je skupaj z Dinardom - povečalo na okrog 90 000. Taka aglomeracija očitno ne more živeti samo od turizma in pristanišča, ki v bistvu z le dobrim milijonom ton prometa v luki stagnira. Pojavlja se vprašanje, katere druge dejavnosti bi še lahko - in smeli - privabiti, da ne bi razvrednotili turističnih vrednot. "Malonska" aglomeracija, kakor pravijo sadaj vsem trem občinam skupaj, je vsekakor središče precej obsežnega zaledja v severovzhodni Bretanji in že ima ustrezne centralne funkcije, ki jih poleti seveda pomagajo vzdrževati tudi številni turisti. To da mnogo večji Rennes le veže nase večino bretonskega vzhoda. Nekaj je drobne industrije. Toda nanjo ne računajo prav mnogo. Predvsem pride v poštev elektronika.

Druga enako, če ne še bolj markantna turistična točka ob severovzhodni obali Bretanje je znameniti Mont Saint-Michel. Obvezno ga s tremi zvezdicami zabeleži vsak turistični prospekt Francije, četudi je ta na štirih straneh! Je pa ta "mont" (gora) tudi res nad vse zanimiv kulturnozgodovinski in naravni pojav. Ta 80 metrov visoki koničasti otoček - skoraj bi mu morali reči čer - se dviga osamljen sredi peščene pustinje na stiku morja in kopnine, na notranjem koncu prostranega zaliva med visokim klifom normandskega Cotentina in nizko obalo severovzhodne Bretanje, ki se vleče na zahod tja do Cancala. V tem zalivu doseže razlika med plimo in oseko - kadar je največja - do 14 metrov! Toda nasipavanje rek, ki se vanj zlivajo, je bilo od srednjega veka sem tako močno, da do "gore" plima dandanes seže le v povsem izjemnih razmerah. Zaradi spreminjanja toka reke Couesnon, ki je mejnica med Normandijo in Bretanjo, je sedaj formalno otok v Normandiji, čeprav ga Bretonci še vedno štejejo za svojega.

Otoček je domala izgubil svoje naravno površje, kajti v enem tisočletju so strmine pokrile razne samostanske zgradbe, ki se končujejo zgoraj s cerkvijo Sv. Mihaela. Pravzaprav si sledijo cerkve drugo nad drugo. Od karolinške kapele je ostalo le malo; tem mogočnejša pa je romanska etaža, nad katero pa je spet velika gotška v vsej svoji "flamboyant" veličini. Stara romarska tradicija se je vlekla vse do francoske revolucije, potem pa je bil samostan politični zapor. Toda že sto let je sedaj last države, ki ga vzdržuje kot kulturni spomenik največje vrednosti. V tej dobi so opatijo restavriral in sedaj je velika turistična privlačnost. Otoček je bil že zgodaj močno utrjen, kar pa je bilo potrebno v glavnem le s kopenske strani, kjer nasip povezuje otok s kopnino. Cenijo, da obiše otok do milijon turistov na leto. Obisk je seveda "payant" - za vstopnino; več pa prinese, kar obiskovalci zapravijo za razne spominke in po številnih točnicah, kavarnah in restavracijah, ki so zasedli vse pomožne samostanske zgradbe na pobočju, ob poti v samostan. Zvečer je otok poleti ves razsvetljen in nudi tudi iz daljave res slikovit pogled.

Po polslanih pašnikih za sipinami pa se pasejo ovce, kar je zelo redka podoba v Bretanji, in zadaj za nasipi so na nekdanjem močvirju pravi "polderji", namenjeni zelo intenzivnim vrtnarskim kulturam. Uredili so jih že pred stoletji holandski inženirji.

Argoat - notranjo Bretanjo - smo spoznali šele čez nekaj dni našega bivanja v naglo se spreminjajočem Rennesu, na celodnevni nedeljski študijski ekskurziji. Bretanja ne

nenja svojega lica le v mestih, ampak tudi na podeželju. Ne samo da se podeželje prazni in da se je delež kmečkega prebivalstva po vojni močno zmanjšal, na slabo tretjino, spreminjati se je začela tudi agrarna struktura in celo lice agrarne pokrajine.

Eden glavnih namenov te ekskurzije je bil, da se na terenu seznanimo s preobrazbo podeželja in problemi, ki se v tej zvezi zastavljajo - tudi pri raziskovanju, tudi za geografije.

Načrtna preobrazba kmetijstva in podeželja je zlasti aktualna za večji osrednji del Bretanje, ki leži izven klimatsko najugodnejšega priobalnega pasu in vstran od glavnih prometnih žil dežele.

Okolica mesteca Loudéac, ki smo jo tisti dan obiskali, je eno od območij, kjer je začenjajoči se proces preobrazbe najživahnejši in se tudi ne omejuje zgolj na kmetijstvo. Loudéac je bil do nedavna dokaj zaspano podeželsko mestece z okoli 4 000 prebivalci pred vojno. Guide Michelin za Bretanjo ga omenja s petimi vrsticami v drobnem tisku kot "kmetijsko mestece brez monumentalnih znamenitosti . . . kjer so pomembni sejni za prodajo prašičev . . . znano po konjskih dirkah, ki so za velikonoč . . . ". Vsekakor je bil Loudéac središče dokaj obsežne, toda čisto agrarne okolice. Večja, mesta so daleč vstran: Rennes 87 km na vzhodu, Saint-Brieuc 41 km na severu, Lorient pa brez 70 km na jugu, na zahod pa vse do Bresta ni mesta, ki bi bilo kaj prida večje. Najbližje, tudi "kmetijsko mestece" je Pontivy na jugozahodu, ki je s svojimi 10 000 prebivalci vobče največji kraj v vsej osrednji Bretanji. Do Pontivyja pa je tudi 22 km po cesti. Dve železniški progi v smeri sever - jug in vzhod-zahod, ki se križata v Loudéacu, sta bili do pred nekaj leti ozkotirni (!); kot kje v kolonijah, so menili naši bretonski gostitelji! Zgolj za navezavo na magistralni železniški progi ob južnem in severnem robu Bretanje.

Na vsej poti iz Rennesa se nismo peljali skozi noben kraj, ki bi bil vsaj približno tako velik kot Loudéac. Saint-Meen, približno sredi poti, je le "un gros bourg" (večji rg). Toda nobene količkej opazne vzpetine nismo videli vso pot, ki bi ovirala prometno povezavo. Dejansko v rahlo vzvalovljeni pokrajini vobče nismo opazili, da smo se od Rennesa do Loudéaca dvignili za dobrih 150 m. Tu in tam kak bolj napet val v reliefu izraža le lokalne razlike v petrografski sestavi. Sicer pa - od blizu - pokrajina sploh ni bila "odprta". Domala neprekinjeno nas je spremljal ob cesti "bocage": v prstene nasipe ali ob kamnite ograje zasajeno grmovje in drevje, ki obdaja nepravilno šabovnico bretonskih polj in travnikov. Kakšen je bil dejansko Argoat pred naselitvijo Bretoncev, smo videli komaj dvakrat, ko smo se za dve ali tri minute zapeljali skozi prari gozd, delno hrastov, delno bukov. Njive z rumeno zorečo pšenico in še pogosteje z lečmenom, in spet njive in tudi travniki ali zeleni nasadi nizke koruze in detelje, vmes pa samotne kmetije ali majhni zaselki, tu in tam kakšna večja vas - to je bilo domala vse, kar smo mogli opaziti iz avtobusa v poldrugi uri vožnje. Toda cesta je bila - na nekaterih odsekih - že prava štiripasovnica. To je cesta, ki naj bi po končani rekonstrukciji ali izgradnji na novi trasi postala vodilna prometna žila preko polotoka in povezovala Rennes z Brestom po najkrajši poti in seveda "odprla" osrednjo Bretanjo tudi navzven. Pomen Loudéaca je med drugim v tem, da leži na križišču te magistrale in normalnotirne železnice.

Loudéac leži v neizraziti plitvi dolini - če je to sploh dober izraz za prostranejšo konkavno obliko reliefa. Staro jedro z glavno ulico in nekaj stranskimi je dokaj strnjeno. Toda okoli je precej modernih betonskih blokov in nekaj sto enodružinskih novih hiš v več "gradbenih okoliših". Zgovorna priča, da je Loudéac majhno mesto v polnem razvoju in enako njegova širša okolica.

Kaj se tod dogaja, smo zvedeli najprej na "občini". Ta mairie v Loudéacu ima kaj skromno uradno dvorano, saj so tla iz pooljenih surovih desk! Toda stene so bile povsem ovešene z desetimi kart, grafikonov, načrtov, skic, ob katerih so nam neutrudni župan in njegovi sodelavci celi dve uri razlagali, kaj je bilo storjenega in kaj bo še

vse treba storiti in kako, da bosta Loudéac in okolica taka, kakor želijo. In tega ni malo.

Predvsem preobrazba kmetijstva. Do nedavna je še povsem prevladovalo tradicionalno polikulturno kmetijstvo na pretežno "majhnih" kmetijah (s čimer je mišljeno, da imajo pod 20 ali celo pod 15 hektarov kmetijskih površin). Živina je bila vsekakor najpomembnejša: govedo seveda, pa tudi prašiči in perutnina. Po večini so kmetije obdelovale družine same, brez dninarjev, ki pa tudi niso bili povsem neznanj. Toda le 6% posestev je imelo nad 50 hektarov, kar danes postavljajo tudi v zahodni Evropi za optimalno velikost kmetskega posestva, da more res racionalno izrabiti sodobno tehnologijo. Bretonski odgovor na ta izziv je nekoliko drugačen. Večina kmetij okrog Loudéaca - in vobče v Bretanji - je imela parcele spričo neprestanega drobljenja posestev ali dokupovanja zemlje tudi precej raztresene in ne prav velike, vsekakor ne tiste tri hektare v enem kosu, da bi traktor res izkoristili, če so ga seveda sploh imeli. V taki situaciji se je pred časom začela preobrazba. Boj za agrarno transformacijo sebi je na več frontah. Ena glavnih je komasacija (remembrement), "zlaganje" manjših parcel v večje, na katerih je mogoča strojna obdelava, in pa arondacija zemljišč. Imajo posebno državno službo za urejanje kmetijskih zemljišč, ki - proti plačilu seveda, toda na kredit - izvede celoten postopek. V loudéaški občini so do leta 1971 komasirali in arondirali že približno polovico zemljišča v občini, tj. okoli 3 000 hektarov. Postopek obsega odstranitev živih meja in nasipov ter delno meliorizacijo zemljišča, če je potrebna. Druga fronta: to je uvajanje novih kultur in komercializacija proizvodnje ter opuščanje tradicionalne polikulture ob specializaciji v poljedelstvu in v živinoreji. Večji poudarek na živinoreji je prinesel tudi specializacijo, bodisi v intenzivno govedorejo ali v zadnjem času posebej še v prašičerejo. Uvedba zelene koruze kot krmilne baze je pri tem igrala zelo važno vlogo. Tradicionalni krompir se umika v ozadje, podobno kot sadjereja, ki je bila že doslej omejena v glavnem na jabolka. Novih nasadov... ni, podirajo pa tudi stare jablane po travnikih, ker ovirajo mehanizirano košnjo. Tretja fronta pomeni uvajanje mehanizacije. Spričo tega, da so posestva s tistimi povprečnimi 15 - 20 hektari premajhna, da bi bilo mogoče sodobne stroje, zlasti žetvene, res gospodarno izkoristiti na posameznih posestvih, ustanavljajo zadruga za skupno nabavo in uporabo kmetijske mehanizacije (C. U. M. A.). Korak dalje je združno lastništvo predelovalnih obratov. Boj se bije tudi na četrti fronti, na področju znanja. To so tehnične službe velikih združnih zvez, ki nudijo članom strokovno pomoč pri kmetovanju. Zadnje fronto so odprli - na žalost ne iz domačih virov - z nastajanjem prave živilsko-predelovalne industrije. V Loudéacu sta zrastle v zadnjih desetih letih dve tovarni. Obe pa sta "implantacija" obratov dveh velikih francoskih firm: Olida in Duquesne-Purina, ki sedaj zaposlujeta blizu 800 delavcev. Prva predeluje svinjsko meso v šunke, klobase itd., druga pa izdeluje živilska krmila. V mestu je še ena klavnica.

V Loudéacu delujejo kar tri sekcije velike združne zveze (Coop Centre Bretagne) za območje enajstih okoliških kantonov (ki so v Franciji tako veliki kot naše občine pred dobrimi desetimi leti, to je deset kakih francoskih mini-občin okrog kake pomembne centralne vasi ali trga). Ta zveza obstoji že od leta 1934, torej iz obdobja svetovne gospodarske krize, zaživela pa je prav šele po vojni. Okoli Loudéaca je včlanjenih čez 450 kmetij, ki so se po večini preusmerile v prašičerejo, in 80 kmetij, ki gojijo nove črede pretežno frizijske govedi. Združna sekcija organizira tudi prodajo - čez 1 200 prašičev na teden - in nakup gnojil in močnih krmil, ki jih ob intenzivnejši proizvodnji porabijo neprimerno več kot pred vojno. Doma pridelana krmila zadostujejo samo za okoli 60% potreb, hlevski gnoj pa le za polovico.

V okolici Loudéaca smo si ogledali nekaj modernih obratov, ki so prave priče agrarne preobrazbe. Združna sušilnica živinske krme je kar majhen industrijski obrat, čeprav stalno zaposluje le osem ljudi. Bistvo predelave je v tem, da zeleno krmo tedaj, ko je proteinska sestava najboljša, posušijo oziroma dehidrirajo in stisnejo v nekake sva-ljke, ki jih potem pokladajo živini. V bretonskem podnebj, domala brez snega in pozeb, nekaj zelenega raste skoraj vse leto in obrat teče tako brez presledka. Druga taka ustanova je združna selekcijska postaja za prašiče, kjer pa študirajo tudi druge ukrepe za pospeševanje prašičereje. Tehnična služba ima tudi nekaj mikroklimatoloških

opazovalnic. Proučujejo zlasti posledice podiranja živih meja na mikroklimo, favno, prst in kulture.

Notranja Bretanja okrog Loudéaca je sredi nagle preobrazbe. Desetine in ponekod kar stotine sedaj "odprtih" polj v valoviti pokrajini - zeleno rumeni sredi poletja - bi mogle biti tudi kje na vzhodnem Goričkem, če ne bi bila polja tako velika! Preobrazba pa je, kot kaže, zajela tudi ljudi, bretonske kmete. Pri enem od njih na domačiji - morala pa je biti med premožnejšimi - smo v lepo urejeni dnevni sobi, ob prijetnem in zanimivem pomenku o tem in onem iz njegovega dela in življenja pozno popoldne končali naš obisk pri agrarni Bretanji bodočnosti.

Avguštin Lah

FRAGMENTI IZ LATINSKE AMERIKE

Latinska Amerika je po površini 2,2-krat večja od Evrope: meri 22,881 000 km², leta 1970 pa je štela 284 milijonov prebivalcev. V tem delu sveta prebivalstvo narašča zelo hitro: v Braziliji je prirastka 2,8% letno, v Mehiki 3,2% letno in tako bo tam vsak čas živel 300 milijonov ljudi.

V "latinskem" delu Amerike je 24 držav, med njimi so večje:

	Ozemlje 000 km ²	Prebivalcev milijonov, 1970	Gostota preb./km ²
Brazilija	8 512	95,3	11
Argentina	2 777	24,4	9
Čile	757	9,8	13
Bolivija	1 099	4,9	4
Peru	1 285	13,6	10
Kolumbija	1 138	21,1	18
Mehika	1 973	50,7	25

Vse te dežele, ki merijo skupno 17,5 milijona km² in štejejo 220 milijonov prebivalcev, pa še Urugvaj (2,9 milij. preb.) sem obiskal na poti po Ameriki leta 1971. Doslej sem bil na vseh treh kontinentih v razvoju - v Afriki, v južni Aziji in na Bližnjem vzhodu ter v Latinski Ameriki, zato ne morem mimo ugotovitve, da ima vsak od teh "svetov" svoje posebnosti, čeprav imajo tudi mnogo skupnega, in kar je presenetljivo, da so tudi preminule civilizacije in ljudstva na tako zelo oddaljenih celinah ustvarjala, gradila in iskala podobno.

Kakšne so posebnosti Latinske Amerike? Čeprav je to del sveta v razvoju, je narodni dohodek tam približno trikrat višji kakor v Aziji ali v Afriki. Znaša v povprečju kakih 400 \$ / preb.; znatno nad tem povprečjem sta od večjih dežel le Argentina in Venezue-

la, boljši položaj od drugih dežel pa imata tudi Mehika in Čile. Oglejmo si nekaj podatkov za dežele, ki sem jih obiskal. Poraba energije kaže na industrijsko razvitost, vse vrste energije pa so izkazane v enotnem imenovalcu - v kalorični vrednosti črnega premoga.

	Poraba energije (črni premog) kg (preb.) letno	Narodni dohodek \$ / preb.	Delež industrije v nar. doh.
Mehika	1 064	649	27,3 %
Kolumbija	576	358	18,5 %
Peru	633	372	21,8 %
Bolivija	207	196	14,1 %
Čile	1 151	593	26,5 %
Braziliya	450	338	23,8 %
Urugvaj	788	ok. 350	..
Argentina	1 411	902	35,2 %

V Latinski Ameriki je industrializacija že postavila temelje, ki omogočajo stalno rast narodnega dohodka za 5 do 6% letno, kar ne le "pokriva" naraščanje prebivalstva, ampak dovoljuje tudi povprečno realno rast na prebivalca za 2 do 3% letno. To je sicer počasno napredovanje in samo še ne zagotavlja premostitve razlike med temi in industrijsko razvitimi deželami. Upoštevati pa moramo, da še zelo neracionalno izkoriščajo naravna bogastva; ko se bo razvila ekstraktivna in z njo povezana predelovalna industrija, bo mogoč veliko hitrejši razvoj.

Latinska Amerika ima nafto, železo, dragocene barvne kovine v velikih količinah, uran, druge minerale - zlasti mineralna in organska gnojila, les, naravni kavčuk. Vode so. Južno sadje in kavo imajo. Na obsežnih pašnih območjih se pasejo nepregledne črede živine. Ob pacifiškem obrežju v valovih kar "kipijo" ribe. Ob vsem tem še puščave in gorovja niso nerodovitna. Naravna bogastva izkoriščajo, a predelava surovin je slabo razvita. Kmetijstvo zaostaja za razvojem na drugih področjih; življenje na vasi je prava podoba nerazvitosti. Turizem nekaj da, a relacije so predolge in predrage. Ribolov je bogat, toda milijone ton rib vsako leto predelajo samo v ribjo moko za krmo. Inflacija jih tepe: so v dolarski coni. Vsak korak v razvitost je na tej celini dvakrat poplačan. A če smo odkriti, pomoči imajo premalo.

	Površina milij. km ²	% gozdov	% orne zemlje	% kmetij. tal
Mehika	1,97	26,9	7,3	30,4
Kolumbija	1,14	61,0	4,4	12,8
Peru	1,29	67,7	2,1	21,3
Bolivija	1,10	42,8	2,8	10,3
Čile	0,75	27,3	6,0	13,3
Braziliya	8,5	60,8	3,5	12,6
Urugvaj	0,18	3,0	10,5	73,3
Argentina	2,78	22,6	11,9	52,2

Prebivalstvo Latinske Amerike je zelo različno, čeprav večina govori špansko ali portugalsko. Avtohtono prebivalstvo so Amerindijci, ki živijo predvsem v gorskem svetu, na visokih planotah in bolj na pacifiški strani. Belcev je v teh pokrajinah manj, zato pa več v zmernotoplem delu atlantske strani. Mešancev je precej, zlasti mesticev.

Oglejmo si še strukturo prebivalstva:

v %

	Amerin- dijcev	Mesticev	Belcev	Črncev in mulatov
Mehika	29	55	15	1
Kolumbija	2	48	20	30
Peru	49	33	12	6
Bolivija	52	27	21	
Braziliya	2	30	60	8
Čile	2	65	33	-
Argentina	1	-	98	1
Urugvaj	1	4	94	1

Kljub tej pisani sestavi in razlikam med andskimi deželami in zmerno toplo atlantsko regijo se oblikujejo nove nacionalne strukture po navadah, običajih in jeziku; v industrializiranih obmorskih regijah je ta proces že zelo očiten, v gorskem svetu pa tradicija ohranja stari amerindijski ambient, ki tako neposredno spominja na bogato zgodovino minulih civilizacij.

V teh deželah živijo temperamentni ljudje. To se kaže v vsem družbenem življenju. Rittem življenja in navade so seveda povsem drugačna v Rio de Jeneiru kakor jezeru Titikaka. Toda malone povsod prebivalstvo hitro narašča. Rasne diskriminacije, zlasti značilne severnoameriške, v tem svetu praktično ni. Zelo živahna so gospodarska gibanja in tokovi. Živahno je tudi politično dogajanje: kdo ve, koliko je bilo udarov in menjav političnih garnitur, zdaj pa so značilnost vojaki na vodstvenih položajih. Revolucija tli. Che Guevaru so pogubili, a njegov revolucionarni duh je neverjetno živ, zlasti med mladino. Povsod vidite napise, zapise, slike. To ni samo duh temperamenta. Revolucije in prevrati imajo tudi globlje motive in cilje, ne samo na Kubi, tudi v Peruju, v Čilu, v Mehiki in drugod. Imajo svojo socialno vsebino. Nacionalizacija ameriškega kapitala na Kubi ni več edinstven primer. Dežele postajajo samostojnejše; kjer ni tako, so režimi v težavah. Demokratična gibanja si počasi, a vztrajno utirajo pota v politično življenje; počasi morda tudi zato, ker latinskoameriška gibanja ne ustrezajo čisto pričakovanjem kmečkih množic; razvija pa se seveda proletariat.

Kamorkoli prideš v teh deželah, povsod lahko spoznaš, kako globoka je težnja po samostojnosti in razvoju, kako zavračajo ameriško izkoriščevalsko politiko in kaj morejo ali znajo v tem pogledu storiti. Čeprav je to cona, ki si jo "lastijo" ZDA, gre vendar razvoj svojo pot. Trgovina z ZDA pada (leta 1962 so jo ZDA vezale 21%, zdaj pa je delež skoraj pol manjši). Trgovina z Evropo, zlasti z vzhodnoevropskimi deželami, pa narašča; v petih letih se je podvojila. Zmanjšuje se tudi pomoč ZDA: vietnamska zagata in oboroževanje ZDA vedno več staneta, zato pa manj "ostane" za programe "druge pomoči" deželam v razvoju. Tudi odnose bodo morali spremeniti, saj latinsko-ameriške dežele ne jemljejo več posojil pod starimi pogoji. Ta svet ima v primerjavi z afriškimi ali azijskimi deželami v razvoju še eno značilnost (in prednost): regionalno je mnogo bolj solidaren, enoten in vztrajen. Zato tudi uspešnejši.

Ameriško solidarnost spodbuja tudi OAS (Organisation of American States), regionalna organizacija ameriških držav pri Združenih narodih. Podpira suverenost in ozemeljsko nedotakljivost, neodvisnost in enakopravnost držav ter pospešuje sodelovanje med njimi. Zdaj šteje 24 članic: Argentina, Barbados, Bolivija, Braziliya, Čile, Dominikanska r., Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbija, Kostarika, Kuba, Mehika, Nikaragua, Panama, Paragvaj, Peru, Trinidad in Tobago, Urugvaj, Venezuela in ZDA. V preglednici ¹⁾ nisem našel Gvajane (Guyana) in Kanade, ki sta članici ZN. Dejavnost OAS je precej raznovrstna: Na primer šola okoli 3 000 specialistov

1) The Statesman's Year Book 1971/72 Godišnjak Inštituta za medjunarodnu politiku i privredu, 1968, 1969, Beograd Arhiv Collegio de Mexico in zapiski

za najrazličnejše naloge. Letno pošilja kakih 70 misij k vladam ali številne svetovalce. Spodbuja gospodarsko sodelovanje in zlasti modernizacije v gospodarstvu, spodbuja transfer tehnologije. Razvija izobraževanje. Seveda pa je v OAS nastala tudi akcija za embargo Kube, vendar se to že odmika od realnosti. OAS ima generalno skupščino, stalna posvetovanja ministrov zunanjih zadev, posvetujejo se tudi ministri drugih resorov, osnovali so razne svete, imajo razsodišče.

Omenimo naj še ODECA, centralnoameriški skupni trg, o katerem so sklenili sporazum leta 1960. Integrirale so se El Salvador, Guatemala, Honduras in Nikaragua in osnovala centralnoameriško banko. Leta 1960 so imele za 8,6 milij. \$ skupne trgovine, leta 1966 pa že za 176 milij. \$. V tem delu sveta imajo ZDA nad 400 milij. \$ investicij.

Določeno regionalno povezovanje, čeprav ne na takšnih osnovah, je tudi na drugih območjih. Slabše razvite andske dežele (Kolumbija, Peru, Bolivija, Ekvador in malo razvitejši Čile), ki imajo 22% prebivalcev in ustvarjajo 17% narodnega dohodka Latinske Amerike, intenzivneje sodelujejo in utirajo nova pota. Predvsem so obrnjene k Pacifiku, odpirajo se do vseh držav, tudi socialističnih, in obnavljajo tudi sodelovanje s Kubo. V tem delu sveta ni težko zaznati vpliv Japonske, Kitajske, Sovjetske zveze in ZR Nemčije. Pozna se, da so ZDA gospodarsko angažirane bolj v Evropi; toda bojijo se globljih reform in konfliktnih situacij, saj jim te prinašajo le izgubo, zato ob vsakem takem pojavu nervozno reagirajo in intervenirajo kolikor se da. Opaziti je tudi vse aktivnejšo vlogo bolj razvitih atlantskih dežel: Argentina je bolj dejavna (gospodarsko) in se izjavlja za načela neuvrščanja ter pomaga drugim. Tudi Brazilija išče možnosti za intenzivnejše sodelovanje.

Položaj Latinske Amerike lahko označimo z naslednjimi spremembami in razvojnimi značilnostmi: osamosvajajo se politično in gospodarsko, industrializacija zlagoma napreduje, imajo bogate surovinske vire za razvoj bazične industrije, gospodarsko sodelujejo tako čez Pacifik (z Daljnjim vzhodom) kakor čez Atlantik (z Evropo, zahodno in vzhodno). Z ZDA vse bolj urejajo trgovino po svojih interesih, ki so seveda ekonomski; tja izvažajo del svojih proizvodov, od desetine (Argentina, Urugvaj) do tretjine (Mehika, Kolumbija, Peru, Bolivija, Brazilija in Čile petino). Izvažajo predvsem primarne proizvode: Mehika največ tekstilna vlakna in sladkor, Kolumbija kavo in nafto, Peru baker in ribe (ribjo moko), Bolivija kositer in druge kovine, Čile kovine in rude, Argentina in Urugvaj žito in meso, Brazilija kavo in volno.

Še zapis o našem sodelovanju s tem delom sveta, s katerim imamo mnogo skupnega. Reči moramo, da je še preskromno. Predvsem z Mehiko bi moglo biti močnejše in obsežnejše, ker imamo zelo razvito sodelovanje z ZDA. Po sodelovanju s Collegio de Mexico bi mogli zelo olajšati in izboljšati naše proučevanje Latinske Amerike, zlasti andskih dežel, kar bi pospeševalo sodelovanje. V Kolumbijo je "prodrla" naša Crvena zastava: taksisti v Bogoti so sprejeli Zastavo 1300 kot zelo primeren avtomobil, pa se je vlada odločila zgraditi tovarno in v kooperaciji že izdelujejo te avtomobile. V Peruju in Čilu so naši izseljenci (Dalmatinci) neverjetno veliko prispevali k razvoju ribolova in številni so se tudi ekonomsko povzpeli. Zdaj nam utirajo pot sodelovanja. Pri razvoju rudarstva, ekstraktivne industrije, ladjedelništva, pri elektrifikaciji in gradnji predelovalne industrije bi naše gospodarstvo moglo imeti pomembnejšo vlogo, saj imamo inženiring, naše in tuje licence in precej izkušenj iz drugih delov sveta. V Argentini in Urugvaju je tudi precej naših izseljencev, ki si želijo tesnejše gospodarske stike med deželami, ker bi tako okrepili tudi svoje osebne stike. Sicer pa so naša podjetja že začela odpirati predstavništva, prijavljati se na natečaje za projekte, razstavljati blago in obveščati o naših možnostih. Za zdaj vsi vidijo predvsem oddaljenost in velike stroške, toda v takšnih razmerah je treba računati na določeno strukturo trgovine (saj uvažamo tudi iz Kitajske in prevažamo okoli Afrike) in na razvoj kooperacije. Toda to je tema, ki bi bila vredna samostojne obdelave.

II

Fragmentarno, pa vendar povezano v neko celovito podobo o tem svetu, naj zapišem še

nekaj vtisov s potovanja, ki so več kot le slučajna spoznanja. Žal ne morejo biti podani tako barvito, kakor so posnetki s kamero, so pa vredni pozornosti.

Mehika je velika dežela, obrnjena na vse strani sveta, v zgodovino in v bodočnost. Med vsemi pestrimi vtisi prevladuje pogled na glavno mesto Mexico in misel na tesno zvezo med njegovo sedanostjo in čudovito kulturno dediščino. Mehika se zelo napredno razvija in obenem išče svoja pota; njena tradicija so revolucije, torej zgodovina pol drugega stoletja samostojnosti in tristoletnega boja s kolonializmom. V revolucijah je dalo življenje 1 200 000 žrtev.

Ko se letalo na poti od Dullesa (ZDA) iznad obrežja Mehškega zaliva usmeri nad no-tranjosti, se počasi začno razkrivati naravni kontrasti pokrajine. Visoka gorovja z izrazitimi vulkanskimi oblikami. V gorovju Sierre Nevade je ugasli ognjenik Popocatepetl, ob njem "Mejer dormida", gora s profilom speče žene. Že tedaj sem sklenil, da si bom obe gori ogledal iz podnožne perspektive. Sklep sem pozneje uresničil in vredno je bilo. Potem visoke planote. Tierra templada kakih 2 500 m nad morjem, z barvitostjo, ki odseva bujne zimzelene gozdove in polja, pa tudi pust svet. Še en krog in usmerili smo se nad glavno mesto: sredi sončnega dne se je odprl pogled na nepregledno ravnino Mexica, ki šteje blizu 8 milijonov prebivalcev, ima 15% podjetij iz vse države in 30% zaposlenih. To vlemesto je na nadmorski višini nekaj nad 2 400 m, ravnini Anahuac in na otoku izginulega jezera Texcoco. Veličastna podoba: ravne ulice kažejo na načrten in hiter razvoj, nekatere so dolge desetine kilometrov (Avenija Insurhentes 25 km). Paseo de la reforma je dolga 8 km, toda 60 m široka.

Mexico je mesto z najstarejšo univerzo v novem svetu (1563). Razgled po mestu še vedno spominja na podobo treh kultur, čeprav je najstarejše treba spoznavati v muzeju in v okolici. Prvotni prebivalci Mehike so bili Tolteki, miroljubno indijansko pleme z visoko kulturo. O tem pričajo ruševine v Teotihuacanu, kulturnem središču tega ljudstva na centralni visoki planoti iz časa od okoli 1500 do 650 pred našo ero. Tvorci mehiške države pa so bili Azteki, ki so iz severne smeri v začetku 14. stol. podjarmili Tolteke in poselili Mehško planoto. Legenda pravi, da so nekje videli orla, kako mrcvari kačo, in ta motiv je še danes v grbu mehiške države. Tudi Azteki so živeli v svobodnih mestih. Tedaj so imeli okoli 100 000 piramid (najvišja je bila visoka 23 m). Azteki so tudi zasnovali sedanje glavno mesto. Azteška država je bila najmočnejša v tem delu sveta, pomemben pa je predvsem njen kulturni delež v razvoju civilizacije. Do španske okupacije je živelo 20 rodov Aztekov, ki so se ukvarjali s poljedelstvom (gojili so koruzo, krompir, papriko, paradižnik, tobak, bombaž) in z obrtjo, a niso poznali kolesa in niso uporabljali živine za delo. Bili so mojstri v obdelavi kamna. Znamenit je njihov koledar (azteški koledar), ki je ohranjen na velikem kamnu s premerom 3,5 m (iz l. 1497). Leto so razdelili na 18 mesecev po 20 dni. Uporabljali so hierogliffe; ohranjenih je 12 azteških rokopisov. Ukvarjali so se z matematiko, z astronomijo in seveda z arhitekturo. V 15. stol. so si podredili tudi Maje. Toda v 16. stol. (1519) so Mehiko osvojili Španci. Žal so ti obosvajanju rušili staro arhitekturo in kulturo. Prav to je rodilo odpor do Špancev, ki ga je organiziral Miguel Hidalgo, in ta je prerasel v nacionalno revolucijo. Španija je v treh stoletjih dala deželi svojo arhitekturo, katere najznačilnejša podoba je glavni trg Zokalo s katedralo (1667). Leta 1824 so se Mehikanci osvobodili.

To zgodovino je mogoče spoznati v Mexicu. V tem glavnem mestu so tri izjemno pomembne ustanove: univerza s centralno knjižnico, katere "murali" Juan O' Gormana so znameniti po vsem svetu; Collegio de Mexico, inštitut za podiplomske študije in za proučevanje celotne Latinske Amerike; in "museo nacional de antropologia de Mexico". O slednjem naj povem nekaj več. To je predvsem čudovito urejena zbirka v moderni zgradbi z lepo in funkcionalno arhitekturo, kar vse skupaj neverjetno učinkovito - seveda vsekakor tudi po zaslugi kustosa - predstavi bogato davnino, s katero se ponasata mesto in dežela. Če bi samo to videl na vsej poti, bi mogel biti zadovoljen. V tem muzeju vam prikažejo nastajanje in razvoj posameznih ljudstev in kultur za tri tisočletja nazaj. Mislim, da bi za študij arheologije in zgodovine klasične umetnosti kazalo omo-

gočiti našim najboljšim študentom ali diplomantom, da spoznajo to ustanovo; morda bi se kdo med njimi tudi podrobneje zainteresiral za to. Obiskati bi moral še druge dežele, predvsem Peru.

Kolumbija. Dežela s 3,5% prirastkom prebivalstva letno. Velika pa je umrljivost otrok, 7,8% letno. Glavno mesto Bogota šteje 2,5 milijona prebivalcev, od tega pol milijona odraslih brezposelnih. Tropsko območje. Srednja nadmorska višina Bogote je 2 550 m. Dežela ima 61% (bujnih tropskih) gozdov. V zraku je veliko vlage, težje se diha. Nekateri tujci potrebujejo kisik, v hotelu ga je mogoče dobiti, vendar precej stane. Doživetje, ki pa zahteva baje tudi hrabrost, je obisk tržnice. Prodajajo tudi manioko, orehe tagua za gumbe, banane, kavo.

Mojih vtisov je dolga vrsta. Najglobjega mi je zapustil slap na reki Tequendama. Nekaj desetih kilometrov od Bogote. Čudovit slap sredi bujne tropske vegetacije. Toda to je kloaka Bogote in okolice in v dolini je tak smrad, da človek ne more zdržati. To je danes, ko veliko govorimo o varstvu okolja, značilen pojav, ki nastane ob zgostitvi velikih količin v novo kvaliteto. Tam je uničen vodni vir, drugje zemljišče zaradi erozije. Dim zakriva sonce; njegovi žarki cele mesece ne morejo prebiti megle. Nesnaga okužuje okolje, uničuje izvirke, povzroča bolezni in revščino. Bogota se bo lahko industrijsko močnejše razvila samo, če bodo prej sanirali okolje in v njem zagotovili vse, kar je potrebno za zdravo delo in življenje.

Bogota je tipičen primer kontrastov: visoke stolpnice in ob njih nizke, preproste zgradbe, čisti moderni deli in zanemarjena tržnica ali obmestni del, velike socialne razlike, nepismenost in najvišje kulturne ustanove, tradicije in nove navade. Takšno je pač življenje "v razvoju"; seveda nanj vpliva mnogo dejavnikov, družbenih predvsem. Kolumbija ima vire in odprta je k Atlantiku, k Pacifiku in k severu.

Peru: ime dežele, ki nima zveze ne z ljudstvom ne s pokrajino. Španci, ki so se l. 1513 utrdili v Panami, so se razgledovali tudi po sosednjih regijah. Deželo Inkov so prvotno imenovali po močnejšem plemenu "cacique", pozneje pa so obalno območje Kolumbije in Peruja začeli imenovati "Biru" in iz tega je nastalo ime Peru. Prvič je tako dokumentiral portugalski kartograf Diego Ribeiro (1529).

Peru je prva dežela ribolova, tudi Čile je bogata ribolovna dežela. Ostanimo pri tej temi. Perujsko obrežje je pusto, prav tako gorati svet. To so predvsem vtisi iz leta ob pogledu na primorsko pokrajino, kajti nerodovitnih je 9% tal, obdelovalnih pa tudi le 2,1% Peruja. Morje pa je izredno bogato. V vodniku berem, da je Darwin (1836) zapisal: "Tu je Pacifik, čeprav ga viharji nikoli ne vznemirjajo, ni nikoli miren in je pod vplivom gibanj, ki so značilna za jug". Neki arhitekt iz Lime pa nam je ob prihodu do morja dejal: "V tem morju je mnogo rib, ob tem morju na drugi strani je mnogo Kitajcev". V Peruju živi 3 500 Jugoslovanov; v glavnem so ribiči in nekateri med njimi so se ekonomsko vreden uveljavili.

Perujsko obalo obliva Humboldtov tok (v kartah ga že tudi označujejo kot "perujski tok"), mrzel, ki izhaja iz obantarktičnega toka. V tem pasu, širokem od 80 do 100 milj ali še čez, bogatem s planktonom, je ogromno rib. Na površju se včasih nabere ptičev - ribolovcev, da nebo zastrejo. Ribe lovijo tudi s sesalno cevjo, ki jo iz ladje spustijo v vodo: ribe ostanejo na rešetkah, voda odteče. V Čilu sem pri Valparaisu obiskal ribiško vas in trg. Ribiči odhajajo na morje kilometer, dva, tri od obale. Lovijo na parangal (sistem trnkov): v dveh urah je več ribičev nalovilo vsak za pol čolna rib, samih velikih (po pol metra dolgih) in odnašali so jih v košarah!

Leta 1958 je v Peruju 16 000 ribičev s 1 400 plovili, pa najbrž še s precej čolni, ulovilo 750 000 t rib (jugoslovanski ulov 1969 je znašal 44 000 t), v Čilu so jih ulovili 226 000 t, Japonska pa skupno okoli 6 milijonov ton! Medtem, ko je japonski ulov že vrsto let ostajal na približno isti ravni (med 6 in 7 milijoni ton letnega ulova), se je ulov v Čilu dvignil na več kakor 1 milijon, v Peruju pa je skokovito naraščal. Najlaže

ga bo prikazati v tabeli:

	v tisoč t		
	Peru	Čile	Japonska
1958	750	226	6 000
1960	3 531	340	6 500
1962	6 830	..	6 684
1964	9 131	1 161	6 335
1966	8 789	1 384	7 077
1968	10 520	1 376	8 670
1969	9 224	1 077	8 624

Do leta 1962 je torej Peru prehitel Sovjetsko zvezo, Kitajsko in ZDA. Neverjetni skoki, po več milijonov ton letno! Mednarodne statistike niso mogle sproti niti ugotavljati sprememb. Leta 1963 je Peru prehitel tradicionalno prvo deželo ribolova, Japonsko, ki ima 179 000 motornih čolnov in ladij ter 874 200 ribičev. Perujski vodniki še vedno govorijo le o 16 000 ribičih. V luki Callao, ki je pravzaprav luka Lime, pa je videti ribiško ladjevje: na plovilih imajo sodobne naprave, sicer ne bi mogli doseči tako fantastičnega ulova. Svetovni ulov je leta 1969 znašal 63 100 000 t rib, od tega je dosegel Peru 14,6%, Čile 1,7%, Japonska 13,7%, Sovjetska zveza 10,3%, okoli 10% tudi Kitajska, ZDA in Norveška pa po 4%.

Pomembno je tudi, da so tu velike količine istovrstnih rib. Največ je sardel (anchoveta); leta 1968 so od ulova 10,5 milijonov ton izkoristili 1,9 milij. t za mesno hrano in ribje meso izvažajo v 40 dežel (26% v ZDA, 19% v ZR Nemčijo, 10% na Nizozemsko, po 5% v Španijo in v Italijo). Več kot 80% ribje mase pa lahko uporabijo samo za ribjo moko. Ta je sicer dobro krmilo, a težko jo je prevažati, ker je pokvarljiva, in ni za dolgotrajno skladiščenje. Na univerzi v Limi iščejo nove načine za predelavo rib in uporabo ali skladiščenje ribje moke, da bi bila korist od bogatega ulova čimvečja. Ribolovni coni sta predvsem dve: severna - od Huanaca do Paita, kjer je 40% ulova, in južna - med Cerro Azul in Ilo, ta daje 29% ulova. Glavna luka je Chimbote: v njej so zagotovili predelavo 3,5 milij. t. rib in pripravo 700 000 t ribjega mesa. Imajo tudi sodobne raziskovalne objekte.

Bolivija je visokogorska, andska dežela. Velika je za 4 Jugoslavije, šteje pa manj kakor 5 milijonov prebivalcev, med katerimi imajo večino Amerindijci (pravi bolivijski ambient), belcev in potomcev je le dobra petina (21%), preostanek so mešanci - mestici (27%).

Bolivijska planota leži 4 000 m nad morjem. Letališče v La Pazu je še nekaj deset metrov višje, letalska steza pa je dolga 5 km, da ob zmanjšanem zračnem pritisku in uporu lahko letalo ustavi. Pljuča se kar "razširijo": globoko je treba zajemati zrak, da dobe vsaj nujno potrebno količino kisika. Malokdo ne doživi po prihodu reakcije, ki navadno za nekaj dni potisne človeka v posteljo, da se aklimatizira. Vsi so nam pripovedovali: Kar boste delali, delajte zlagoma, s preudarkom in varčujte z energijo. Zato je bila sreča, da sem se takoj odpravil na pot po planoti do jezera Titikaka. V "nižini" ob jezeru - to je namreč 3 812 m nad morjem, globoko je do 272 m, njegova površina pa med 6 900 in 8 300 km², to je tretjina Slovenije! - so ostanki inkovske kulture, so polja, so tradicionalna ribiška in pastirska naselja, razvita je domača obrt. Skratka, svet, ki si ga je vredno ogledati, če se že ponuja priložnost.

Na Bolivijski planoti se pasejo lame in alpeke pa tudi govedo. Vedel sem, da se tu žene ne pustijo fotografirati, češ da je to "pogubno za njihovo dušo". Nisem pa vedel, da ne dovolijo niti slikati lame. Ko sem opazoval na zaslonu aparata motiv, mi je priletel - na srečo mimo glave - debel kamen: opozorilo domačinke, ki je pasla čredo. Najprej sva se "sporekla", pač po slovensko sem povedal, da nisem za tak "šport", in odgovor je bil - ne vem ali v jeziku "quechua" ali v jeziku "aymará" - tak, da sem po-

tegnil listnico, pokazal bankovec, slikal in "plačal". Slikal sem tudi omenjeno Bolivijko. To sem poskusil še v nekaj vaseh. Nekateri prebivalci so dosledni in se umaknejo, le eden se je nasmejan sam postal pred kamero, povsod drugod pa je opravil svoje denar. Razumljivo: tudi v Italiji sem moral "pogled v krater Vezuva" primerno plačati in v muzeje marsikje ne pustijo nesti kamere, zakaj naj bi bili prikrajšani za turistični dohodek ti skromni in pošteni ljudje. Pozneje izkušnje s kamni nisem več doživel, neka žena s čudovitim obrazom za portret pa je denar vzela in pobegnila. Mnogo navad in pojmovanj človek spozna na potovanjih, seveda predvsem, če obišče podeželje.

La Paz ima 360 000 prebivalcev. Doživetje je videti njegovo lego v tektonski in z erozijo oblikovani kotlini prav na robu visoke bolivijske planote.

Čile: dežela, ki drzno išče nove poti samostojnega razvoja. "Chille es el camino ... Čile je pot našel in po njem se zgledujemo.." Tako sem bral v sosednih deželah, predvsem tudi v Argentini in Urugvaju. Santiago, glavno mesto, ki je imelo leta 1965 okoli 650 000 prebivalcev, zdaj pa jih šteje okoli 2,5 milijona. Ima lepo lego in mnogo zanimivega. Na poti od Santiaga do Valparaísa, glavne luke, se vidi, s kakšnimi napori urejajo polja in pogozdujejo gola pobočja. Suša onemogoča večje uspehe, potresi (Valparaíso) pa uničujejo sadove napornega dela. V Čilu je samo 6% obdelovalne zemlje, kar 54% površja (goratega) je nerodovitnega. Razumljivo je, da dežela, ki se je prebudila in usmerila na pot razvoja, industrijskega in družbenega, doživlja obenem socialno preobrazbo, ekonomske krize in politične boje. Smisel tega je v iskanju pravične in progresivne družbene ureditve, kajti samo ta odpira bodočnost njihovim ljudem in možnosti za bogatejše sodelovanje z drugimi.

V Čilu je veliko naših izseljencev, v glavnem Dalmatincev. Imajo svoj klub. Povabili so nas na razgovore: želijo več stikov in organizirano pomoč, zlasti gradivo: za razstave, za koncerte, za zabave, dalje informacije in literaturo, ki jo lahko razume, kdor stalno živi v drugem okolju. V Čilu je precej imovitih izseljencev: ti dajejo sredstva za klubsko življenje, iščejo štipendiste, želijo organizirati tečaje in druge oblike kulturnega dela. Vsi skupaj pa razmišljamo, kaj se da storiti. Na naše posredovanje je rektor zagrebške univerze obljubil pomoč.

Argentina in Urugvaj imata skupno karakteristiko: v glavnem belo prebivalstvo, ogromna žitna polja in še večje pašne površine, veliko tujcev in skupno reko La Platu, ki v diagonali povezuje Buenos Aires in Montevideo z 200 km širokim rjavim vodnim pasom. Prvo vprašanje je bilo: le kdo je glavnemu argentinskemu mestu dal sedanje ime "dober zrak"?

Že v Čilu se za popotnika, ki potuje vzdolž Andov in počez dežele proti Atlantiku, svet spremeni: dobi evropske značilnosti. Nič več nismo imeli občutka, da smo daleč od doma; nemajhna zasluga za to gre tudi prijateljem in našim izseljencem. Bili pa so tudi trenutki, ki niso bili prijetni, zlasti ko so morali za red skrbeti stražarji.

Pšenica in meso predstavljata 50% argentinskega izvoza, to pa je tudi nacionalna hrana, prav tako kakor je značilno pitje čaja "yerba maté" (l. 1969 so ga pripravili 119 440 t). Argentinci in Urugvajci so mesojedci: pečejo na žaru oziroma ob ognju cele polovice živali, servirajo pa meso v velikih porcijah, rekel bi, da ne manjših od pol kilograma. Zelo okusno, a tudi velike količine. In v restavracijah niso redki gostje, ki si naročijo dvojno porcijo.

V Argentini smo obiskali univerzo V La Plati. Gostitelji so nas popeljali v muzej, kjer imajo čudovito zbirko okostij "predpotopnih" velikanov, na katere danes spominjajo samo še sloni.

V Montevideu smo bili gostje univerze: ta z vlado ni v dobrih odnosih. Univerza je zatočišče tupamarov, najbrž ne samo idejno. To vsi dobro vedo. Študentje in profesorji so enotni in tako vlada neprestano izvaja represalije proti univerzi, proti študentom še

posebej. Ob tem se nasprotje samo pogloblja. Razlagali so nam ideje, ki jih vodijo; v glavnem se borijo za svoboščine, zgledujejo pa se po idejah, ki jim je vzornik Che Guevara. Zanimiva so dejanja tupamarov. Pridejo sredi dne na glavni trg v glavnem mestu, izpraznijo banko in nihče ni ujet. Potem se sliši kritika: ob denar so spravili tudi revne vlagatelje. Gibanje prisluhne, obvesti, da bodo popravili dejanje (po radiu), spet na enak način vrnejo denar v banko in znova ni nihče ujet. Drugod so spraznili igralnico, pozneje pa so krupjejem vrnili njihove "napitnine". Vladni organi delajo preiskave od hiše do hiše, da bi našli ugrabljeno, a zaman. S svojimi dejanji kaže gibanje posebne lastnosti, sicer pa program, ki je "robinhudovski" in političen obenem.

V luči v Montevideu je bila tedaj sovjetska raziskovalna ladja "Kozmonavt Vladimir Komarov", ki spremlja satelite, na poti v antarktiške vode pa je bil Montevideo zadnja oskrbovalna luka.

Brazilijska. S to deželo smo sklenili krog potovanja in naših pogovorov s predstavniki univerz in prosvetnih organov v osmih deželah. V Rio de Janeiro smo pripotovali neposredno pred karnevalom: to predpraznično vzdušje ima že svoj ritem. Kljub vročini. Sredina februarja 1971, poletje. Ob deseti uri zvečer, ko smo stopili iz klimatiziranega letala, nam je udaril v obraz zrak s temperaturo 36⁰ C, čez dan pa je pridobil kar še nekaj stopinj. O Rio, ki ga mnogi imenujejo najlepše mesto na svetu, je veliko napisanega in slike Copacabane, Sladkorne gore, Corrovada itn. so znane. Zares je čudovito. Ob karnevalu dobi na milijone turistov. Vsi hoteli so mesec dni prej zasedeni. Počitnice za petične turiste sredi evropske megle zime! Pa tudi mesto kontrastov je Rio de Janeiro.

Skleniti želim ta krog z zapisom o glavnem mestu dežele, ki ga je osnoval predsednik Kubiček in ima ime Brasilia. Predvsem ima boljše klimo. Nadmorska višina 1 158 m, srednja letna temperatura 20,8⁰ C, januarjska 21,9⁰ C, julijska 18,6⁰ C, padavin 1 514 mm (z nalivi), relativna vlaga 65%. Rio ima za 3 stopinje višjo povprečno temperaturo, toda povprečno poletno (januarsko) ima višjo za 5,2⁰ C in večje amplitude. Tudi relativna vlaga je znatno nižja v Brasilii.

Brasilia je daleč. Sredi zelene pokrajine z rdečo prstjo. Naš uslužbenec je na vrtu ambasade v dveh letih ubil okoli 150 strupenih kač. Sicer pa rastejo čudoviti fikusi in okrasna drevesa v parkih in vrtovih, lahko rečemo "v popolnem ornatu in sijaju narave" Modrina neba, beli kopasti kumulusi, to je zares lep okvir te narave. Sredi tega pa je mesto s 450 000 prebivalcev. Polovica jih živi v modernih zgradbah, polovica pa v "favelah", lesenih enonadstropnih skromnih barakah, v katere so se naselili sredi neukročene narave, da bi jo preobrazili. Opravili so veliko delo, zgradili moderno mesto za 250 000 ljudi in za upravo, odpravili pa še niso svojih začetnih izhodič in v favelah, še vedno živi do 200 000 ljudi.

Arhitektura nekaterih poslopij Brasilijske je znana: posebno prarlamenta, katedrale, gledališča, poslopja vrhovnega sodišča, predsedniška palača, zunanje ministrstvo. Vse to je ob široki aleji in se skoraj že izgublja v širokem prostoru. In ob tej aleji so kot kvadri bloki ministrstev, poleg štirih vojaških tudi prosvetno na eni strani in na drugi zrcalna slika zgradb. Nepozaben ogled!

Brasilia ima tudi novo univerzo, ki se lepo razvija in dobro deluje. Je bogato opremljena, ima dobre laboratorije, ki omogočajo veliko individualnega dela, in marsikatero svojsko potezo.

Od Ria do Madrida letijo letala v neprekinjenem poletu. Samo včasih se vmes ustavijo na Kanarskih otokih. To priložnost sem torej zamudil. Poprek čez Atlantik, nekje šest, nekje devet ur, kakršna je pač smer: tako so moderna letala zbižala svet. Dovolite mi, da sklénem svoje poročilo z mislijo, ki naj spodbuja k iskanju načinov za sodelovanje s tem svetom. Da se čim bolj spoznamo, je potreben še drugi pogoj: dobro informiranje in znanje španskega jezika. Ta jezik je lep in kmalu je mogoče na njem ujeti

"isto frekvenco", če je le malo druge romanske osnove v besedišču in gramatiki. Ostalo, kar je potrebno za "isto frekvenco" - enakopravnost in spoštovanje, humane smotre in interes za sodelovanje - imamo na obeh straneh. Zelo lahko je dobiti prijatelje, toda prijateljstvo je treba gojiti.

Tomo Štefe

O ZAPOSLOVANJU NAŠIH DELAVCEV V TUJINI

Kot je znano, se naši ljudje že skoraj celo stoletje v večjem številu zaposlujejo na tujem. Gre torej za star pojav, ki z različno intenzivnostjo, a vztrajno spremlja naš razvoj. Razsežnosti tega pojava v kvalitativnem in kvantitativnem smislu so bile sicer v različnih obdobjih različne, a vendar so med njimi skupne poteze.

Čeprav gre za razmeroma dolgotrajen in intenziven proces ga doslej nismo dovolj temeljito analizirali. To velja tudi za tista obdobja, v katerih je bilo odhajanje naših ljudi na tuje še posebno intenzivno (obdobje pred prvo svetovno vojno, med obema vojnama in povojno razdobje). Nimamo natančnih podatkov niti o tem, koliko naših ljudi je odšlo v posameznih obdobjih na tuje, kar velja tudi za to zadnje, ki ga želimo v tem prispevku nekoliko natančneje osvetliti.

Gre za razdobje po drugi svetovni vojni; omejujemo pa se na tiste naše ljudi, ki smo jih začeli imenovati "zdomce", dasi ta naziv bržkone ni prijeten. Zato se bomo v tem prispevku tega naziva izogibali in bomo govorili o naših, to se pravi slovenskih delavcih na tujem. Mednje uvrščamo vse izobrazbene skupine naših ljudi v tujini.

Pri tem se ne bomo spuščali v družbeno vrednotenje odhajanja naših ljudi v druge dežele, to je v vrednotenje pojava, ki ga zaradi začasnosti (v smislu začasnega bivanja delavcev v tujini) neradi imenujemo emigracija, oziroma natančneje "ekonomska" emigracija, kakor še vedno mnogi označujejo ta pojav.

Koliko naših delavcev je na tujem ?

Prvo vprašanje, ki si ga zaštevamo v zvezi z odhajanjem naših občanov na tuje, je: koliko naših delavcev pravzaprav je na tujem? ¹⁾ Običajno se je na to vprašanje odgovarjalo s številko 60 000, čeprav je šlo za ocene. Zanimivo pa je, da se te takoimeno-vane ocene niso spremenile, kljub temu da je zadnji popis parebivalstva pokazal, da je naših delavcev na tujem le 48 086. Poznavalci namreč vztrajajo pri prejšnji številki zaradi tega, ker se jim zdi izključeno, da bi stako organiziranim popisom lahko zajeli vse zunaj meja Jugoslavije zaposlene delavce ²⁾.

1) Pri iskanju odgovora na to vprašanje se ponavadi omejujemo za evropske dežele, čeprav je znano, da se del naših ljudi izseljuje tudi v dežele (ZDA, Kanada, Avstralija in druge). Namenoma uporabljamo izraz "izseljujejo", ker je za ljudi, ki odhajajo v neevropske dežele, mnogo bolj na mestu - v tem primeru je namreč mnogo manjša verjetnost, da se bodo ti ljudje vrnili v domovino.

2) Bržkone je preveč optimistično pričakovati, da se bodo naši ljudje samoiniciativno in na lastne stroške odpravili na dolgo pot do najbližjega konzulata samo zaradi tega, da jih popišejo. Tudi popis doma pri sorodnikih ni zajel vseh, ker pač marsikdo ni imel doma nobene-ga dovolj informiranega sorodnika ali znanca, ki bi lahko dal natančne podatke.

Poleg tega pa moramo k številu zaposlenih na tujem šteti tudi njihove družinske člane, s čimer se številka še povečuje - po oceni se skupno število naših ljudi na tujem giblje med 70 000 in 80 000³⁾. Očitno je torej, da s povsem natančnimi podatki še precej časa ne bomo razpolagali. Zato bo seveda vzporedno z razvijanjem stikov in sodelovanja z našimi delavci v tujini treba razvijati tudi sistem registriranja odhodov na delo v tujino⁴⁾. Pri tem bo treba zajeti tudi tiste, ki so doslej odhajali neregistrirano, to se pravi mimo zavodov za zaposlovanje. Neregistrirano je po nekaterih ocenah doslej odšlo približno 40% od celotnega števila v tujini zaposlenih naših delavcev⁵⁾. Zato se tudi s podatki, s katerimi razpolagajo zavodi za zaposlovanje, ni mogoče dokopati do natančnejšega števila delavcev, zaposlenih v tujini, pač pa je mogoče z opazovanjem teh podatkov priti do nekaterih drugih zanimivih ugotovitev, seveda le s pogojem, če te podatke razumemo kot nekakšen reprezentativen vzorec podatkov o vseh tistih slovenskih delavcih, ki so se v zadnjih treh letih zaposlili v različnih zahodnoevropskih deželah.

Po podatkih, ki jih navaja Informacija o problematiki zaposlovanja delavcev z območja SR Slovenije za tujem (Republiški sekretariat za delo, marec 1971), je s posredovanjem zavodov za zaposlovanje odšlo na tuje v zadnjih treh letih naslednje število delavcev:

Leto	Regularno	Neregularno (ocena)
1968	13 210	4 000
1969	13 842	4 000
1970	9 895	5 000

Ti podatki potrjujejo ugotovitev, da število odhodov pada, obenem pa tudi izpodbijajo rezultate, ki jih je dal letošnji popis prebivalstva oziroma popis delavcev na tujem. Res je, da se je precej teh ljudi, zlasti tistih, ki so odšli leta 1968, že vrnilo domov, vendar pa je zunanaj še veliko tistih, ki so odšli v prejšnjih letih, saj je bilo odhajanje v tujino zelo intenzivno tudi v letih po gospodarski reformi, ko smo naše ljudi bolj ali manj odkrito spodbujali k odhajanju v tujino.

Kot kažejo podatki Centra za raziskovanje javnega mnenja pri Republiškem svetu Zveze sindikatov Slovenije, je srednji čas bivanja v tujini⁶⁾ za posamezne kvalifikacijske skupine naslednji:

- nekvalificirani in polkvalificirani 3 leta in 6 mesecev
- kvalificirani in visoko kvalificirani 3 leta in 11 mesecev
- s srednjo, višjo in visoko izobrazbo 4 leta in 7 mesecev⁷⁾.

3) Pri podatku 60 000, ki je sicer naveden kot ocena (glej: informacijo o problematiki zaposlovanja delavcev z območja SR Slovenije v tujini, Republiški sekretariat za delo, Ljubljana, marec 1971) je izrecno omenjeno, da pri tem niso upoštevani družinski člani zaposlenih, pač pa je omenjeno, da 60 000 delavcev na tujem predstavlja 3,4% vsega slovenskega prebivalstva, 7,2% vsega aktivnega prebivalstva in 10,8% celotnega števila zaposlenih v Sloveniji.

Po oceni, ki jo za leto 1970 navaja dr. Baučić v članku: Vanjske migracije radne snage kao faktor socijalno ekonomskih promjena u seoskim sredinama, Sociologija sela 31-32. str. 129, je bilo iz Slovenije na tujem 72 000 ljudi. V jugoslovanskem merilu se po mnenju istega avtorja odstotek ljudi na tujem giblje okoli 3,9%; upošteval je pri tem tudi nezaposlene družinske člane in pa tiste, ki so odšli v neevropske dežele.

4) Nekaj takih predlogov je bilo že podanih (glej zapisnik 12. občnega zbora Slovenske izsejenske matice).

5) Glej: Informacija o problematiki zaposlovanja delavcev z območja SR Slovenije v tujini, Republiški sekretariat za delo, marec 1971, str. 14.

6) Srednji čas bivanja v tujini (mediana) je seštevek časa, ki ga je delavec že preživel v tujini, in časa, ki ga še namerava preživeti tam.

7) Bogdan Kavčič: Zdomci in domovina, Center za raziskovanje javnega mnenja pri SR ZSS, Ljubljana 1971, stran 26.

Seveda je te podatke treba vzeti s pridržkom. Prvič zaradi tega, ker je reprezentativnost z raziskavo zajetih respondentov dvomljiva⁸⁾, in drugič zaradi tega, ker je pri vseh treh kvalifikacijskih skupinah odstotek tistih, ki niso vedeli, kako dolgo bodo še ostali v tujini, izredno visok in znaša preko 40%⁹⁾.

Poleg tega pa je precejšnje število tudi takih delavcev, ki nameravajo za stalno (5 let in več) ostati v tujini. Med nekvalificiranimi in polkvalificiranimi delavci jih je 7,5%, med kvalificiranimi in visoko kvalificiranimi 8,1%, med zaposlenci s srednjo, višjo ali visokošolsko izobrazbo pa 10,5%.

Kvalifikacijska in starostna struktura naših delavcev zaposlenih v tujini

Nedvomno bi bilo prav o teh dveh vidikih strukture našega delavstva na tujem treba vedeti čim več. Žal pa se tudi v tem pogledu nahajamo pred problemom pomanjkanja ali boljše pomanjkljivosti podatkov. Deloma je obravnavano strukturo mogoče osvetliti s podatki, ki jih navaja dr. Ž. Šifrer v Naših razgledih¹⁰⁾. V tem članku je namreč iz celote izločena le kategorija "kmetov" (če prezremo podatek o številu zdravstvenih delavcev); le teh je bilo med našimi delavci, zaposlenimi v tujini (v času popisa prebivalstva), 29%, kar je razmeroma veliko glede na to, da delež kmečkega prebivalstva v Sloveniji ne presega niti 25%. Čeprav se delež kmetov med vsemi jugoslovanskimi delavci na tujem povzpne kar na 45%, pa je delež "kmetov" med slovenskimi delavci večji ob upoštevanju razlike, ki obstaja med deležem kmečkega prebivalstva v Sloveniji na eni in v SFRJ na drugi strani. Več kot kmetov je med našimi delavci (iz Slovenije) na tujem edinole še industrijskih delavcev.

Ta podatek, ki pravzaprav govori o panogah dejavnosti, v katerih so bili naši delavci zaposleni pred odhodom v tujino, navajamo samo zaradi kategorije "kmetje", ker se ta kategorija pojavlja tudi v drugih virih, s pomočjo katerih želimo osvetliti kvalifikacijsko strukturo naših delavcev na tujem. Glede podatkov, s katerimi razpolagajo zavodi za zaposlovanje, smo že povedali, da je z njimi zajetih le okoli 60% naših delavcev na tujem. Prav zato jih je mogoče obravnavati le kot ocene. Kljub temu pa so podatki zanimivi zaradi prikaza premikov, ki jih je mogoče opazovati znotraj posamezne kategorije kakor tudi med kategorijami samimi. Po teh podatkih je kvalifikacijska sestava delavcev, ki so bili v zadnjih treh letih napoteni v tujino, takšnale:

Kvalifikacija	1968	1969	1970
Delavci brez strokovne izobrazbe	46,1	54,6	60,8
Delavci s poklicno šolo	27,9	20,9	17,3
S srednjo, višjo in visoko izob.	3,3	2,7	2,1
Zasebnikmetje	22,7	21,8	19,8
100% =	13210	13842	9895

V komentarju k tej tabeli, ki jo navaja Informacija o problematiki zaposlovanja delavcev z območja SR Slovenije v tujini, je treba posebej podčrtati to, da se v zadnjih treh letih občutno povečuje delež delavcev brez strokovne izobrazbe (gre za priučene in nepriučene delavce), medtem ko se deleži vseh ostalih kategorij vztrajno zmanjšujejo.

8) To je mogoče sklepati po avtorjevem komentarju o reprezentativnosti vzorca. Posebej naj opozorim na naslednji stavek: Verjetno je, da je med tistimi, ki niso prišli na obisk, več takih, ki niso posebno navezani na domovino ali ki se celo ne nameravajo več vrniti". Op. cit. str. 3.

9) Tako so odgovarjali zlasti delavci, ki so bili anketirani na mejnem prehodu v Gornji Radgoni (61,2%). Op. cit. str. 25.

10) Dr. Živko ŠIFRER: VSE O NAŠIH DELAVCIH V TUJINI. Naši razgledi, Ljubljana 1971, št. 15.

Prva kategorija je bila v letu 1970 udeležena že kar krepko z več kot 50%, tej sledita dve približno enako močni skupini delavcev, to je skupina zasebnih kmetov in skupina delavcev s poklicno šolo. Daleč zadaj je skupina srednje, višje in visoko izobraženih delavcev. Prva skupina - delavci brez strokovne izobrazbe - postane še močnejša, če ji prištejemo tiste, ki so tukaj v skupini "zasebni kmetje". Upoštevati je namreč treba, da so tisti, ki so bili do odhoda v tujino zaposleni v kmetijstvu, postali po izselitvi bodisi nekvalificirani bodisi priučeni delavci 11).

Na ta način se močno približamo podatku, ki ga iz statističnih podatkov službe za zaposlovanje povzema dr. Baučić. Po teh podatkih so bili nekvalificirani in priučeni konec leta 1969 v skupnem številu evidentiranih odhodov iz Jugoslavije na delo v inozemstvo udeleženi s 74,4% 12). Po drugi strani pa isti avtor navaja podatke, dobljene v okviru projekta "Radnici iz Jugoslavije u SR Nemačkoj", iz katerih je razvidno, da je med delavci iz Jugoslavije v ZR Nemčiji (gre za razdobje 1956 - 1968) samo 55% kmetov in nekvalificiranih delavcev. Za Slovenijo pa je ta odstotek že znatno manjši - 38% 13). Na žalost avtor razlike, do katere je morda prišlo zaradi različne kategorizacije, ne pojasni.

Slika pa postane še bolj meglena, če pogledamo podatke Službe za zaposlovanje in delo ZR Nemčije "Ausländische Arbeitnehmer". Po teh podatkih je kvalifikacijska struktura jugoslovanskih delavcev, zaposlenih v ZR Nemčiji, takšna: nekvalificiranih je 14%, priučenih 27%, kvalificiranih 55% in delavcev s srednjo in visoko izobrazbo 4% 14). To pa je precej boljša struktura, kot jo kažejo podatki Republiškega zavoda za zaposlovanje, pa tudi mnogo boljša od strukture delavcev iz drugih dežel, ki dajejo delovno silo ZR Nemčiji.

Pri starostni strukturi naših delavcev na tujem je treba posebej podčrtati dejstvo, da je med njimi največ mladih ljudi, celo zelo mladih, saj je med vsemi starostnimi skupinami najmočnejše zastopana skupina od 20 do 24 let: kar 26,7% je uvrščenih v to skupino 15). Kaže pa, da je med našimi delavci na tujem tudi precej takih, ki so mlajši od 20 let. To ugotovitev nam vsiljujejo podatki o starostni strukturi tistih delavcev, zaposlenih v tujini, ki so bili zajeti z raziskavo "Zdomci in domovina", ki jo je opravil Center za raziskavo javnega mnenja pri RS ZSS. Tabela o starostni strukturi z omenjeno raziskavo zajetih delavcev pa se nam zdi še posebno zanimiva, ker nekoliko bolj analitično odgovarja na obravnavano vprašanje; odpira namreč vpogled v starostno strukturo naših delavcev skozi njihovo kvalifikacijsko strukturo le-teh.

Starost	Kvalifikacijska struktura		
	NK in PK	KV in VK	s srednjo, višjo in visoko strokovno izob.
- do 25 let	47,5	31,2	22,8
- od 25 do 35 let	38,0	49,8	46,0
- od 35 do 45 let	10,0	14,6	22,4
- nad 45 let	2,7	3,4	7,7
- ni odgovora	1,8	1,0	1,7

11) Mimogrede naj ob tem opozorimo na vlogo, ki jo ima zaposlovanje kmečkega prebivalstva v tujini v procesu razslojevanja le-tega. Z odhodi v tujino je namreč v večini primerov povezana tudi migracija v druge veje zaposlitve.

12) Dr. Baučić: Vanjske migracije radne snage kao faktor socijalno-ekonomskih promjena u seoskim sredinama, Sociologija sela 31, 32, str. 133.

13) Op. cit. str. 133

14) Vladimir Grečić: Modernizacija lokalne privrede i urbanizacija sela kao faktor stabilizacije jug. spolne migracije, str. 6

15) Dr. Živko Šifrer: Vse o naših delavcih v tujini, Naši razgledi, 1971 št. 15.

Če smo se poslužili tabele, bo najbolj prav, če se poslužimo še avtorjevega komentarja k njej: "Odhajajo torej zlasti mlajši delavci. Razumljivo je, da so delavci z višjo strokovno izobrazbo starejši, saj šolanje traja daljšo dobo. Tako je npr. med nekvalificiranimi 47,5% starih do 25 let in nobenega med delavci z visoko strokovno izobrazbo. Nasprotno pa je med tistimi, ki so nad 45 let stari, le 2,6% nekvalificiranih in priučenih, toda kar 16,3% z visoko strokovno izobrazbo. Podrobnejša analiza je pokazala, da gre za pomembnejši starostni premik le pri delavcih z višjo in visoko šolo, preostale kategorije pa imajo dokaj podobno starostno strukturo¹⁶⁾.

Delavci na tujem po regiji odhoda

V tem pogledu se moramo poslužiti podatkov Službe za zaposlovanje, ker z drugimi, kolikor toliko zanesljivimi podatki ne razpolagamo. Poleg tega se ti podatki nanašajo samo na regionalno strukturo tistih, ki so odšli v tujino v letu 1970. Lansko leto je kakor v prejšnjih letih odšlo največ delavcev z murskosoboškega območja - 41,2%, temu sledijo: mariborski (24,5%), ljubljanski (13,3%), celjski (8,0%), kranjski (3,4%), novomeški (3,3%), koprski (3,0%), velenjski (2,2%) in novogoriški predel (1,1%).

Najbolj izrazito je v lanskem letu torej izstopalo murskosoboško območje¹⁷⁾. To območje je bilo tudi v prejšnjih letih močno zastopano: 1967 - 46%, 1968 - 38%, 1969 - 35%, predtem pa tudi z več kot 60%. Potemtakem bo držalo, da je kar 43% vseh naših delavcev v tujini iz Pomurja¹⁸⁾.

Glede na tip naselja, v kakršnem so živeli tisti Slovenci, ki so se v razdobju 1965 - 1968 prijavili za delo v ZR Nemčiji (na diplomatskih predstavništvih ZR Nemčije v Jugoslaviji), pa je bila njihova struktura takale:

iz vasi jih je bilo 32%,	(50%)
iz mešanih naselij 14%,	(21%)
iz mestnih naselij 54%,	(29%)

V oklepajih so navedeni odstotki, ki povejo, kolikšen del slovenske populacije živi v posameznem tipu naselja¹⁹⁾. Več kot jih dejansko živi v posameznem tipu naselja, jih je torej odšlo le iz naselij mestnega značaja.

Kam odhajajo?

Naj že takoj na začetku opozorimo na dovolj znano dejstvo, da daleč največ naših ljudi odhaja na delo v ZR Nemčijo in Avstrijo. To pa ne velja samo za delavce iz Slovenije, pač pa sta ti dve deželi na prvem oziroma drugem mestu tudi pri odhodih iz vse Jugoslavije. Po oceni, dobljeni na osnovi statistične dokumentacije držav, v katerih se zaposlujejo naši delavci, je bilo ob koncu leta 1970 v posameznih evropskih deželah naslednje število naših delavcev²⁰⁾.

16) B. Kavčič: Zdomci in domovina, Center za raziskovanje javnega mnenja pri RS ZSS, str. 16

17) Območja so tukaj poimenovana in definirana (prostorsko) s teritoriji, ki se krijejo z območji posameznih zavodov za zaposlovanje

18) Podatek je navedel B. Barborič, rep. sekretar za informacije v pogovoru za okroglo mizo o zdomcih: Kako skleniti migracijski krog, Delo 9. I. 1971

19) Dr. Baučič: Vanjske migracije radne snage kao faktor socijalno-ekonomskih promjena u seoskim sredinama, Sociologija sela 31-31, str. 130

20) Op. cit., str. 129

Dežela	Delavci iz Jugoslavije	
	število	%
ZR Nemčija	450 000	69,2
Avstrija	65 000	10,0
Francija	55 000	8,5
Švedska	28 000	4,3
Švica	22 000	3,4
Belgija in Luksenburg	10 000	1,5
Nizozemska	4 500	0,7
Velika Britanija	3 500	0,5
druge evropske dežele	12 000	1,9
Skupaj	650 000	100,0

Za Slovence na splošno velja, da se zaposlujejo v ZR Nemčiji in Avstriji še v mnogo večjem odstotku kot delavci iz drugih delov Jugoslavije, kar seveda pomeni, da se Slovenci zaposlujejo v nekaterih drugih deželah znatno manj kot delavci iz drugih republik (kot takšno državo lahko navedemo Francijo).

To potrjujejo tudi podatki, s katerimi razpolagamo. F. Stare npr. navaja, da je v ZR Nemčiji in Avstriji zaposlenih skupno nad 90% delavcev iz Slovenije²¹⁾. Podatek se sicer nanaša na delavce, ki so odšli v tujino preko zavodov za zaposlovanje, je pa nedvomno dokaj blizu dejanskemu stanju. Na osnovi rezultatov ankete, ki jo je izvedel Center za raziskovanje javnega mnenja pri RS ZSS, bi bilo mogoče celo sklepati, da je ta odstotek prej višji kot nižji, saj se pri vseh treh kvalifikacijskih skupinah odstotek zaposlenih v ZR Nemčiji in Avstriji povzpne preko 90% (pri nekvalificiranih in polkvalificiranih celo na 96,8%). V podrobnem je struktura anketiranih delavcev (razporejenih v tri kvalifikacijske skupine) glede na deželo zaposlitve takale:

	Kvalifikacijska skupina		
	NK in PK	KV in VK	srednja, višja in visoka strok. izobrazba
Zvezna republika Nemčija	71,6	73,0	73,2
Avstrija	25,2	21,6	17,1
Švica	1,8	3,6	5,3
drugod	0,8	1,2	3,9
ni odgovorilo	0,6	0,5	0,4

Poleg že povedanega je ob tej tabeli vredno opozoriti še na to, da je mogoče opaziti tendenco nadpovprečnega zaposlovanja nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev v Avstriji ter nadpovprečnega zaposlovanja delavcev s srednjo, višjo in visoko izobrazbo v Švici.

Seveda pa s tem, če vemo, v katerih deželah so zaposleni naši delavci, še ne vemo dovolj. Predvsem bi bilo potrebno mnogo več vedeti o tem, kako so razporejeni po posameznih pokrajinah oziroma mestih posamezne dežele, kje so večje koncentracije itd., posebno še, če bi istočasno vedeli tudi za regije, od koder so v posamezni pokrajini (mestu) živeči delavci. Nekaj analiz je s podobnimi hotenji, Republiški zavod za zaposlovanje sicer že napravil, vendar imamo ob njih pomisleke zaradi tega, ker so upoštevani samo tisti, ki so se v zadnjih treh letih zaposlili preko zavodov za zaposlovanje, pa še od teh so izpadli vsi tisti, ki delajo v podjetjih, v katerih je zaposlenih manj kot 10 slovenskih delavcev.

21) Podatek omenja B. Kavčič: Zdomci in domovina, Center in domovina, Center za raziskovanje javnega mnenja RS ZSS, str. 15.

Sicer so nam poznane nekatere koncentracije naših delavcev v tujini, ne vemo, pa, kako močne so. Poznano je na primer, da izredno veliko število naših delavcev živi in dela v pokrajini Baden-Württemberg, nadalje so močne koncentracije v pokrajinah Hessen (Frankfurt) in Bavarska. Pri tem naštevanju je potrebno še posebej omeniti Ingolstadt s tovarnami AUDI in Telefunken, v katerih dela okrog 1 000 naših delavcev, predvsem iz Prekmurja. V Švici je dokaj močna koncentracija v Amriswilu z okrog 200 slovenskimi delavci. V Avstriji pa živi največ naših delavcev na Dunaju in v njegovi okolici.

V tem sestavku smo želeli odgovoriti na nekatera temeljna vprašanja, ki se pojavljajo v zvezi s problematiko študija o zaposlovanju naših delavcev v tujini. Pri tem pa se je pokazalo, da tovrstne preučitve niso vedno lahko izvedljive, kot bi na prvi pogled pričakovali. Prevelika heterogenost virov (v pogledu metode pri zbiranju podatkov, kasnejša obdelava podatkov, časovni in prostorski obseg zajetja podatkov, ki jih posamezni viri podajajo) ne omogoča dovolj zanesljivih odgovorov na vprašanja, ki se geografu postavljajo ob proučevanju selitev delovne sile. Nasprotno, prav ta neenotnost v načinu proučevanja obravnavane problematike samo odpira številna nova vprašanja in aktualizira "stara".

Mavricij Zgonik

SNOVNO GRADIVO KOT MISELNO GRADIVO

(Razmišljanja ob anketnem preizkusu znanja iz geografije novo vpisanih študentov na oddelku za geografijo in zgodovino na pedagoški akademiji v Mariboru)

Strokovni študijski program na dvopredmetni skupini geografija-zgodovina na pedagoški akademiji je po splošnih merilih tako kvantitetno kakor kvaliteten dokaj zahteven. V dveh letih bi naj formirali študente v bodoče predmetne učitelje v predmetnih disciplinah, ki sta prostorno in časovno izredno obsežni, katerih gradivo je zaradi heterogenosti elementov in njihovega prepletanja zelo pestro, katerih procesi so zelo mobilni in po funkciji zelo različni, pri zgodovini povrh vsega je snov pogosto abstraktna, pri sodobni geografiji pa njeno bistvo in njene naloge še ne dovolj pravilno pojmovane. Če želimo takšno učno snov posredovati učencem oziroma študentom še v smislu sodobne pedagogike in didaktike, tako da moremo ob njej razvijati tudi miselno, intelektualno, kritično kreativno sposobnost in se nikakor ne mislimo zadovoljiti le z izobraževalnim in faktografskim znanjem, potem je razumljivo, da se srečavamo pri izvajanju študijskega programa ob slabem poznavanju snovnega gradiva in pomanjkljivega geografskega oziroma zgodovinskega mišljenja s precejšnjimi težavami. Ob vsem tem ne pozabimo, da prav ta dva predmeta, današnja družba tehnološke civilizacije potiska v ozadje. Posledica tega je slabo, površno, nekritično in pogosto le faktografsko znanje.

I.

V razmeroma kratkem času naj bi študenti obvladali študijsko snov tako, da jo bodomo mogli posredovati učencem v osnovni šoli ne le pedagoško, psihološko in didaktično ustrezno, temveč tudi tako, da bodo prihajali mladi ljudje v vzgojno-izobraževalnem procesu tudi do lastne intelektualne kritične ekspresije. Tu je pa osnovni problem. Za doseg tega je nujno, da med drugim obvladajo tudi določen obseg konkretnega gradiva. Koliko in kaj? Glede tega si gremo lahko precej narazen. Mnogi se zavzemajo za brezpogojno snovno razbremenitev učencev oziroma študentov. Drugi tavajo v strahu pred obtožbami spominskega obremenjevanja na eni in skrbjo za ohranitev najnujnejše snovi na drugi strani. Vsekakor je prav, da maksimalno krčimo kvantitetno snov, če bi jo morali sprejemati le faktografsko, verbalno in spominsko nekritično. Tvegano pa bi bilo krčenje za vsako ceno, da bi le zadostili zahtevam po zmanjšanju učnega gradiva, saj bi se znašli pozneje v dokajšnjem paradoksu. Intelektualna, kritična sposobnost mišljenja se ne more razvijati sama od sebe, samo ob mišljenju, potrebna je določena podstat, potrebno je tudi določeno miselno gradivo.

Konkretno miselno gradivo, za katero smo se odločili, pa je potrebno obvladati tako, da ni ohranjeno le spominsko, temveč postane življenjsko in je "stalno pri roki". Razumljivo je, da so potrebni za individualno, ustvarjalno vzgojno-izobraževalno delo še drugi pogoji, o čemer pa tu ni mesto gorova. Poudarim naj le nujnost oziroma sposobnost solidnega geografskega mišljenja, pravičnega razumevanja in upoštevanja bistva, nalog in ciljev sodobne geografske znanosti ter posluha za hiter družbeno-geografski razvoj sodobnosti. Le tako bodo prišle najnujnejše geografske informacije do pedagoške in didaktične funkcije ter veljave. Nujen pogoj sta še sposobnost preciznega in kritičnega abstraktnega mišljenja ter obvladanja najobičajnejših tehnik in metodologije dela. Menim, da je to tisto, kar bi morali imeti poleg najnujnejših stvarnih informacij, in da le to zagotavlja uspešno delo in napredek v študiju. Ali prinesejo vse to študenti s seboj že iz srednje šole?

Kaj kaže vsakdanja učna praksa? Že vrsto let ugotavljamo pri na novo vpisanih študentih na oddelku dokaj šibko znanje, ne le v stvarnem pogledu, temveč tudi v pogledu sposobnosti geografskega mišljenja ter geografske interpretacije. Zaradi tega je ovirano tisto delo, ki bi jih usposabljal za samostojnejše in kreativne oblike študija. Mogoče bo kdo rekel, da to ni tako hudo, saj si izpopolnijo stvarno znanje v nadaljnjem študiju; naučimo študente bolj metodologije dela, dajmo jim le najnujnejše informacije; naučimo jih, da jih kritično obvladajo. Prav! Res, mnogi študenti pozneje nadomestijo določene pomanjkljivosti ter polagoma ustrezajo zahtevam znanstvene discipline. Toda pomislimo, da morajo pri nadaljnjem študiju obvladati še splošne in pedagoške predmete. Manj verjetno je, da bodo to zmogli ob skromnem stvarnem predznanju, ob pomanjkljivem geografskem mišljenju, ob nenavajenosti odbiranja in notranje diferenciacije pojmov in dejstev, ko še nimajo pravega geografskega duha in niti prave afinitete do predmeta. Za študij geografije pa tudi zgodovine se pogosto odločajo dijaki, ker sta po njihovem mnenju oba predmeta "nekaj širokega in splošnega", katerih snov bo mogoče obvladati tudi z manjšim naporom. V vsem tem je nevarnost, da kljub nadaljnjemu študiju ostanemo na površini ter pri nekritičnem faktografskem ali enciklopedičnem znanju.

To potrjujejo vsakdanje izkušnje, tako v študiju na oddelku kakor pozneje v osnovni šoli, to kažejo skromni odgovori na izpitih, to se verificira na končnih izpitih ter ne nazadnje na obvezni pedagoški praksi dokazujejo rezultati anketnih preizkusov.

Da bi vedeli, s kakšnim znanjem oziroma s kakšnimi vrzelmi in pomanjkljivostmi prihajajo dijaki na oddelek, v čem se to odraža, ter da bi mogli prilagoditi temu nadaljnje strokovno-pedagoško delo, že več let na začetku pouka organizira oddelek anketni preizkus geografskega znanja novincev. Leto za letom se pojavljajo v odgovorih in rešitvah zastavljenih vprašanj in nalog značilnosti, ki učitelju geografije marsikaj povedo. Zavedamo se, da enkratna analiza preizkusa ne more biti dovolj verodostojna, meritorna in objektivna, vendar nam ob vseh pomanjkljivostih odkriva določene pojave, ki nam

morejo biti pri nadaljnem delu dragocena pobuda in napotek.

V nadaljnem želimo pokazati nekaj najpogostejših odklonov in pomanjkljivosti ter na koncu opozoriti diagnostično na določene značilne indikacije na osnovi letošnjega preizkusa. Kar v začetku povejmo, da je konkretno znanje splošnih geografskih informacij nezadovoljivo. Fond geografskega znanja je skromen že v snovnem izobrazbenem smislu, še huje pa je to, da mnogi odgovori oziroma rešitve tudi niso v skladu z zahtevami geografskega mišljenja ali pa niso odraz miselnega gradiva.

Anketni preizkus je obsegal 25 vprašanj in nalog iz različnih tematskih področij ter iz snovi, s katero so se srečevali anketiranci v osnovni in srednji šoli ali pa se srečujejo z njo v vsakdanji življenjski stvarnosti. Najmanj 11 nalog je bilo iz snovi v osnovni šoli, 2 nalogi iz lokalne geografije (tudi iz osnovne šole), 9 iz snovi v srednji šoli in 2 nalogi iz splošne vsakdanje rabe družbenogeografske tematike. Sestava vprašanj in nalog je pestra, takšna, da zahteva regionalno geografska spoznanja in pojem, poznavanje pokrajine in dežel, druge naloge, ki zahtevajo pojmovne geografsko prostorne predstave ali poznavanje konkretnih vrednostnih podatkov, še druga vprašanja, ki zahtevajo kratko pa jasno pojmovno pojasnitev ter geografsko tolmačenje. Dva preizkusa sta bila v obliki objektivnih testov (dopolnilni in urejevalni). Po notranji strukturi je 9 vprašanj in nalog iz občne geografije, 3 iz geografije Slovenije, 6 iz geografije Jugoslavije, 3 iz regionalne geografije Evrope in 3 iz regionalne geografije izvenevropskih dežel. Sestavljenec je bil prepričan, da so se študentje srečali z njimi večkrat v osnovni ali srednji šoli, ali da so del splošnega znanja iz dnevnih informacij o sodobnih stvarnih prostorskih pojavih in prostorskih spremembah.

Anketni preizkus je bil anonimen in je trajal celo uro. Vprašanja so bila študentom okvirno pojasnjena. V populaciji (vsega 18) ni prišlo do bistvenih odstopanj glede srednješolske izobrazbe. Rahlo boljše rezultate so izkazali dijaki gimnazij, nekoliko slabši rezultat beležimo pri dijakih s pedagoških gimnazij, najslabšega pa pri tistih s strokovnih šol. Zelo nizek uspeh se na splošno sklada tudi z razmeroma nizko povprečno oceno iz geografije, pri kateri daleč prevladuje ocena dobro.

Podroben sumaren pregled naj pokažeta naslednji tabeli. Prva prikazuje rezultate klasifikacije po običajnih številčnih ocenah, druga pa klasifikacijo po dosegljivih točkah.

Točke	Ocena	Število kandidatov	v %
nad 39	odlično	-	0
33 - 38	prav dobro	-	0
32 - 27	dobro	-	0
22 - 26	zadostno	4	22,2
21 - 18	nezadostno	2	11,2
12 - 17	"	7	38,6
6 - 11	"	5	27,7
manj 22	nezadostno	14	77,8

Odgovori	Število točk	v %
pravilni	98	21,9
delno pravilni	93	20,7
nepravilni	259	57,4
skupaj	450	100,0

Sumarni rezultat preizkusa po gornjih rezultatih ni zadovoljiv. Po prvi tabeli so samo 4 kandidati dosegli pozitivno oceno, in to le zadostno, torej le dobra petina. To stanje ilustrira tudi druga tabela, sumarni pregled pravih, delno pravih in nepravih odgovorov. Če seštejemo zadnji dve vrsti odgovorov, ki niso pravilni, je takih po točkah 78%, toliko znaša tudi število nezadostnih ocen po prvi tabeli. Ali smo lahko zadovoljni s tem pri anketirancih, ki so si izbrali predmeta, do katerih bi morali imeti afiniteto in temu primerno obvladati določene informacije? Gotovo ne, zlasti če pomislimo, da je bila več kot polovica vprašanj iz osnovnošolske snovi, mnoga druga pa so tudi bila splošno znana. Vprašanja in naloge so bile izbrane iz običajnega potencialnega fonda znanja. Odgovorov in rešitev smo ocenjevali in vrednotili zelo liberalno, saj je bilo mogoče dobiti pozitivno oceno že pri 22 točkah od 45 desegljivih. Pri nekaterih smo se zadovoljili tudi z delno pravihimi odgovori, če smo v njih spoznali osnovno pravilnost, ali pa je kandidat nakazal bistvo geografskega spoznanja, čeprav je bil izrazni način poveršen, neprečiščen. Osnovni vidik je bil sestavljalcu najnujnejše konkretno snovno znanje, ki bi ga naj študent po sodobnih merilih prinesel s seboj iz srednje šole. Po splošnem mnenju celotnega učnega kolegija zahteve v anketnem preizkusu niso bile pretirane, prej nizke.

III.

Ker ima anketni preizkus diagnostičen značaj, je za nas zanimivo in poučno, kako so anketiranci rešili posamezne naloge in vprašanja, kakšni so bili odgovori. To naj pokaže analiza odgovorov pri konkretnih vprašanjih. Tako bomo najlaže spoznali značaj pomanjkljivosti in vrzeli, ki jih prinašajo dijaki s seboj iz srednje šole.

A) Naloge s prevladujočimi nezadovoljivimi odgovori in rešitvami

4. Definiraj izraza "izobara in izobata"

Naloge ni v celoti rešil niti en kandidat; ima dve prvini, ki sta splošno znani tudi iz fizike in kartografije, pri regionalni geografiji jih pogosto srečavamo. Pojem izobare je na splošno bolj znan kot pojem izobate. Dva odgovora kažeta, da kandidata pojem izobara poznata, vendar ga ne znata precizirati. Odgovor "izobara veže točke istega tlaka" vsekakor kaže, da bistvo pojma poznamo, ni pa jasnosti v njem.

Kako drugi definirajo ta pojma? "Izobara pomeni črto, na kateri so vse temperature zraka enake", 1) "Izobara veže vse točke nadmorske višine", "Je črta, na kateri so vse temperature zraka enake", "Izobara je črta, ki loči dva področja z različnim podnebjem", "Izobara je razlika v temperaturi krajev", "Izobara je ravna črta", "Izobara je krivina", "Izobara je razlika vlage krajev", "Izobara povezuje kraje enake temperature". Večina ve, da je izobara črta, veže jo na klimatične pojme, ne ve pa za njeno funkcijo. Sposobnost definiranja je skrajno površna, razen tega zamenjavajo izraz z izotermo.

Glede izobate je še več netočnosti, niti en odgovor ni pravilen, večina tega vprašanja sploh ne rešuje, čeprav so se v kartografiji z njim seznanili kot z izohipsi nasprotnim pojmom. "Izobata je krivina", "Izobata je črta globine". Ti in prejšnji odgovori kažejo, da oba pojma poznajo le kot črte v najboljšem primeru, ne pa po funkciji. Ohranili so ju le spominsko faktografsko.

5. Kaj razumemo v geografiji pod pojmom ekvidistanca?

Vprašanja se ni nobeden niti dotaknil. Pojem je torej popolnoma nepoznan. V prejšnjih učbenikih je bil izraz znan. Ilesič ga omenja v svoji knjigi Obče geografije v tolmaču

1) Odgovore in rešitve navajam v originalni obliki, z vsemi jezikovnimi napakami, kakršne so anketiranci napisali.

tujih izrazov. Sestavljalec je hotel vedeti, ali pojem višinske razlike med dvema izohipsama sploh obravnavajo v srednji šoli s tujim izrazom. Zdi se, da ne. To tudi ni nobena škoda. Da ni noben kandidat rešil naloge, je torej čisto razumljivo s "šolske" strani. Kaj pa spoznanja v kartografiji?

6. Kako dolg je zemeljski ekvator, koliko meri zemeljski polmer?

Oba podatka na sploh nista neznana niti iz šolskega gradiva, niti iz ostale življenjske stvarnosti. Srečavamo ju v različnih primerjavah v svetovnem prometu, kozmonavtiki, matematiki, pri podatkih o našem planetu, v osnovni, srednji šoli in izven nje. Človek bi pričakoval, da ju bodo učenci, ki se vpišejo na oddelek geografija-zgodovina, vendar zaokroženo poznali. Primeren odklon je bil dovoljen, vendar le 16% odgovorov navaja velikost natančno, 22% odgovorov navaja kolikor toliko zadovoljivo le en podatek. Večina navaja v odgovorih nemogoče podatke, ali pa jih sploh ne navaja: npr. ekvator meri 77 140 km, ali $e = 3\,700$ km, polmer zemlje je 1 850 km, r zemlje je 2 500 km, en kandidat navaja za podatek ekvatorja velikost površine zemlje.

7. Kaj je zračna ciklona?

Samo dva kandidata natančno pojasnita bistvo zračne ciklone pravilno, en kandidat pokaže, da pojav pozna, ga pa ne pojasni povsem. Mnogim je ciklona vihar, vrtinec, neurje. Drugi odgovori so takšni: "Ciklona je črta", "Ciklona je val ozračja, ki kroži ali prinaša dež ali lepo vreme", "Zračna ciklona je območje, v katerem je označeno neko podnebje", "Je neurje, ki z veliko močjo pustoši", "Ciklone prihajajo čez Balkan in prinašajo hladen veter in mrzlo vreme", "Ciklona pomeni vplivanje vetrov na vreme", "Je ravna črta od nekega kraja do drugega ne glede na hribe in doline" (!). Ti in drugi odgovori kažejo, da mnogi poznajo pojem le po besedi, bežno, ne pa v njegovem bistvu in funkciji kot področje nizkega zračnega pritiska, kot depresijo. Poznajo jo bolj z vremenskih kart, manj pa po genezi iz klimatologije. V pojmih vlada precejšnja zmeda.

8. Kaj in kje so Llanos, kaj in kje so Campos?

Vprašanji želita ugotoviti bistveno označbo in regionalno lokacijo obeh vegetacijskih oblik in s tem tudi pokrajinskih tipov. Pojma sta torej tako bioklimatsko kakor regionalno znana. Nihče jih ne označi kot tipa južnoameriških savan. Sicer pa je ime Llanos bolj znano kot Campos. Nikakor pa se nismo mogli zadovoljiti z zelo poenostavljenimi označbami, kot npr. "Llanos je pokrajina v Južni Ameriki" ali "Campos je rodovitno področje" (verjetno ima kandidat asociacijo s pojmom campus ali Campani). So pa tudi taki odgovori: "To sta otoka v Grčiji", "Llanos so otoki v Južnem morju, Campos pa v Egejskem morju" ali celo: "Llanos so Južno ameriške Alpe". Vse to kaže na zelo pomanjkljivo poznavanje pokrajine v Južni Ameriki s tipično vegetacijsko obliko.

13. Dopolnilni test: "Najvišji vrh Pohorja je in meri m, najvišji vrh Jugoslavije je in meri m.

Test zahteva od učencev oziroma dijaka v mariborski regiji imeni in višinska podatka splošno znanih vrhov. Prvi je znan že iz osnovne šole in lokalne geografije, drugi pa je obče znan. Podatka sta nujna glede uspešne primerjave, kar se pogosto javlja v vsakdanji učni praksi. Kljub temu so le 3 kandidatje poznali oba podatka. Za Triglav vedo vsi, pri višini pa gredo močno narazen, tako navajajo mnogi 2 800 m, 2 680 m, 3 470 m, 2 760 m. Za Pohorje navajajo kot najvišji vrh le imena Črni vrh, Rogljo, Klopni vrh, vendar je navedena višina, npr. 2 130 m ali pa 2 150 m, za sredogorski svet previsoka. Opažamo mnogo površnosti celo pri podatkih iz lokalne geografije. Menili smo, da zaželeni podatki niso nepotreben balast, ker imajo primerjalno vrednost.

14. Ugotovi najmanj 3 večje hidrocentrale v SR Hrvatski!

S tem se srečavajo učenci tako v osnovni kakor v srednji šoli pri poglavju o elektrifikaciji naše države. Ker je to bolj spominskega značaja, ni niti eden zadel pravilno.

To je bilo sicer pričakovati, vendar smo upali, da bodo rešili nalogo s tem, da bodo označili lokacijo HC z navedbo pripadajočih rek. Poglejmo, kakšni so bili odgovori.

"Največja HC v Hrvatski je ob Donavi v Djerdapu", "Sta Jablanica, Kolpa", "Hidrocentrala v SRH na Reki", "Reki", "Reka, Čevljanovići", "Čevljanović, Metković", "Pri Šibeniku" itd. Takšni in podobni odgovori kažejo ne samo stvarno neznanje, temveč tudi pomanjkanje pravilne prostorske predstave in geografske asociativnosti. Razen tega je stilizacija nemogoča. Geografsko nevzdržno je, da ne omenimo niti potencialnih rek, če že ne vemo natančno za lokacijo in ustreno ime HC. Kot vidimo, zamenjujejo nekateri imena hidrocentral z imeni rudnikov, razen tega pa odgovori kažejo na slabo poznavanje prostorske razmejitve SRH.

15. Koliko je bila lanska proizvodnja nafte v SFRJ (okroglo)?

Vprašanje želi ugotoviti vrednostni podatek v zaokroženi obliki. Ne gre pri tem za natančno višino proizvodnje, le za relativno, da bi mogli ob njem primerno ovrednotiti svetovno proizvodnjo oziroma proizvodnjo v vodilnih državah. Pri navajanju teh podatkov smo prisiljeni primerjati jih z domačo proizvodnjo. Vsi takšni in podobni podatki imajo didaktično vrednost, če jih moremo primerjati, da dobimo pravilno vrednostno predstavo.

Niti eden ni navedel pravilne višine, trije le delno pravilno. Večina pa tega sploh ne ve ali pa navaja nemogoče podatke, kar kaže, da nimajo prave predstave, npr. "Lanska proizvodnja nafte pri nas je bila 5% svetovne proizvodnje", ali "Okrog 200 000 ton", "15 milijonov ton". 14 študentov sploh ne omeni nobenega podatka. Ker so o gospodarstvu Jugoslavije in s tem o elektrifikaciji ter proizvodnji nafte slišali v zadnjem razredu gimnazije, vprašanje v zahtevah ni bilo pretirano. V teh in podobnih odgovorih se odraža nekritičnost in neangažiranost mišljenja, verjetno tudi kot posledica pedagoškega pozitivizma, ki ga je v naših šolah še dovolj.

16. Kaj razumemo s pojmom "deagrarizacija", kaj s pojmom "urbanizacija"?

Vprašanje je sodobno prostorsko geografsko vprašanje, ki ga sicer "uradno in obvezno" v učnem načrtu še ni, ravno tako ne v učbenikih razen v Ilešičevem učbeniku za 1. razred gimnazije. Učenci srednjih šol se srečavajo s tema pojmom v vsakdanjem življenju, v dnevnih informacijah v časopisju, televiziji, radiu, pa na vsakem koraku v naši družbeni in ekonomski stvarnosti. Mnogo govorimo o socialni diferenciaciji, o problematiki našega agrarnega podeželja, o naših zaostalih regijah. Pričakovanje, da bo večina anketirancev pravilno odgovorila na vprašanje o pojavih oziroma procesih, ki imajo fizionomske, strukturne in gospodarske posledice, ni bilo predeminzionirano. In vendar je kolikor toliko pravilno pojasnil oba pojma le en kandidat, štirje pa so poznali le po en pojav. Pojma sta sicer večini poznana, toda le po besedi, bistvo in učinki procesov pa jim niso znani. V zvezi s kmetijstvom poznajo deagrarizacijo, v zvezi z naraščanjem mest urbanizacijo, toda bolj po črki. Temu primerni so tudi odgovori.

"Deagrarizacija pomeni, da se največ pozornosti posveča agrarnemu vprašanju", "Urbanizacija se ukvarja z gradnjo stanovanj in objektov", "Urbanizacija - načrt, graditev mest", "Urbanizacija je sodobna gradnja in urejanje mest", "Deagrarizacija je razširjanje poljedelstva, urbanizacija gradnja naselij", "Urbanizacija - ureditev krajev v nekem redu", "Urbanizacija je načrtna ureditev mest", "Deagrarizacija pomeni razviti več industrije in ne toliko poljedelskih panog", "Urbanizacija pomeni načrtno naseljevanje prostorov", "Deagrarizacija pomeni spremembo v kmetijstvu". Iz odgovorov vidimo, da bistva obeh pojmov ne poznajo; ne vedo, da so to procesi, ne vedo za njihove učinke. Oba pojma sta znana. Urbanizacijo zamenjujejo z urbanizmom.

18. Kje je najvzhodnejša, kje najzahodnejša točka Jugoslavije?

Na to vprašanje bi se zadovoljili z ugotavljanjem lokacije skrajšnih točk v jugoslovanskem prostoru v pokrajinskem asociativnem smislu; nismo želeli navajanja nikakršnih

koordinat, nič abstraktnega, le natančneje prostorsko omejitev. Samo en kandidat je rešil nalogo pravilno, čeprav so vsi to nešteto krat slišali ali ugotovili na karti.

Nekateri odgovori so tako po matematični legi kakor prostorno nemogoči, razen tega so nesmiselni ali kažejo na pomanjkanje vizualne prostorske predstave. "Najzahodnejša točka Jugoslavije je Istra, najvzhodnejša je v Makedoniji". Istra ne more biti točka! Če bi vsaj rekli "v Istri". Druga polovica vprašanja "... je v Makedoniji" tudi ne more zadovoljiti, ker je Makedonija republika z določeno velikostjo in površinski pojem. "Najzahodnejša točka je tromeja Jug.-Ital.-Avstr.". Odgovor se je sicer v primerjavi s prejšnjim približal pravilnosti, vendar je še daleč od resničnosti. "Najzahodnejša točka Jugoslavije je premočrtno od Kamniške bistrice na Z" (rešitev kaže nemogočo kombinacijo). "Najzahodnejša-Peč, tromeja, Jesenice, najvzhodnejša točka je Djerdap". Djerdap je struga v longitudinalnem smislu z vzhodno smerjo! "Najzahodnejša točka je v Alpah", "Najzahodnejša točka je v Beneški Sloveniji". Kot vidimo, veliko je prostorne in miselne zmede.

20. Imenuj najmanj dve poljski in najmanj tri francoske luke!

Poznavanje zaželenih toponimov spada v obvezni regionalno-geografski inventar. Odgovori kažejo na zelo nizko stanje poznavanja obeh dežel, samo 12% anketirancev je rešilo nalogo pravilno, 50% pa le po en del naloge. Zelo težke napake so tudi v pravilnem poimenovanju. V Poljski poznajo večinoma le Gdansk, niti v enem primeru ni omenjen Ščečin. Med poljskimi lukami omenjajo še Plzen, Lvov, Gdanijo (verjetno je mišljena Gdiniya), med francoskimi pristanišči beremo tudi Dover, Lyon. Imena pristanišč pišejo fonetično (Marsel, Kan, Nica).

21. Imenuj najmanj pet po drugi svetovni vojni novo nastalih držav v Zahodni Afriki!

Vprašanje zahteva poznavanje razmejitve Afrike v velike naravno geografske enote in povojne državno-politične spremembe. Preizkus izkazuje samo en pravilen odgovor in šest delno pravih. Na splošno razberemo na osnovi odgovorov, da prostorno Zahodne Afrike ne poznajo dovolj, niti njenih novih držav. Ker niso dovolj pozorni na vprašanje, ki zahteva imenovanje držav le v Zahodni Afriki, omenjajo med novimi državami tudi takšne, ki so v drugih delih Afrike, npr. od Sudana do Konga, od Zambije do Etiopije. Zanimivo je tudi, da ne omenjajo niti najbolj znanih, kot so npr. Gvineja, Gana, Nigerija, Senegal. Zdi se, da nepoznavanje teh držav izhaja iz površnega, presplošnega obravnavanja nove politične podobe Afrike.

24. Kratko, jedrnato pa jasno ugotovi osnovne značilnosti in pomen geografskega položaja Københavna

Naloga terja podrobnejšo razčlenitev geografskega položaja, odkrivanje in ovrednotenje osnovnih naravno geografskih prvin, ki so pomagale razviti Københaven do tako velikega pomena, kot stikališče, križišče morskih poti ob Sundu ter prehodnih poti preko kopnega in trajektov med Nemčijo in Skandinavijo. Z drugimi besedami, zakaj je njegova geografska lega tako važna. Anketa izkazuje samo en pravilen odgovor, večina ugotavlja le to, da je Københaven glavno dansko mesto, ni pa prikazano v geografskem kompleksu in asociativno. Osnovna pomanjkljivost je pomanjkanje prave prostorske predstave ter nesposobnost videti v njej učinkovanje prometno prehodnih elementov. Natančneje naj nam to ilustrirajo ti odgovori:

"Københaven je glavno mesto Danske in leži ob obali morja", "Københaven je glavno mesto v Danski in leži na prehodu Islandije", "Leži na otočku in na celini", "Je v Danski v prelivu med Dansko in nordijskimi državami" (5), "Je pomembno mesto, ker ima izhod na morje in skoraj leži sredi morja na jugu države" (logika!), "Københaven ima sredozemsko lego", "Københaven je dansko pristanišče, tu je še hladno podnebje, saj ga oblika Severno ledeno morje (popolen nesmisel!), "Leži na obali Jylanda, je

zavarovano pred nekaterimi neprijetnimi vplivi z Atlantika" (frazarjenje!), "Je pomembno pristanišče vseh severnih držav, z morjem je povezan tudi na druge države" (!!). Vsi ti odgovori kažejo, da geografsko ne "vidimo" Köbenhavna prav, to je v bistvenih prvinah njegovega geografskega položaja.

B) Naloge z delno pravilnimi i rešitvami

11. Kaj je Evropska gospodarska skupnost (EGS)? Razloži kratko in jedrnato!

Večina kandidatov pozna kratico kot ime gospodarske skupnosti, toda vsebinsko površno, bolj po imenu in iz bežnih dnevnih informacij. Preizkus je želel izvedeti, ali poznajo to integracijo podrobneje tudi izven učnega programa oziroma učbenika. 65% odgovorov se zadovoljuje le z ugotovitvijo, da je to gospodarska skupnost, ne omenja pa cilja in nalog, tudi ne natančneje njenih članic. Nekateri odgovori so tudi stvarno napačni ter značilni za površno znanje. Poglejmo jih!

"Skupnost evropskih držav v gospodarstvu", "Zveza evropskih držav za skupni trg", "Je skupnost narodov v Evropi, ki sodelujejo na področju gospodarstva", "Je povezava ožjih evropskih držav", "EGS pomeni skupnost severno evropskih držav, ki imajo skupno tržišče", "To je zaprt gospodarski krog evropskih držav, v kateri bi se rada vključila tudi Vel. Britanija" (anketiranec pozna najnovejše dogodke, bistva pa ne), "Je skupnost zahodno evropskih držav", "EGS je gospodarska zveza evropskih držav" itd.

19. Kje žive Pirinski Makedonci, kje Lužiški Srbi?

Vprašanje sestavljata dva dela. Le ena šestina odgovorov pozna prostor, kjer bivata obe etnični skupini, večina ve le za eno, mnogi pa ne poznajo ne ene, ne druge, čeprav so zanje zvedeli tako v osnovni kakor v srednji šoli. Navajam nekaj nezadovoljivih odgovorov.

"Lužiški Srbi so v Avstriji", "So v Romuniji kot manjšina", "Lužiški Srbi živijo na Madžarskem", "Lužiški Srbi so v Bosni in Hercegovini". Za Pirinske Makedonce večina ve, da so v Bolgariji, ne ve pa natančno kje. Mogoče bi jih spomnilo ime! Nekateri navajajo Grčijo.

22. Definiraj natančno pojem Latinska Amerika!

Večini sta tako ime kot pojem znana, vendar so velika odstopanja v prostorski omejitvi ter obrazložitvi pojma. Definicije niso stvarno natančne, v njih se kaže zlasti slabo znanje zgodovine. Konkretno:

"Latinska Amerika obsega države, ki so jih bili zasedli Španci in Portugalci", "Latinska Amerika je država v Južni Ameriki, ki so jo zavzeli Španci", "So države na kontinentu Južne Amerike". "Ime je nastalo zaradi latinskega jezika, ki so ga s seboj prinesli osvojevalci Španci in Portugalci", "Latinska Amerika se imenuje zato, ker so tu nekoč živeli latinski narodi". Taki in podobni odgovori kažejo na slabo poznavanje historignega elementa. So pa še druge strahote, poglejmo jih! "Latinska Amerika ali Severna Amerika", "Latinska Amerika je ločena od ZDA in je država črnih ljudi in drugih revežev", "Je južna Amerika". Zdi se, da kandidat pozna Latinsko Ameriko le s socialnega, diskriminacijskega vidika. Istovetenje Latinske Amerike z enotno državo kaže na veliko praznino v znanju geografije.

23. Kolika je površina Slovenije in kolika je površina SFRJ?

Sestavljalec je bil mnenja, da bi velika večina anketirancev morala oba podatka poznati, saj se z njima stalno srečavamo. Mnenja smo, da bi ju morali poznati že po svoji

državljanški in narodni zavesti, deloma tudi iz političnih in praktičnih razlogov, ker pogosto primerjamo velikost drugih dežel in držav z našimi, oziroma bolj rečeno, ker imajo takšni površinski podatki vrednost, če jih razumemo v njihovi relativni vrednosti. Kljub temu je le 35% anketirancev vedela za oba podatka dovolj natančno, nekateri le za en podatek, mnogi pa niso navedli nobenega ali pa so navedli povsem napačne podatke. Pri tem je zanimivo, da je površina Slovenije slabše ocenjena kot površina države.

Površina Slovenije varira med 20 000 in 25 000 km², pri Jugoslaviji pa še bolj med 72 000 in 562 000 km². Mnenja sem, da so to le preveliki odkloni, ki kažejo na hudo površnost, mogoče še na kaj drugega.

25. Glavni Savini pritoki od izvira do izliva so:

(v urejevalnem testu so reke označene v nepravilnem zaporedju, s številkami označi njih pravi red)

Naloga naj bi pokazala, ali imajo kandidati pravilno vizualno površinsko predstavo pri veliki jugoslovanski reki, katere pritoki so splošno znani. Polovica odgovorov ni zaznala pravilnega površinskega zaporedja. Nekatere rešitve kažejo na veliko zmedo, zlasti velja to za pritoke Save v Sloveniji. Tako se omenja tale vrstni red 1. Savinja, 2. Tržiška Bistrica, 3. Ljubljana, 4. Krka, 5. Kolpa, 6. Sotla, 7. Sora, 8. Vrbas, 9. Drina, 10. Una ali pa naslednje zaporedje: Sora, Savinja, Sotla, Krka, Vrbas, Kolpa, Bosna, Drina. Nepoznavanje površine Slovenije pri Savinih pritokih je indikacija, ki kaže na precej šibko poznavanje geografije Slovenije.

1. Kaj je relativna višina? Jasno označi pojem!

Pojem je dobro poznan iz fizične geografije in kartografije, razen tega se srečavajo učenci z njim tudi v regionalni geografiji, dalje v matematiki, fiziki in vsakdanjem življenju. V nalogi je šlo torej za jasno pojmovno označbo. V odgovorih so pokazali sicer, da termin poznajo, da se ga spominjajo, toda izredno šibko so ga mogli definirati. Vsi vežejo izraz na relief, kljub temu so rešitve večinoma nepravilne, nekateri odgovori so pravi nesmisel, npr.:

"Relativna višina je sredina med najvišjo in najnižjo točko", "Je višina neke točke od vzpetine do vznožja", "Je višina od površine morja do tiste najvišje točke, ki jo hočem izmeriti", "Relativna višina je višina določenega kraja, ki jo uporabljamo samo približno in jo kot tako tudi upoštevamo", "Je višina določenega geografskega kraja", "Relativna višina je tista višina hriba ali gore, ki je višja od morske gladine", "Je višina zemeljske oble oziroma razdalja med poloma".

Kot vidimo, vlada tu precejšnja pojmovna zmeda, pogosto zamenjavajo relativno višino z absolutno višino. V takšnih in podobnih odgovorih slutim pomanjkanje prave optične predstave.

12. Ugotovi na kratko geografski položaj Brkinov! Kje je Kozjansko?

Obe vprašanji sta iz regionalne geografije Slovenije, v zadnjem času sta pokrajini pogosto omenjeni v zvezi z deagrarizacijo našega podeželja in ugotavljanjem zaostalih krajev v Sloveniji. Glede na to smo sodili, da bosta obe pokrajini absolutentom srednje šole znani tudi s te strani. V resnici pa ve za ti dve pokrajini in njuno geografsko lego le 50% anketirancev, druga polovica pa ali jih ne pozna ali pa zamenjuje z drugimi slovenskimi pokrajinami, tako Kozjansko s Kozjakom. O Brkinih vedo le, da so na Primorskem, kje pa so natančno, ne vedo. Tako beremo:

"Brkini so na Notranjskem ob SZ meji", "Brkini so blizu morja", "Brkini so na Primorskem", "Brkini so v severnem gorskem delu Slovenije", "Kozjansko je severno od Drave", "Kozjansko je zahodno od Slovenj Gradca", "Brkini so pobočje pod krasom in

Gorenjskem", "Kozjansko je SV od Slovenj Gradca", "Kozjansko je blizu Pohorja", "Brkini so gorstvo v Sloveniji", "Brkini so na Goriškem in obsegajo rodovitno Vipavsko dolino", "Brkini so v SV delu Slovenije", "Kozjansko leži na levem bregu Drave". Odgovori ne kažejo le slabe geografske razmejitve pokrajin, temveč tudi zamenjavanje pokrajine kot kategorije s pojmi reliefnih oblik.

C) Naloge z razmeroma zadovoljivimi odgovori

3. Razloži kratko in jasno, kaj razumemo s pojmom zemeljska revolucija!

Večina kandidatov je vprašanje v bistvu pravilno rešila, vendar se odgovori po kvaliteti precej razlikujejo, zlasti po jasnosti in razumljivosti definicije. Tako so tudi precej površne razložitve, npr.:

"Zemeljska revolucija je pot Zemlje okoli sonca" (v bistvu je to gibanje!). Mnogo slabši so sledeči odgovori: "Spreminjanje zemeljske površine pred več milijoni let", "Zemeljska revolucija je vrtenje zemlje okoli sonca", "S pojmom zemeljska revolucija razumemo potrese in druga zemeljska gibanja", "Je pojav, da se Zemlja enkrat zavrti okoli sonca v enem letu", "Je gibanje zemlje ali letni časi". Ti in drugi odgovori kažejo, da kandidati vedo, da je zemeljska revolucija gibanje, kakšno je to gibanje, pa njim ni jasno. Ena tretjina daje popolnoma napačne odgovore.

9. Kaj so rezervati?

Veliki večini je izraz znan le kot beseda. Pravilno vežejo pojem na glagol rezervirati, vendar je mnogo nejasnosti; malo je preciznih odgovorov. V odgovorih čitamo to:

"Rezervat je ograjeno ozemlje, ki je nedotaknjeno", "Rezervati so področja v Severni Ameriki, kjer je prepovedano uničenje naravnih lepote", "V rezervatih se zadržuje voda", "Rezervati so zbiralniki", "Rezervati so območja v severni Ameriki, kjer živijo Indijanci", "So prostori, ki so določeni za življenje določenih ljudi", "Rezervati so področja nafte", "Rezervati so področja prvotnih prebivalcev, zlasti v Severni Ameriki". Kot vidimo, izraz "rezervat" razumejo bolj v smislu pars pro toto, razen tega mešajo pojme, kot so okolje, področje, predel, območje, dežela, pokrajina.

10. Obrazloži pojma "kras" in "Kras"!

Ta pojma velika večina kandidatov sicer razlikuje, ne zna pa jih natančno opredeliti v njunem bistvu. Vedo, da je "kras" splošen pojem za določen tip pokrajine s svojevrstnimi morfološkimi in geološkimi značilnostmi, "Kras" pa da je slovenska pokrajina. Pri tem jim je bolj znan "kras" kot pokrajinski tip in splošen zemeljski pojem. Glede "Krasa" se večina zadovoljuje z omembo pokrajine v Sloveniji, pa brez pravilne prostorske opredelitve, kar kaže na slabo poznavanje slovenskih pokrajin. Poglejmo odgovore!

"Kras je določena pokrajina v Sloveniji", "je področje na Primorskem", "Kras je geografsko področje v jugozahodni Sloveniji", "Kras je področje v Sloveniji, ki je dobilo ime zaradi kraških pojavov", "Kras je apnenčasta, nerodovitna zemlja, Kras pa je ime za celotno pokrajino te vrste", "S pojmom kras označujemo geološko formacijo, s "Krasom" pa prirodni pas ob naši obali" (kopica netočnosti in poenostavljanje), "kras je področje, ki je iz krasa, Kras pa je hribovje", "Kras je ime neke pokrajine", "Kras je gorovje", "Kras je pokrajina ob naši obali, v Sloveniji, Hercegovini", "Kras je apnenec, Kras je pogorje", "kras je oblika gorovja, Kras pa je ime za gorstvo".

Odgovori kažejo na precejšnjo zmešnjavo morfoloških, geoloških, orografskih in pokrajinskih pojmov.

17. Kaj pomeni melioracija terena (tal)?

Pojem melioracija je na splošno znan, vendar bolj po črki in v zvezi z zemljo, manj pa funkcionalno. Komaj 45% odgovorov je pojem pravilno opredelilo, 33% kandidatov ni dalo odgovora. Tudi tisti, ki so se približali bistvu pojma, niso izhajali iz same besede meliorirati, to je napraviti zemljo boljšo v zvezi s kultiviranjem zemlje, tako so označbe pogosto preozko pojmovane, npr.:

"Melioracija je izsuševanje zamočvirjene zemlje", "Melioracija je namakanje zemlje", "Je gradnja prekopov", "Melioracija pomeni preurejanje terena, spreminjanje strug", "Je umetno namakanje terana", "Melioracija je ureditev zemlje", "Melioracija je zasa-
janje zemlje". Kot vidimo, povezujejo pojem največ z vodo, kar pa je preozko. Če bi izhajali iz same besede, če bi jo razumeli tudi etimološko, bi verjetno ne ostali pri tako enostranski razlagi.

IV.

Poskušajmo na osnovi analize odgovorov odkriti nekaj najznačilnejših indikacij za nezadovoljivo znanje anketirancev. Število anketiranih študentov sicer ni visoko, vendar so se podobne diagnostične indikacije o vrzelih in pomanjkljivostih javljale tudi v prejšnjih anketnih preizkusih ter se ponavljajo v teku študija ob raznih prilikah.

1. Vemo, da brez prave geografske, prostorske vizualne predstave, ki temelji na dobrem opazovanju kot osnovni metodi dela, ne more biti trajnega geografskega znanja. Cela vrsta odgovorov prav v tem pogledu zelo šepa. To prihaja do izraza na raznih tematskih področjih, predvsem v lokalni, regionalni geografiji (vprašanja 12, 18, 20, 24, 25). Če vemo prostorsko vizualno, kateri del Afrike obsega Zahodna Afrika, in je treba ugotoviti v njej najmanj 5 novih afriških držav, potem je težko imenovati med njimi države v Centralni Afriki ali Vzhodni Afriki ter drugod, npr. Etiopijo, Kongo, Alžir, Južnoafriško republiko. Če poznamo obris in lego Baltika ter s tem poljske obale optično vizualno, je nesmiselno imenovati med poljskimi pristanišči Lvov ali Plzen, ki sta v popolnoma drugih naravnogeografskih enotah. Zaradi pomanjkljive prostorske predstave, ki ni bila usidrana z dobrim opazovanjem zemljevida, je prišlo do toliko nejasnosti tudi v drugih nalogah (vprašanja 10, 14, 8).

2. Ena bistvenih komponent solidnega geografskega znanja je upoštevanje in razumevanje kompleksnosti elementov v pokrajini oziroma v geografskem prostoru. Menim, da je prav to najboljši indikator za ugotavljanje geografskega mišljenja in tolmačenja pojavov v prostoru. V tem je čut za sintezo, razmejitve in medsebojne odnose. Kako pomanjkljivo so kandidati tolmačili značilnosti geografskega položaja Københavna! V prostorski diferenciaciji je nujno spoznanje kompleksnosti in spremenljivosti odnosov med prirodnim okoljem in dinamičnimi družbenopolitičnimi dejavniki, ki se razlikujejo prostorsko in časovno.

3. Nadaljnji aspekt, ki naj se uveljavi v pouku sodobne geografije, je lokalizacija in razmejitve geografskih prostorskih pojavov. Osnove za to mora učitelj nuditi v dovoljni in zadovoljivi meri, sicer postane lahko regionalna geografija abstraktna in nestvarna in znanje ostane na zelo nizkem nivoju. Seveda mora potekati to delo vzporedno z ugotavljanjem medsebojnih odnosov. Ker tega ne delamo dovolj skrbno in geografsko premišljeno, so potem velike površnosti, npr. pri razmejitvi slovenskih pokrajin Krasa, Brkinov, Kozjanskega, dalje Llanos (vprašanja 10, 12, 23).

4. Za trajno obvladanje toponimov, geografskih imen je nujna asociativnost. Ko ugotavljamo, da se tudi sodobna geografija ne more odreči minimalnega števila potrebnih kra-

jevnih in drugih geografskih imen ter strokovnih izrazov, je to razumeti le v njihovi asociativnosti. Pojavov ne smemo opazovati statično izolirano. Izvirnost geografskega pouka temelji ravno na analizi odnosov med pojavi, zato je nujno tudi pomnjenje topogramov v njihovi asociativnosti. Če naj imenujemo najmanj tri večje hidrocentrale na Hrvaškem, potem moramo istočasno "videti" prostorno njih reke ter poznati njihove značilnosti. V odgovorih zasledimo izolirana imena, zamenjavanje z imeni rudnikov, imena HC daleč od potencialnih rek. Pomanjkanje asociativne sposobnosti je krivo, da so mnogi odgovori kandidatov nemogoči in nesmiselni. Če bi vedeli, da je ime Pirinski Makedonci v zvezi z imenom gorovja Pirin v Bolgariji, bi jih ne mogli lokalizirati v Grčiji. Da bi se izognili vsake enciklopedičnosti, naj bo geografsko spoznanje sintetično, to je, prizadevati si moramo, da prikažemo geografski fenomen v popolni podobi. Najprej opišimo, potem analizirajmo različne geografske prvine, ki jih srečujemo v naravi, na karti ali globusu, prikažimo njihovo omejitve, razširjenost, evolucijo in učinke. Če bi se npr. osnovnošolski učenec tako seznanjal s francoskimi ali poljskimi mesti, bi težko Lyon prištel med francoske, Lvov med poljske luke.

5. Vzročna povezanost ali soodvisnost geografskih prvin v prostoru je za obrazložitev pojavov in pojmov v geografskem okolju nadaljnji pomemben aspekt geografske interpretacije fenomenov. Če tega ni, jih je težko razložiti in definirati oziroma pojasniti. V konkretnih rešitvah nalog prav to pogosto pogrešamo, zato so bili odgovori o sicer poznanih pojavih tako porazni (vprašanja 1, 2, 3, 4,). Izraza izobara in izobata kot pojma nista sama sebi namen, temveč sta najtesneje povezana z razporeditvijo zračnega tlaka oziroma z različno podmorsko globino. Odgovor na zastavljeno vprašanje iz obče geografije, matematične geografije in kartografije se nam ne posreči, če pokrajine ne "vidimo", če ne poznamo razlik v geografskem okolju niti njihovih vzrokov. Pojem relativne višine bomo z lahkoto pravilno definirali, če jo "vidimo" in če jo analiziramo v sestavu okolja ali pokrajine.

6. Prej omenjene pomanjkljivosti kažejo, da mnogi srednješolci, ki se vpišejo na oddelek za geografijo in zgodovino, še nimajo dovolj razvitega geografskega mišljenja. Kako bi sicer mogli trditi na vprašanje, kje sta najvzhodnejša in kje najzahodnejša točka Jugoslavije, v prvem primeru, da je to Djerdap, ki je longitudinalni hidromorfološki pojem zahodno-vzhodne smeri, v drugem pa najzahodnejšo točko istovetiti z Istro, ki je površinski pojem. V mnogih odgovorih slutimo, da učenci nimajo aktivnega odnosa do pokrajin in dežel, ki so jih spoznali, v tem pa se ravno kaže pomanjkanje pravega geografskega mišljenja, to je sintetičnega spoznavanja, pregleda na celoto pa razumevanja posameznih pojavov in odnosov v njenem okviru.

7. Nekatera anketna vprašanja želijo odkriti med drugim funkcionalnost, ki je eden bistvenih elementov geografskih pojmov ali pojavov, npr. pri vprašanjih 4, 5, 16, 17. V pojmih ali pojavih, kot so izobara, izobata, ekvidistanca, melioracija terena, deagrari-zacija je funkcionalnost ali učinkovanje bistvena prvina. Če tega ne spoznamo, ostane pojem le kot beseda nerazložen. Glede na to so mnogi odgovori, kot smo videli prej, zelo pomankljivi celo pri sicer znanih pojmih. Ali ni tipičen za to takšen odgovor: "Izobata je krivina, ki loči dve področji", ali "Izobara je kriva črta"? S tem se nismo bistvene lastnosti oziroma funkcije pojma niti dotaknili. Ali pojem deagrari-zacija: to ni samo proces, temveč vsebuje istočasno tudi določene prostorske spremembe, dogaja se in razvija z določenimi učinki v prostoru. Če bi v tem smislu to razumeli, ne bi mogli reči, da "deagrari-zacija pomeni to, da se največ pozornosti posveča sgarne-mu vprašanju". V takem odgovoru je delno ugotovljen kvečjemu le etimološki izvor pojma.

8. V geografiji kot v vsaki drugi znanosti imamo tudi strokovne izraze. Anketa je hotela zvedeti pri nekaterih njih bistveni pomen ter sposobnost študentov za jedrnato, notranje logično pravilno obrazložitev. Da je prav pri tem tako malo zadovoljivih rešitev, je med drugim vzrok prvič v tem, da si niso osvojili izraza kot pojem v bistvenem po-

menu in v soodnosu do drugih pojavov, kar smo že prej ugotovili, in drugič, da jim ni jasen njihov etimološki izvor. Če npr. vemo, da pomeni "isos" v grščini "enak", "baris" pa "težak", bo mnogo lažje doumeti bistveno funkcijo in s tem pomen termina "izobara": Imamo seveda tudi slovenske inačice za razne obče zemljepisne pojme in izraze, vendar v mednarodni terminologiji uporabljamo tudi tuje izraze. Menim, da je pomanjkljivost našega pouka tudi v tem, da premalo pojasnjujemo etimološki izvor terminov. Ko prvič zadenemo nanje, se je treba potruditi, da to naredimo; s tem nam bo tudi njihova definicija olajšana.

9. V zvezi s tem naj omenim, da je anketa pokazala izredno šibko sposobnost pojmovne opredelitve pojavov oziroma njihove definicije. Večkrat razumevanje pojava bolj zaslutimo, iz stilizacije odgovorov pa to ni jasno razvidno. Misli se prepletajo, prehitevajo, bistvo ne izstopa v njih, pogosto je vse skupaj miselna zmeda. Kako je to mogoče celo pri zelo enostavnih pojavih ali pojmih, npr. kaj je Latinska Amerika, kaj je melioracija terena, kaj so rezervati itd. (vprašanja 16, 17, 22, 23)? Ker ne poznamo bistvenih potez, karakterističnosti pojavov, njihovih tipičnosti v celovitosti njihovega konteksta in ker povrh ne obvladamo pravega geografskega in logičnega mišljenja, pride potem pri definiranju do logičnih in stvarnih absurdnosti. EGS poznajo po imenu vsi, toda kako malo jih je, ki bi vsebinsko in funkcionalno natančno opredelili ta pojav. V definiciji, da je to zaprt gospodarski krog evropskih držav, v katerega bi se rada vključila Vel. Britanija, bistvo ni obrazloženo, kvečjemu le obrobno. V trditvi, da je Latinska Amerika država v Južni Ameriki, ki so jo zavzeli Španci, sta dve težki stvarni napaki, razen tega vprašanje v osnovni zahtevi ni rešeno. Zaradi nepoznavanja tipičnosti, bistvenosti pojava zelo radi posplošujemo in s tem zabredemo v stvarne nejasnosti, v ohlapno, površno in nelogično razlago. Kras, zemeljsko revolucijo, rezervate po besedi vsi poznajo, toda malo jih pravilno, stvarno in miselno pojasni.

10. Ena od indikacij pomanjkljivega znanja, ki ga je pokazal anketni preizkus, je mešanje pojmov v geografsko prostorski in pokrajinski diferenciaciji, zlasti izrazov, kot so pokrajina, dežela, območje, področje, predel, porečje, povodje. Pomanjkljivost se vleče že iz osnovne šole, poenostavljanje in neutemeljeno posploševanje, pomanjkljivo prostorsko opredeljevanje regionalne diferenciacije ima za posledico istovetenje izrazov. Priznamo, da je včasih res težko diferencirati nekatere izraze, npr. predel in področje, pokrajina in krajina, porečje in povodje, vendar v srednji šoli bi morali priti do jasnosti vsaj v razlikovanju pokrajine od naravnega okolja, področja od območja, tako pa srečavamo v odgovorih, kaj je kras, vse mogoče izraze. Potrudimo se, da bodo dobili učenci tako stvarno kakor prostorsko pravilno pojmovno predstavo vsaj o pokrajini kot osnovnem objektu geografskega proučevanja.

11. V zvezi s tem moramo opozoriti, da izkazuje anketa mnogo netočnosti in pomanjkljivosti v razumevanju bistva pokrajine, naravnega in geografskega okolja. To je posledica tega, ker mnogi še vedno nismo dojeli, kaj je prazapraz "geografsko", ker ne odkrivamo v geografski sintezi medsebojnih odvisnosti naravno geografskih in družbenih ter historičnih faktorjev v konkretnem prostoru in ne pokažemo dovolj, kakšno vlogo in kakšen delež imata narava in človek v prostorskih dejstvih, ki jih proučujemo in razlagamo. To pa je bistvena geografska naloga. Pokrajina ni dežela, še manj država, ni predel, ni kraj, ne pobočje ali gorovje, kakor to srečavamo v anketnih odgovorih.

12. Neustrezni odgovori na vprašanje, kaj razumemo z deagrariizacijo, kaj z urbanizacijo, kažejo, da pogosto ne razlikujemo v geografski interpretaciji procesa od stanja, kaj je v pokrajini mobilno, kaj statično. Zgornja izraza v svojem bistvu pomenita spreminjanje pokrajine, torej proces. Če to vemo, potem bomo brez težave odkrili osnovne spremembe v prostoru in času. Če pri deagrariizaciji izraz pravilno razumemo tudi etimološko (latinski predlog "de" kot predpona pri glagolu pomeni odvzemanje, zmanjševanje, izgubljanje, s tem spreminjanje), potem ne bomo rekli, da "pomeni deagrariizacija nakazovanje večje pozornosti kmetijstvu", to je kvečjemu posledica, temveč spre-

minjanje agrarne pokrajine v določenih učinkih, fiziognomskih, gospodarskih in strukturalnih.

13. Pri vprašanjih iz regionalne geografije smo zasledili pogosto tudi napačno rabo tujih krajevnih imen, napačno transkripcijo. To gre na rovaš regionalno geografskih spoznanj že v osnovni šoli, ko se učenci prvič srečavajo z njimi. Raba hrvaškega stlasa, srbohrvaškega lahkega čtiva, nepojasnjevanje izgovarjave in pravilne transkripcije, premajhen posluš za jezikovno pravilnost, poenostavljanje, naglica in hlastanje po emocionalnostih, tehnološka miselnost in pomanjkljiv občutek za dokumentacijo, vse to ima za posledico, da prehajamo na fonetično transkripcijo, da pišemo Marsej, Kan, Bordo. Kot vidimo, velja zlasti to za francoska geografska imena, delno za angleška in italijanska. Iz tega se odraža splošna površnost.

14. Glede vrednostnih in statističnih podatkov, ki so jih zahtevala nekatera vprašanja (6, 11, 13, 15), naj omenim, da jih je anketni preizkus razumel le v zaokroženi obliki, poleg tega pa je želel zvedeti, ali jih učenci sploh poznajo in kako jih obravnavajo. Danes želimo čiveč kvalitetnega, kreativnega dela pri pouku, uporabljajoč dokumentacijo, grafični material, statistične in druge vrednostne podatke. V geografiji imajo tudi podatki didaktični pomen le, če jih približamo učencem relativno, primerjalno. Le v tem smislu so didaktično potrebni za pravilno predstavo pojavov in njihovega razvoja.

Anketni odgovori jih navajajo zelo skromno. Presenetljivo je, kakšni veliki odkloni so pri navajanju površine Slovenije in Jugoslavije, še bolj pri navajanju velikosti proizvodnje nafte. Kako naj učenci pravilno vrednotijo proizvodnjo nafte vodilnih dežel, če niso sposobni primerjati jo in preceniti iz vidika naše proizvodnje. Ker se krivulja naše proizvodnje nafte zelo počasi dviga, bi bila primerjava z razvojem proizvodnje nafte v drugih državah, npr. v Libiji, Kuvaitu i. dr., zanimiva in poučna. Podobno bi veljalo za nekatere druge proizvode, recimo premog, električno energijo, jeklo. Brez konkretnih statističnih podatkov o ekonomskih in strukturalnih procesih ne bo šlo v geografskem pouku. Nekateri vrednostni podatki so bolj stalni, npr. podatki o površinski velikosti dežel ali držav. Menim, da je didaktično upravičeno zahtevati, da dijaki obvladajo v zaokroženi meri podatke o slovenski republiki in Jugoslaviji. Večjih odklonov ne moremo dopustiti že iz državljanske in nacionalne zavesti. Ni vzgojno ne precenjevanje ne podcenjevanje sebe in drugih. Gre za pravilno vrednotenje in interpretacijo.

15. Še eno pomembno indikacijo pomanjkljivega znanja je pokazal anketni preizkus: slabo povezovanje geografskih dejstev z zgodovino (vprašanja 19, 22, 24). Geografsko okolje je produkt prepletanja in učinkovanja ne samo naravnogeografskih, temveč tudi družbeno-geografskih in s tem historičnih faktorjev. Družbeno-geografski razvoj pokrajine ali dežele in posameznih pojavov v njej je težko razumeti brez ovrednotenja historično-političnih faktorjev. Če bi zgodovino bolje poznali, bi anketirani študentje uspešneje lokalizirali Lužiške Srbe, bi laže in pravilneje definirali pojem Latinske Amerike, laže bi interpretirali rast Københavna. Odgovor, da je "Latinska Amerika država v Južni Ameriki, ki so jo zavzeli Španci", ali da je "Latinska Amerika v zvezi z latinskimi jeziki, ki so jih prinesli Španci in Portugalci", kažeta ne samo na geografsko netočnost, temveč tudi na zgodovinsko ohlapnost.

16. Pri anketni analizi ugotavljamo pogosto, da vsebujejo odgovori le geografska dejstva, čeravno zahtevajo vprašanja njih tolmačenje (vprašanja 4, 7, 11, 12, 16, 24). To kaže na še močno ohranjeno statično pojmovanje geografskih pojavov in dejstev. To potrjuje tudi njih mehansko navajanje, izolirano in nefunkcionalno prikazovanje geografskih spoznanj. To dokazuje, da je v geografskem pouku še močna tradicija klasične, pedagoško pozitivistične smeri.

17. Končno naj med pomanjkljivostmi poudarim še jezikovno ohlapnost, površnost izražanja. V mnogih odgovorih je čutiti indiferentnost do pravilnega, razumljivega in le-

pega izražanja. Čut za pravilnost jezika se izgublja.

V.

Označili smo nekaj najpogostejših in najvidnejših pomanjkljivosti, vrzeli in napak, ki smo jih odkrili v diagnostični analizi odgovorov. Mogoče so rezultati analize preveč pesimistični, toda pomislimo na nizko povprečno oceno (pod 3) anketirancev iz srednje šole. Zavedamo se, da je preizkus nepopoln in da so možne določene korekture. Res, da je nekaj vprašanj izrazito spominskega značaja, toda anketni preizkus je hotel zajeti, tudi takšna vprašanja, saj se zavedamo, da je žal v naši šoli še mnogo "spominskega" pouka. Na splošno pa se zgoraj omenjene in utemeljene indikacije ponavljajo tudi v teku nadaljnjega študija na oddelku. Menim, da morejo biti za učitelje geografije poučne pri njegovem izobrazbenem in vzgojnem delu in ga vzpodbujati, naj podaja geografsko znanje tako, da ga bodo učenci doživljali, da jim bo ostalo trajno v spominu in življenjsko uporabno, vedno pa tudi zasidrano na trdnih geografskih tleh. Snovno gradivo, ki ga želimo dajati učencem, naj bo miselno gradivo, to pa bo takrat, ko bomo odkrivali v geografskih pojavih, kar je v njih specifičnega in značilnega. Le tako bodo geografske informacije tudi pedagoško in didaktično upravičene.

Ob tej priliki naj opozorim na nevarnost odtujevanja in drobljenja geografske snovi. Vtis imam, da je tudi to vzrok pomanjkljivega stvarnega znanja geografije. Pri malokateri vzgojno izobrazbeni disciplini je toliko sredobežnih sil kot pri geografiji, te trgajo geografsko snovno gradivo in ga odvrčajo od tistega, kar je in mora ostati eminentno geografsko. Odgovori na vprašanja o pojavih, s katerimi se učenci seznanjajo po različnih linijah, so pogosto zelo površni, neurejeni in temeljijo na napačnih predstavah. Ta ugotovitev, menim, je pomembna in opozarja učitelja, da mora spoznanja, ki jih pridobivajo učenci na heterogen način, urediti, sistematizirati in deducirati na bistvene, specifične in prevladujoče poteze. Množica informacij, ki jih črpamo iz drugih znanstvenih disciplin in vsakdanjega življenja, iz statističnih virov, podatkov publicistike in sredstev javnega obveščanja, more zamegliti geografsko bistvo snovi. Le kompleksno presojanje prostorskih pojavov v njihovi soodvisnosti, specifičnost in izvirnost morejo prispevati, da bo geografsko snovno znanje ostalo tudi miselno znanje in s tem trajno in uporabno. Vsak poskus podajanja geografskih dejstev tako, da bi nudili celotno znanje o pokrajini, deželi ali državi, kar je pogosto v osnovni šoli, ali pa da bi učence uvažali v obče geografske panoge ali druge družbene vede, kar je često navada v srednji šoli, vodi v površno enciklopedično znanje in ogroža geografski pouk v njegovem bistvu.

DRUŠTVENE VESTI

GOVOR OB ODPRTEM GROBU VILKA FINŽGARJA

Dragi Vilko,

poslavljam se od Tebe na željo Geografskega društva Slovenije v imenu tvojih strokovnih kolegov, geografov in kartografov. Eno življenje si živel v krogusvoje družine, drugo pa s stroko, kateri si se zapisal pred dvainštiridesetimi leti kot dvajsetletni absolvent Srednje tehnične šole. Tedaj Te je življenska pot privedla v Geografski inštitut na univerzi v Ljubljani, ki si mu ostal zvest polnih 24 let. Nato si do upokojitve kartografsko delo nadaljeval pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v enaki ustanovi, v geografskem inštitutu. Ves ta čas si bil član aktiva geografskih raziskovalcev in piscev,

sicer na zunaj manj viden, toda bistveno pomemben. Šele Tvoja mnogo prerana smrt je morala priti, da smo se v polni meri zavedli, kaj si nam pomenil. Bil si kot droben člen ure, ki deluje precizno in točno in ki so ji skriti mnogi mehanizmi, ki so pomenili polnih štirideset let ustvarjalno slovensko geografijo. Skoro ni bilo pomembnejše geografske razprave ne številke Geografskega vestnika, Geografska zbornika ali Obzornika in ne geografsko samostojne knjige, kjer ne bi v ilustracijah srečali Tvojega dela, često nepodpisanega, toda vedno kvalitetnega in mi smo po kvaliteti dela vedeli - to je Vilko. Skoraj v vsako slovensko vas so prodrla popularna geografska dela akademikov Melika in Ilešiča ter nekaterih drugih in v njih si Ti dal najboljšim izsledkom stroke kartografsko, vsem lahko razumljivo podobo. Bil si današnja roka pokojnemu akademiku Meliku, ki si mu opremil dolgo vrst knjig. Na tisoče jih je, majhnih in velikih kart, skic, fotografij, diagramov in vsega drugega, kar je izpolnjevalo Tvoj življenjski dan in obogatilo naše publikacije, da so postale laže razumljive in dostopne. Kar nisi povedal z risbo, si dopolnil v tiskani besedi v člankih, ki jih je objavljajl geografski tisk. V polni meri si zaslužil odlikovanje z redom dela z zlatim vencem, ki Ti ga je ob šestdesetletnici podelil predsednik Federativne republike Jugoslavije.

Ko se danes poslavljam od Tebe ob odprtem grobu, se Ti za sodelovanje globoko zahvaljujemo, občudujoč obilnost in kvaliteto dela. Kar je geografskih študentskih generacij šlo skozi univerzo od tridesetih let tega stoletja dalje, so si svoje znanje pridobivali največ ob tvojih kartografskih učilih. Niso redki mladi kartografi in geografski fotografi, ki so šli skozi Tvojo šolo in vsi ti ter mi te bomo pogrešali kot strokovnjaka in kot tihega in vestnega človeka, katerega prerana smrt je osiromašila naš kolektiv.

Sočustvujoč s Tvojo družino ob udarcu krute usode, ki je iztrgala iz življenja družinskega poglavarja in našega sodelavca, ko je bil še poln načrtov o bodočem delu in ki bi jih še lahko izpolnil, ob grobu prijatelja, ki je na svoji življenjski poti prispel šele v zgodnjo jesen, želimo ob odprti zemlji, ki čaka nate, tisti zemlji, ki si jo kot mlad planinec tako rad obiskoval in kasneje upodabljal v obliki reliefa, karte ali fotografije, da bi v miru počival v novem domu.

* Podrobnejše biografske in bibliografske podatke je objavil D. Meze ob Finžgarjevi šestdesetletnici v 3 - 4. številki XVII, 1970 našega časopisa.

PREDAVANJA V LJUBLJANSKI PODRUŽNICI GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE
V SEZONI 1971 - 1972

Tudi v preteklem poslovnem obdobju so bili četrtkovi predavateljski večeri osrednja dejavnost ljubljanske podružnice GDS, ki je privabljala še kar zadovoljivo število obiskovalcev, še predvsem ljudi izven geografske stroke. Program predavateljskih tem se tu di v tej sezoni - v primerjavi s prejšnjimi - ni bistveno spremenil. V pravkar minuli sezoni je bilo največ potopisnih predavanj, ki so nas seznanjala s podobami iz življenja v tujih deželah. Prav tako smo imeli na programu nekaj predavanj s širšo strokovno problematiko, ki se posredno ali neposredno povezuje z našo stroko. Dvoje predavateljskih večerov pa je bilo namenjenih srečanju s problematiko našega zamejstva.

Pregled predavanj v Ljubljani v sezoni 1971 - 1972:

1. Dr. L. SIENČNIK: KOROŠKI SLOVENCİ - ŽRTEV SVETOVNE POLITIKE;
2. S. KOLMAN: MONGOLIJA - VČERAJ IN DANES;
3. M. BOGIĆ: VETROVI NA JADRANU;
4. N. GOLOB: KITAJCI IN NJIHOVA DEŽELA;
5. Dr. M. PAK: NIZOZEMSKA - NEKATERA GEOGRAFSKA ZAPAŽANJA;
6. Prof. dr. A. LAH: LATINSKA AMERIKA;
7. S. PIRŠ: BOLGARIJA IN ŠPANIJA - TURISTIČNI DEŽELI;
8. Dr. ing. S. BUSER: SVET POD KARAVANKAMI;
9. V. BIRTIČ - I. PREDAN: BENIŠKI SLOVENCİ - VČERAJ, DANES IN JUTRI;
10. Dr. B. KAVČIČ: NAŠI DELAVCI NA TUJEM - VZROKI IN POSLEDICE;
11. Prof. ing. F. RAINER: EROZIJA TAL IN HUDOURNIKI NA SLOVENSKEM;
12. U. MARKIČ: SREČANJE S SODOBNO BRAZILJO;
13. Akad. prof. dr. J. ROGLIČ: DOSLEDNO H GEOGRAFSKIM SPOZNAVANJEM;
14. T. GOSAR: MÜNCHEN PRED OLIMPIJSKIMI IGRAMI.

Tudi po koncu lanskoletne predavateljske sezone lahko ugotovimo, da so potopisna predavanja poleg večerov, ki so posvečeni naši zemejski problematiki, najbolj obiskana. Precej manj pa so za poslušalce privlačna predavanja s povsem strokovno problematiko.

V minulem obdobju je bila udeležba na naših predavateljskih večerih na ravni sezone 1970 - 71. Tudi to pot smo med obiskovalci oziroma poslušalci pogrešali večje število geografov. Naša opažanja kažejo, da je med geografi iz leta v leto manj zanimanja za tovrstno obliko društvenega življenja. Nihče ne pričakuje, da so bomo geografi udeleževali vseh prireditvev, oziroma vseh predavanj, ki so v sklopu našega strokovnega društva; vendarle pa sem mnenja, da nam bo tu in tam zanimanje za stroko le narekovalo, da se bomo med letom vsaj nekajkrat udeležili - po svoji lastni presoji - kakšnega zanimivejšega predavanja. Ne smem in ne morem trditi, da so bila vsa predavanja, ki smo jih imeli v pretekli sezoni na programu, enako kvalitetna in privlačna. To ni vedno odvisno le od organizatorja, temveč od vrste okoliščin, ki posredno ali neposredno sodelujejo pri oblikovanju programa naših predavateljskih večerov. Kljub vsemu pa smem trditi, da so bila po vsebinski zajetosti problematike naša predavanja pestra in bogata, zato bi prav s strani geografov zaslužila večji obisk.

Nekajkrat smo slišali pripombe, da so naša predavanja premalo "geografska" in da je

morda prav zategadelj med geografi precej manj zanimanja zanje. Dopuščam tudi to možnost za enega izmed vzrokov, da je med geografi premajhen interes za strokovna predavanja! Ob tem pa vendarle ne sme ostati nenaglašeno, da se tudi tistih predavanj, ki so obravnavala konkretno, strogo strokovno - geografsko problematiko ali posamezne izseke iz nje, geografi v večjem številu niso udeleževali! Zato vzroke za abstinenco geografskih večerov v Ljubljani ne smemo iskati zgolj v izbiri programa, temveč v vrsti drugih objektivnih ali v subjektivnih činiteljih, ki pogojujejo prerahlo povezanost med širokim zaledjem članstva na eni in odborom podružnice (ali društva) na drugi strani. Šele spontana premostitev nakazanega razkoraka bo lahko najtrdnjše zagotovilo za koristno in potrebno delovanje podružnic in aktivov geografov. Šele potem bo najbrž tudi lažje sestavljati programe predavanj in najbrž bo tudi izostala bojazen, da bo predavatelj "govoril prazni dvorani".

Vsa predavateljska dejavnost je povezana z nemajhnimi denarnimi izdatki. Poleg plačanega oglasa, ki predstavlja sedaj ob zvišanih cenah v povprečju okrog 15% stroškov organizacije predavateljskega večera, in predavateljskega honorarja (le ta je v zadnjih dveh letih znašal še vedno samo 80,00 dinarjev), so bili režijski stroški (dnevnice, potnina in prenočišča za goste iz tujine) najpomembnejša postavka med našimi izdatki (okrog 47%). Le z veliko naklonjenostjo UO GDS nam je uspelo predvideni program predavateljskih večerov v glavnem uresničiti, zato gre tudi na tem mestu osrednjemu organu našega društva najlepša zahvala!. Ustrezne prostore za naše četrtkove večere sta nam brezplačno nudila Oddelek za geografijo in dekanat Filozofske fakultete, za kar jima odbor ljubljanske podružnice GDS tudi na tem mestu še enkrat izreka iskreno zahvalo!

Kakor koli želimo prikazovati oziroma ocenjevati naše četrtkove predavateljske večere, navsezadnje pa vendarle moramo priznati, da je prav s to dejavnostjo (in deloma še z ekskurzijami) postala naša podružnica (in seveda društvo kot celota) znana širšemu krogu slovenske javnosti. Z opravljenim delom nismo le opravičevali svojega obstoja, temveč smo skušali s predstavljenimi problematiko vsaj posredno zainteresirati širše plasti naše družbe za reševanje mnogoterih vprašanj, ki niso le strokovna domena naše (ali sorodnih) znanosti. In prepričan sem, da smo (prvo) "preizkušnjo" pred javnostjo še kar zadovoljivo opravili.

M. N.

GEOGRAFSKI SIMPOZIJ OB 10. LETNICI INSTITUTA ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

Institut za geografijo univerze beleži v letu 1972 deseto leto svojega delovanja. V tem času je več kot 20 sodelavcev instituta opravilo obsežno znanstveno raziskovalno delo, predvsem s področja socialne geografije. V obsežnih študijah so bile podrobno raziskane številne slovenske regije: Haloze, Ljutomersko-ormoške gorice, Občina Lenart, Zg. Dravsko polje, Dravska dolina, Mežiška dolina, Škofja Loka z okolico, Blejska pokrajina, Bohinj, Bistriška ravnina in druge, opravljene pa so bile tudi številne raziskave geografskih problemov v vsej Sloveniji.

Da bi desetletno dejavnost instituta spoznala širša javnost, bo institut pripravil simpozij O SOCIALNOGEOGRAFSKIH ASPEKTIH SOCIALNEGA RAZLIKOVANJA MED SLOVENSKIMI REGIJAMI. Simpozij bo posvečen 65. letnici akademika profesorja dr. Svetozarja Plešiča.

Simpozij in proslava 10. letnice instituta se bosta vršila 7. in 8. decembra 1972 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Z referati bodo sodelovali naslednji sodelavci instituta:

dr. Borut Belec, dr. Vladimir Bračič, Ivan Furlan, Borut Ingolič, dr. Matjaž Jeršič, Božidar Kert, Ignac Klemenčič, Marjan Klemenčič, dr. Vladimir Klemenčič, Ludvik Olas, dr. Jakob Medved, dr. Mirko Pak, Marjan Ravbar, dr. Metod Vojvoda, dr. Igor Vrišer in dr. Mavricij Zgonik.

V času simpozija bo Zemljepisni muzej pripravil razstavo kartografskega in tekstovnega gradiva o desetletnem delu instituta, izšla pa bo tudi posebna publikacija o delu instituta.

POROČILO O GEOGRAFSKEM KROŽKU NA CELJSKI GIMNAZIJI ZA 1971/72

Geografski krožek se je redno sestajal vsakih 14 dni. Na sestankih je bilo 30 - 40 dijakov. Predsednica krožka je bila Brvar Stanka 4b, tehnični asistent pa Velimir Cugmas 1d. V šolskem letu 1971/72 so bila na sporedu tale predavanja:

1. Vlado Bukvič, abs gimn: Popotni vtisi iz zahodnega dela ZDA
2. Peter Škoberne 3d: Gorsko rastlinstvo Slovenije
3. Prof. Orožen Božena: Lužiški Srbi v Lužici
4. Miroslava Mraz: 3b. Perzija ob 2 500 letnici cesarstva
5. Eva Završnik 4b: Konjski šport po svetu
6. Zorka Jekoš 2c: Po Carigradu in Sofiji
7. Prof. Tone Wraber iz Ljubljane: Pokrajina in človek v Nepal
8. Irena Govc 4a: Moskva - Leningrad
9. Prof. Ivanka Povše: Vtisi iz Vzhodne Nemčije
10. Marjana Kerner 4b: Zdomstvo v krški občini
11. Stanka Brvar 4b: Rogaška Slatina
12. Aleš Hočevnar 1b: Tanzanija
13. Marija Gačnik 4d: Vzdolž Jadrana
14. Ljerka Sukič: Dubrovnik

Za zaključek je geografski krožek priredil nagradno ekskurzijo za vse predavatelje in stalne krožkarje v Pohorsko Podravje in Slovenske gorice. Obiskali smo Šentlovrenc na Pohorju. Tu smo si ogledali kosarno. Vodil nas je ravnatelj osemletke geograf tov. Požauko in nas seznanil z lokalno geografijo. Nato smo si ogledali Agrokombinatove sadovnjake v Bresternici. Razkazal jih je ing. Zoran Lekič. Obiskali smo tudi Svečino in si pod vodstvom ing. Dolinška ogledali specializirane vinogradniško-sadjarske plan-taže naprednega kmeta Jelšnika.

Z. K. Š.

Vodja geografskega krožka